

HABITAR: L'ACTE D'ENTRAR

L' espai domèstic i el mobiliari moderns
a l'arquitectura catalana

ÈLIA MARTÍNEZ PRATS

Grau en Estudis d'Arquitectura
Treball Final de Grau

Àmbit: Teoria i Projecte
Curs: 2019-2020

Director: Ferrer Forés, Jaime Jose

ÍNDEX

Introducció	
Motivació	3
Estructura	3
Objectius	3
Què és habitar?	4
 Industrialització i habitatge mínim	
Com ha evolucionat l'habitatge durant el segle xx?	5
Grup R. Reivindicació de la modernitat en l'arquitectura	5
 Habitatge social, fórmula única?	
L'evolució de la compartimentació i les necessitats dins l'habitatge	6
Un habitatge de l'Eixample Barcelonès	7
Flexibilitat: claredat i simplicitat. La implicació de tots els sentits	8
 L'habitatge de postguerra a Catalunya	
Noves tipologies d'habitatge que aposten per la modernitat.....	10
El context i el seu entorn	11
 CASA DE LA MARINA	
El llindar	12
L'espai domèstic	13
El moble.....	14
 HABITATGES GOMIS.....	
El llindar	17
L'espai domèstic	18
El moble.....	19
 HABITATGES PALLARS	
El llindar	22
L'espai domèstic	23
El moble.....	24
 CASA OLLER.....	
El llindar	27
L'espai domèstic	28
El moble.....	29
 HABITATGES BALMES	
El llindar	32
L'espai domèstic	33
El moble.....	34
 Compendi	
Conclusions	
Referències bibliogràfiques	37
	39
	41

Motivació

Al llarg de la carrera d'arquitectura se'ns ha proposat dissenyar diversos conjunts d'habitatges, principalment socials, permetent-nos treballar amb els conceptes de circulació, ocupació, privacitat, flexibilitat, etc., en relació a l'àmbit residencial per tal de treure'n el màxim profit i poder oferir un habitatge digne per a aquelles persones que hi viuran, ja sigui temporal o permanentment. A través de l'anàlisi i la crítica han aparegut diversos debats i qüestions que afecten l'usuari i la seva comoditat:

És sensat oferir tants pocs metres quadrats i assegurar una vida digna?
Com s'ha d'organitzar l'habitatge per complir amb les necessitats de l'usuari?
L'habitatge està limitat per les parets que el conformen? On acaba?
Com podem expandir-nos i ocupar l'espai exterior?

Totes aquestes preguntes i moltes d'altres m'han acompanyat durant els projectes, permetent-me adornar-me de la importància que hi té la persona que viurà aquella arquitectura. Cada usuari és diferent i cada espai ha de permetre satisfer diversos requeriments, a vegades molt heterogenis. És aquí on el concepte "habitar" pren una gran rellevància en la meua manera d'entendre l'arquitectura, i és a partir d'aquest punt que intentaré descobrir què significa per a mi.

Estructura

Proposo organitzar el treball en tres parts:

La primera se centrarà en temes generals sobre l'habitatge i la manera de viure, qüestions que m'han motivat a l'hora de proposar el tema d'estudi. Així doncs, intentaré definir què significa per a mi el concepte "habitar".

La segona part pretén parlar del context històric del segle XX per tal d'entendre l'evolució que va viure l'habitatge durant aquesta època, passant per la industrialització i les idees de modernització, fins a adquirir nocions dels ideals del disseny de postguerra. Per tant, parlaré també sobre l'evolució de la compartimentació de l'espai, de l'habitatge social i les seves necessitats, tractaré aspectes que considero importants a l'hora de dissenyar un habitatge i hi posaré un èmfasi especial en aquells petits detalls que permeten complir requeriments específics per cada estança per tal de definir-la, així com la importància del mobiliari en una llar.

L'última part compararà cinc habitatges construïts durant la postguerra per arquitectes catalans del Grup R, analitzant aspectes com la manera d'entrar, la relació entre espais, la flexibilitat entre ells i la seva dinàmica general o el paper que hi juga el mobiliari.

Paraules clau

Habitatge - Mobiliari - Espai domèstic -
Arquitectura catalana - Arquitectura de postguerra

Objectius

L'habitatge i la manera d'ocupar els espais han variat al llarg del temps. L'excessiva compartimentació de les residències burgeses s'oposava al model d'habitatge mínim que s'oferia a la classe treballadora de mitjans del segle XX. Aquesta divisió permetia delimitar les estances i diferenciar els usos però generava conflictes entre aquests mateixos espais i la seva correcta relació, generant així zones sense ús concret o fins i tot perdut.

Amb el pas del temps, la societat ha apostat per un model de casa lliure de divisions, de manera que s'han dissolt els límits i han entrat en conflicte els usos i la privacitat. Actualment, l'estil de vida que tenim és molt més dinàmic i puntual: les grans ciutats i la constant mobilitat han conduït l'habitatge a centrar-se en la comoditat i la flexibilitat.

La diferenciació d'espais i d'usos va lligada a diferents formes de moure's, ocupar i habitar un espai: no totes les estances tindran els mateixos requeriments. La supressió de límits físics en un habitatge i la flexibilitat de l'estança per albergar diverses pràctiques en un mateix àmbit pot semblar que entra en contradicció amb la idea de crear zones que s'adaptin a una necessitat, un ús o un usuari en concret. Ara es pretén tornar a un model de casa amb diferenciació d'espais, però permetent la flexibilitat d'usos, així com la permeabilitat visual, en funció de les nostres necessitats canviants.

És aquí on el mobiliari que conforma l'habitatge agafa un gran protagonisme. Aquest ha variat al llarg dels segles, però sempre ha definit i organitzat les estances. Els mobles formen part de l'experiència d'habitar, del nostre dia a dia i quotidianitat, i són un ingredient indispensable per crear allò que anomenem llar. Poden formar jerarquies en l'espai i ens permeten crear diferents escenaris. No imaginem un habitatge sense una taula, cadires o armari.

A les diverses estances d'un habitatge s'hi poden dur a terme diferents activitats. En una taula hi podem menjar, treballar, dibuixar, reunir-nos amb la família, etc. Però sobretot, no podem concebre l'habitar sense una acció concreta i inalterable: entrar. La determinació del modernisme i la industrialització van guiar tots aquests elements a ser dissenyats per tal de formar part inherent de les estances, fins el punt en que el mínim detall esdevé rellevant com, per exemple, la porta i el pom, que són habitualment els que t'ofereixen una de les primeres impressions. T'acompanyen, et condueixen a l'interior i t'anticipen el que hi trobaràs a dins, a partir de tots els nostres sentits.

Així doncs, aquest treball d'investigació parteix de la voluntat d'entendre principalment una de les accions que considero fonamental en una llar, així com la manera de percebre l'espai i d'habitar aquella casa. I, en especial, durant la segona meitat del segle XX a Barcelona, quan es comença a reivindicar la necessitat de modernitzar l'arquitectura i l'habitatge, greument afectats pels anys de guerra a Espanya.

A través de l'anàlisi de cinc habitatges socials construïts durant la postguerra estudiaré diferents aspectes de cada habitatge, veure tal de veure quines inquietuds hi plantejava l'arquitecte, com es resol la manera d'habitar cada estança i la flexibilitat que pot aportar en la manera de viure.

Què és habitar?

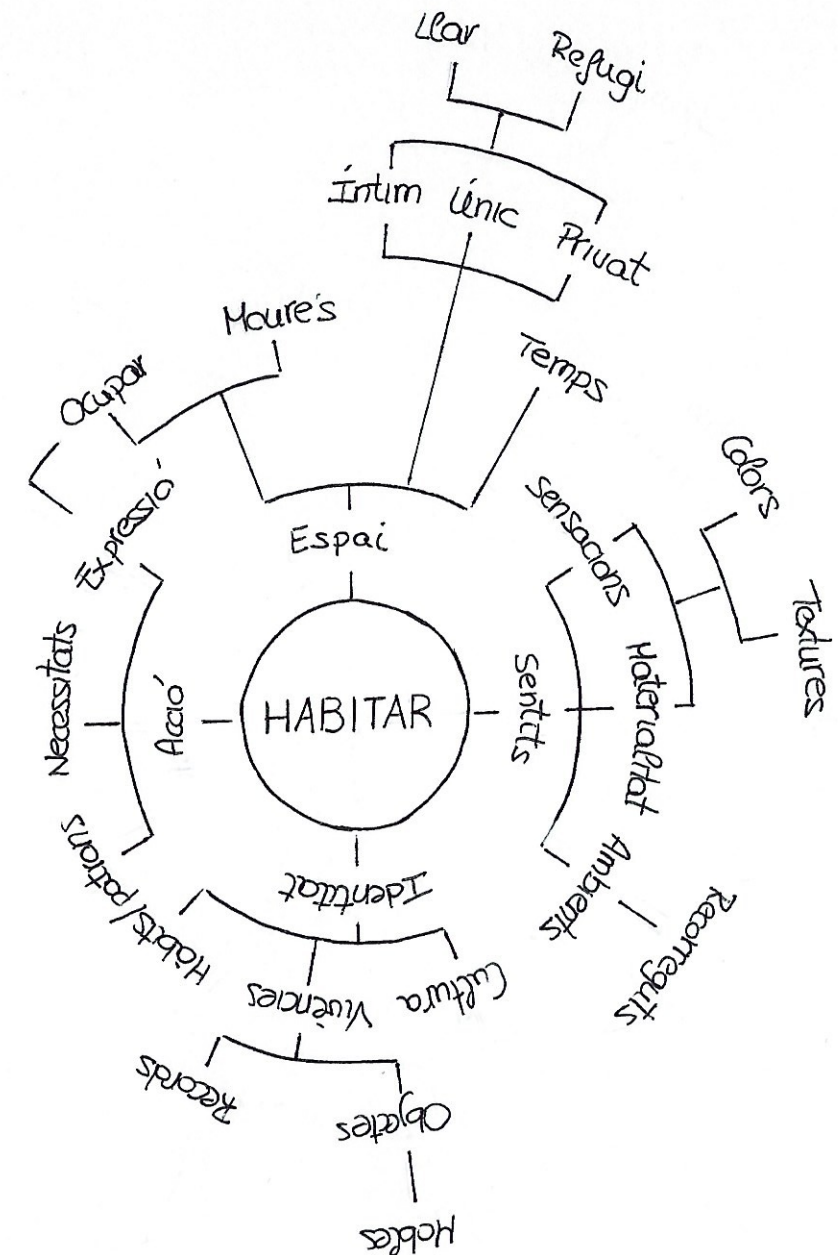
He mencionat anteriorment la relació entre habitar, moure's i ocupar, és a dir, la vinculació que té amb l'espai i l'acció. Però quin tipus d'espai és? Tal i com afirma Juhani Pallasmaa a *Habitar*, "La casa es un escenario concreto, íntimo y único de la vida de cada uno". Conformar, per tant, un lloc físic que ha de respondre a les necessitats personals de l'habitant, que reflexa la nostra identitat com a persones, els nostres hàbits i patrons de vida únics. És l'àmbit privat de l'usuari, el refugi propi on pot expressar-se lliurement.

Aquest lloc té a veure amb la funcionalitat dels seus espais i l'associació entre diferents ambients i recorreguts, així com amb la materialitat, els colors i les textures. L'acte d'habitar es percep amb tots els sentits, no només amb la vista, ja que és la nostra manera de relacionar-nos amb el món i d'experimentar el que ens envolta.

Però no es pot concebre l'habitar sense tot allò que fa possible enllaçar-nos física i sentimentalment amb el lloc. Els objectes personals, els mobles i els records que s'hi experimenten tenen un paper simbòlic i una funció estructuradora, a més de determinar la manera de viure un espai, evitant així que es basi simplement en la seva ocupació física. L'acció vinculada a l'objecte és també el que marca les nostres vivències: reunir-se al voltant d'una taula o llegir al costat de la finestra són el que aporten emocions. En la memòria acostuma a quedar més viu el record del conjunt de sensacions que s'ha viscut al voltant d'un objecte, que no pas la forma o el seu contorn (allò captat únicament per la vista). Aquest lloc es converteix, per tant, en un recipient que alberga la nostra memòria, i que càlidament anomenem llar.

Tal i com afirmen Anna & Eugeni Bach al seu article *Habitar* (Revista RADAR), l'arrelament a la llar i el sentiment de pertinença a una societat o cultura proporcionen significat a la privacitat ja mencionada, a més d'assegurar la necessitat d'un espai físic pel conjunt "continent i contingut", que evidencia la relació entre íntim i col·lectiu i el qual matisa la voluntat d'habitar el món.

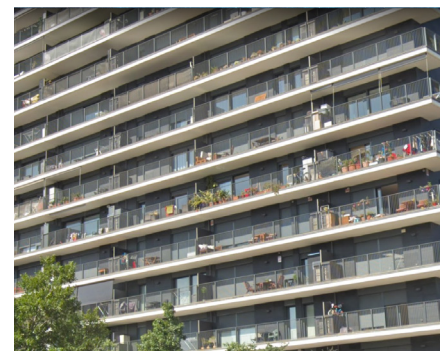
Però aquesta cultura s'ha definit al llarg del temps i cal, doncs, mirar cap enrere i fer un anàlisi i reflexió sobre com ha evolucionat l'habitatge, per tal de veure i entendre les diferents concepcions de l'espai i com s'han plasmat aquestes inquietuds sobre la manera d'habitar.

Img 01: Hall de la ETSAB, exposició de maquetes

Img 02: Hall de la ETSAB, assemblea

Img 03: Balcons

Img 04: Què és habitar? Esquema que il·lustra què forma part de l'habitar per a mi. Elaboració pròpia.

Un espai buit pot semblar desaprofitat o perdut, però realment és un espai d'oportunitat que ofereix flexibilitat a l'hora d'atorgar-li un ús, que pot ser permanent o puntual.

Diversitat de costums i maneres d'habitar amagades rere les façanes.

Com ha evolucionat l'habitatge durant el segle XX?

Proposo com a punt de partida els canvis que va suposar la Revolució Industrial de finals del segle XIX, tant a nivell tecnològic com social. La industrialització i l'avenç en la maquinària va ser un dels desencadenants d'un primer desplaçament de la població del medi rural a la ciutat, propiciant l'augment de la classe obrera. Degut a la falta d'allotjament, aquesta es congregava als voltants de les fàbriques o en suburbis de les principals ciutats, en els coneguts com a barris obrers, que van créixer de manera desendregada i condicions precàries, afavorint la segregació social. No és fins més endavant que apareix la conscienciació social d'aquest problema i es proclama la necessitat d'intervenir en l'habitatge de les classes baixes, arrel de les manifestacions i vagues que van dur a terme els obrers per les males condicions en les que havien de viure: llargues jornades de treball, falta de condicions higièniques i sanitàries (tan a les fàbriques com als habitatges), alimentació deficient, barris insalubres sense serveis mínims, etc.

Arrel d'aquest fet, el Govern Espanyol va impulsar una política d'habitatge social amb la Llei de Cases Barates de 1911, on les construccions, situades principalment als nuclis industrials, eren habitatges unifamiliars. En el cas de Barcelona, pel que fa a l'Eixample, s'intenta densificar a partir de l'ampliació de la profunditat edificable i l'augment de plantes de l'edifici, així com dels habitatges per planta. Això genera que algunes de les estances hagin de ventilar en patis interiors o, fins i tot, que manquin de llum natural. Tot i així, no es van construir prou habitatges i molts dels treballadors vivien en barris conformatos a partir de barraques auto-construïdes, fet que es va agreujar perquè l'abastiment d'habitatge seguia estant en mans d'entitats privades. La destrucció de barris a causa dels bombardejos i la immigració de la població arribada d'altres ciutats per raons econòmiques van acabar de consolidar aquests barris de barraques.

Després dels anys de postguerra, a Espanya hi havia escassetat de productes per la construcció, principalment del metall i del ciment, i una baixa qualitat dels materials emprats en obra. Això va conduir a l'arquitectura dels anys quaranta a apostar per tècniques i materials tradicionals, sobretot de la ceràmica, fet que va ocasionar l'abaratiment de la mà d'obra. L'habitatge social, durant aquesta època, acaba sent inviable des del punt de vista econòmic. Qualsevol voluntat d'avenç i integració avantguardista es va veure truncada per les ideologies franquistes, ja que part de la població es va veure obligada a fugir i no es va poder reflexionar sobre les qüestions de l'habitatge.

Però durant els anys cinquanta, es va iniciar el Plan de Viviendas 1955-1960, en el que el pressupost assignat per l'habitatge es veuria recolzat per capital públic. Es va produir un augment de salaris, propiciats per les protestes iniciades pels treballadors, i es va encarir el cost de la construcció. La gran incidència de la mà d'obra en els costos va afavorir la racionalització i la industrialització en el sector per minimitzar-los. Es torna a propiciar el desplaçament del camp a la ciutat degut a la demanda de mà d'obra i l'augment de l'activitat, i la població a les ciutats es va incrementar notablement, agreujant el problema pel que fa a l'habitatge. Degut a aquest incessant creixement de la població a les ciutats, els habitatges, que seguien sense millorar en les seves condicions, eren pràcticament inassequibles. Les famílies, d'entre 3 i 6 membres, havien de conviure en habitatges d'entre 40 i 70 m².

Grup R. Reivindicació de la modernitat en l'arquitectura

En qualsevol cas, la creació d'habitatges assequibles al llarg del segle XX va acabar configurant barris influenciats per una gran disgregació social, amb moltes mancances a nivell urbà (manteniment, falta d'equipaments, etc.) i problemes constructius derivats de les patologies degudes a la mala qualitat dels edificis.

Aquesta falta d'habitatge obrer i la baixa qualitat de la construcció va portar a molts arquitectes, durant els anys de postguerra, a ser conscients de les necessitats socials i a reivindicar la necessària modernitat de l'arquitectura, completament en contra del monumentalisme característic del franquisme. El grup R va ser un grup d'arquitectes catalans que defensaven aquesta voluntat, i que es basaven en el racionalisme i els corrents d'avantguarda (sorgits a Europa després de la Primera Guerra Mundial que defensaven el funcionalisme, les formes simples, la producció industrial i l'avversió a l'ornamentació imposada). Aquest grup, format per arquitectes com Antoni Moragas, Josep Maria Sostres, Oriol Bohigas, Josep Maria Martorell, Joaquim Gili, Josep Pratmaso, José Antonio Coderch i d'altres, es va fundar l'any 1951 i es va proposar visibilitzar l'avenç en l'arquitectura i en la tècnica, l'actual problemàtica en l'habitatge, la relació entre disciplines i l'intercanvi amb altres països.

HABITATGE SOCIAL, FÓRMULA ÚNICA?

L'evolució de la compartimentació i les necessitats dins l'habitatge

La normativa especifica els espais que ha de tenir un habitatge i, fins i tot, la superfície mínima convenient per cada estança en funció dels ocupants. Però no concreta ni la disposició, ni la orientació, ni la relació que ha de tenir cada sala amb la resta de l'habitatge. Són, doncs, aspectes que s'haurien de considerar? És evident que un habitatge ha de ser funcional, pràctic i còmode.

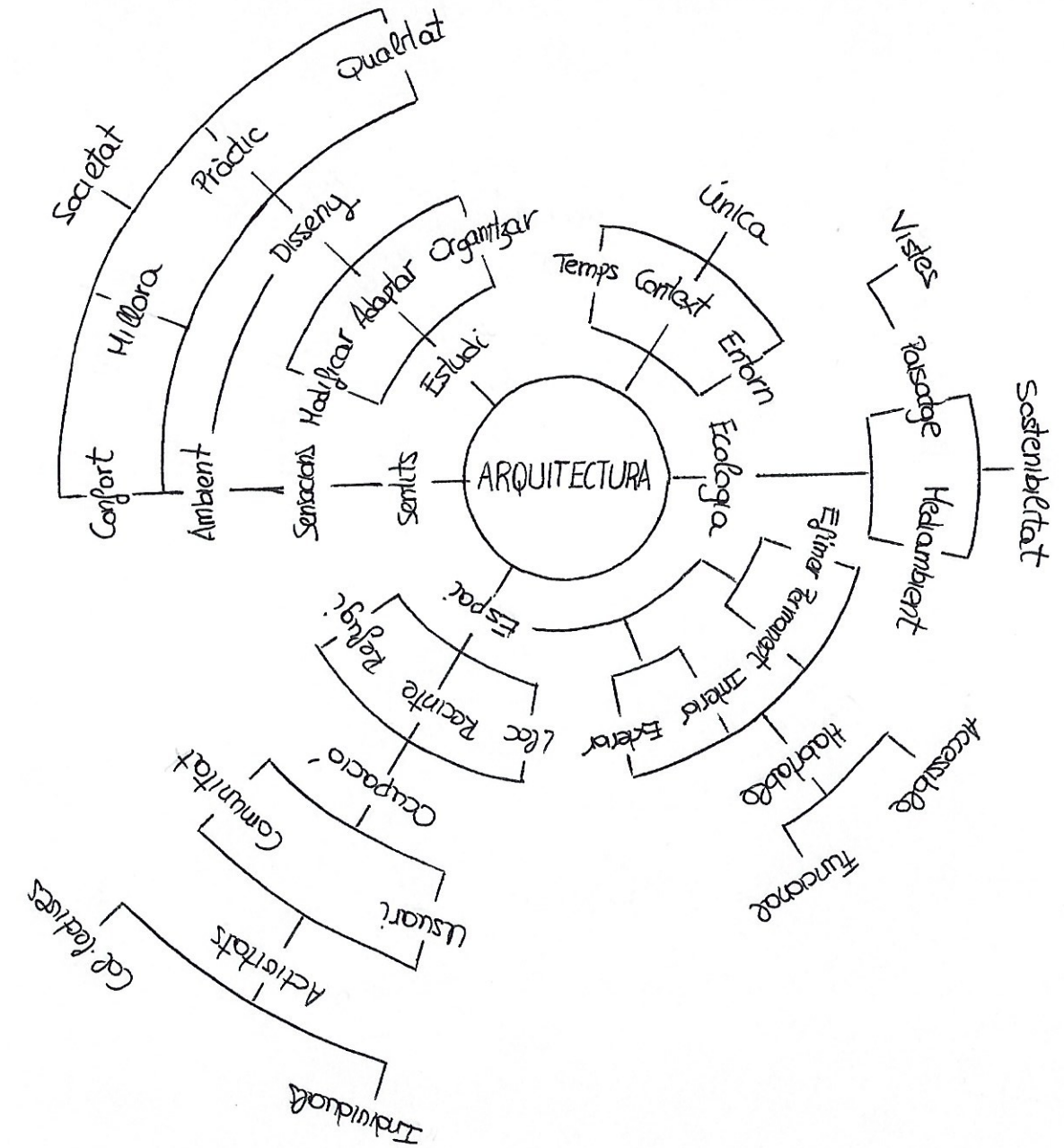
Lluís Nadal, al seu article "*Vivienda: ilusión y sentido común (2006)*" pretén remarcar la complexitat del disseny d'un habitatge de protecció oficial, fent menció a diversos aspectes que han determinat la seva composició a partir de diferents exemples. És aquí on ens n'adonem que l'habitatge social no és un tema menor, i hauria de suposar una gran oportunitat per l'arquitecte de demostrar que es pot dissenyar un espai digne de ser habitat amb una superfície i una economia ajustades.

Nadal fa menció del terme "*vivienda digna*", referint-se a que és "*un bien de primerísima necesidad*". Entenem, doncs, que no n'hi ha prou amb que sigui funcional, pràctic i còmode. És necessari que ofereixi seguretat i protecció, així com els recursos bàsics, amb una bona qualitat del seu interior. També ha d'assegurar l'habitabilitat i l'accessibilitat per a tothom, integrant qualsevol col·lectiu. I no només pel que fa a l'entorn de l'habitatge, sinó també al barri en el que s'integra, que ha d'oferir una bona qualitat de vida, amb un espai urbanitzat que ofereixi equipaments i feina al barri.

L'esquema presentat a la dreta pretén definir què significa ARQUITECTURA per mi. L'espai, més enllà de forma i volum, està vinculat a l'usuari i la seva manera d'ocupar i habitar. Independentment de la seva condició o definició, ha de ser un espai inclusiu i accessible, pensat per a tothom. Els sentits hi desenvolupen un gran paper, capaços de captar l'ambient que s'hi genera, prèviament estudiat per aconseguir un disseny pràctic i de qualitat per la societat. No només es té en compte l'entorn més pròxim, sinó el context en el que se situa i els motius que l'han conduït al resultat final, sempre tenint present el mediambient, el respecte i la sostenibilitat.

Per tant, l'habitatge, independentment de qui serà l'usuari o amb quina finalitat s'ha construït, ha de respondre a molts aspectes diferents, i a la vegada relacionats, per tal que s'adeqüi als requisits d'un habitatge digne.

A l'article mencionat, el primer aspecte en el que ens fixem de l'interior dels habitatges protegits que es presenten és l'excessiva compartimentació de les plantes, aportant a l'habitatge una "*distribución laberíntica*" que, segons comenta Nadal, té la "*pretensión de reproducir en barato y en miniatura los "pisos" de la burguesía*". Les distribucions que proposen aquells habitatges del segle XX no aporten cap benefici a una superfície tan mínima.

Img 05: Què és arquitectura? Esquema que il·lustra què compon l'arquitectura per a mi. Elaboració pròpia.

Un habitatge de l'Eixample Barcelonès

Per entendre el motiu darrere la compartimentació en habitatges per a famílies de major estatus, estudiem un exemple d'habitatge burgès de l'Eixample. Aquest edifici, situat en una cantonada de la confluència entre La Ronda General Mitre i el Carrer Balmes va ser construït per Francisco P. de Nebot. A l'estar situat entre dos carrers diferents, la composició de la façana i l'alçada de l'edifici varia d'un carrer a l'altre.

Una gran escalinata principal dóna accés als dos habitatges que hi ha per replà. L'entrada es compon de dos espais lleugerament diferenciats, que actuen com a vestíbul i hall. Només una de les peces permet relacionar-se amb el menjador, fent que aquesta entrada es converteixi en un espai més aïllat i independent, gairebé desaprofitat ja que funciona gairebé únicament com a pas. Tot i així, té unes dimensions considerables per a plantejar-hi altres usos. Les tres estances principals (sala d'estar, espai de fumadors i menjador) estan connectades entre elles, permetent crear una gran sala contínua o tres d'independents, en funció de les relacions que es vulguin establir.

La zona est està destinada al servei i habitacions secundàries, amb un accés propi que evita creuar la zona empleada pels propietaris. Tot i que la cuina i el menjador són pròxims entre ells, facilitant la circulació d'un espai a l'altre, la cuina es considerava zona pel servei, pel qual cosa es desvinculen, només permetent el pas per una petita porta. A l'igual que en la zona de servei, les dues habitacions principals es deslliguen de la resta de l'habitatge a partir d'un espai de pas amb la funció d'actuar com a distribuïdor.

Així doncs, les zones comunes s'entrellacen entre elles creant diferents circulacions i connexions entre els espais, augmentant la sensació d'amplitud i col·lectivitat. L'excessiva compartimentació (més evident en les zones privades com la de nit i servei), que genera espais exclusivament de pas, és deguda, no només a la distribució de murs de càrrega i de traves característic de l'Eixample, sinó a la voluntat de diferenciar-se de l'espai col·lectiu. Aquests passadissos permeten accedir a les habitacions, disposades en línia tant per la profunditat edificable com per tenir un tram de façana per ventilar.

Img 06: Redibuix de l'habitatge burgès dissenyat per Francisco P. de Nebot

HABITATGE SOCIAL, FÓRMULA ÚNICA?

Flexibilitat: claredat i simplicitat. La implicació de tots els sentits

Actualment, el nostre ritme de vida dinàmic i individualista implica una manera d'habitar l'espai més flexible i puntual, buscant sempre la comoditat i la funcionalitat. Per tant, la fragmentació i la zonificació estricta de l'habitatge, així com la falta de relació entre ambients no ens proporciona el confort funcional i visual que pot aportar un espai adequadament distribuït. La sensació d'amplitud, reforçada per la reducció de divisòries i per les visuals tant de l'interior de l'habitatge com cap a l'exterior porten a replantejar-se el paper del distribuïdor. Està clar que l'habitatge no es pot permetre desapropiar superfície en espais innecessaris. Els distribuïdors únicament de pas poden arribar a desconnectar les estances, tal com passa en alguns exemples que ens presenta Nadal, principalment entre la cuina i el menjador. És necessari determinar les circulacions i les relacions entre els diferents espais d'un habitatge que evitin aportar una extrema rigidesa al conjunt, impossibilitant la seva versatilitat i vinculació amb altres usos.

El que està clar és que l'espai es caracteritza per tot el conjunt d'usos que el conformen. A *Hablar arquitectura*, es menciona que el dinamisme entre ambients és el que afavoreix l'intercanvi entre ells:

"En una habitación cualquiera se efectúan recorridos, se entra, se cruza, se sale: todo esto tiene que preverse, configurarse, arquitecturizarse"

A més, cada ús es defineix per uns requeriments diferents, els ambients dels quals no poden estar expressats de la mateixa manera:

"Pensad en los suelos: ¿puede admitirse que el pavimento de un pasillo sea igual que el de una sala de estar, de un cuarto de baño, de un estudio o de un dormitorio? Es decir, ¿que la velocidad del recorrido y su maleabilidad sean los mismos en ambientes con funciones completamente diferentes?"

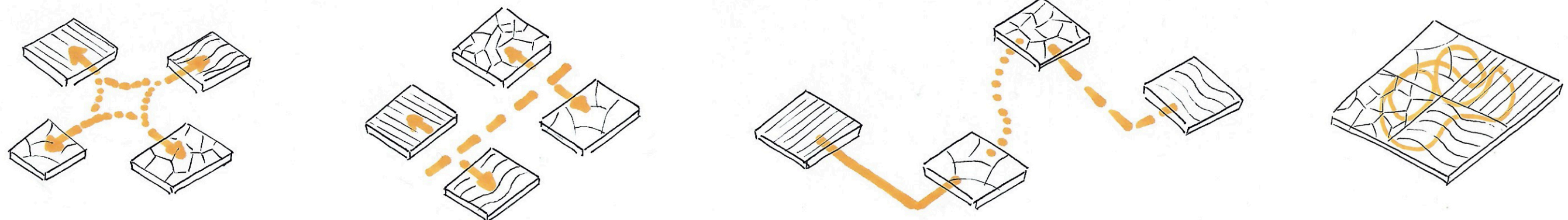
Gastón Bachelard afirma a *La poética del espacio. La casa. Del sótano a la guardilla*:

"Vista íntimamente, la vivienda más humilde ¿no es la más bella?"

I és aquí on considero prioritària la simplicitat i la claredat d'un habitatge enfront a la cerca del plaer visual i estètic, que aporta únicament una satisfacció superficial. Pallasmaa qualifica aquesta mercantilització de la llar com a *"pèrdua d'empatia cap a l'habitant"*.

Degut a l'evolució de la indústria i, principalment per l'aparició de la publicitat (que moltes vegades idealitza la satisfacció aportada per un producte o servei) ha portat la societat a viure en un món materialista i consumista, basat en la despesa massiva i irresponsable propiciada, en part, per la baixa qualitat dels productes i la creixent predisposició d'usar i tirar. Aquests canvis en la producció, emfatitzats pel capitalisme creixent, han volgut "facilitar i simplificar" la vida del comprador per a que pugui seguir consumint.

Aquesta modernitat, doncs, ha influenciat l'espai en el que vivim, així com en la nostra forma d'habitar-lo. Tal i com comenta Pallasmaa a *Habitar*, *"la arquitectura se ha distanciado de otros ámbitos sensitivos y se ha convertido en una forma artística puramente retiniana"*, és a dir, s'ha allunyat del que ja he recalcat com a imprescindible de l'habitar: la necessitat d'experimentar-lo a partir de tots els sentits, a més de ser inclusiu i accessible.

Img 07: Ambients i transicions. Elaboració pròpia

Cada espai té uns requeriments diferents en funció de l'ús que li atorguem, ja sigui permanent o puntual, de manera que entre ells, tot i poder establir-se una relació, s'hi efectuaran recorreguts diferents depenent de l'espai de transició que els delimiti, el qual determinarà el dinamisme que es vol establir entre els diferents ambients.

EL MOBLE COM A PART DE L'ARQUITECTURA

Però per sobre d'aquest interès materialista creixent, es pot extreure allò essencial que ha acompanyat l'habitatge des de fa molt de temps: el mobiliari. Com he mencionat, els usos en cada estança venen determinats pels requeriments que li exigim i són els mobles els que ens ajuden a crear diferents ambients. No només defineixen una estança i la organitzen, sinó que també regulen la nostra manera d'actuar i de moure'ns, influint en el nostre ritme personal. Considero que, degut a la nova manera de viure, en la que la optimització de l'espai ha resultat ser un criteri prioritari, el moble no hi ha de ser limitant, és a dir, que no ha de ser estàtic i rígid, evitant la diversitat i la flexibilitat en els interessos de l'usuari, ja que representen un reflex dels nostres hàbits més quotidians, de l'època en la que vivim i de la cultura que ens representa. Ha d'estar pensat per cada col·lectiu a qui va dirigit, així com a cada tipus d'habitatge.

Actualment, la societat es marca per la cultura d'usar i tirar, en la que qualsevol objecte no cobreix completament tot allò que se li requereix, se li limita la vida apel·lant a la possibilitat (i necessitat imposada a l'usuari) que en qualsevol moment es pot substituir, deixant-lo marcat per la provisionalitat. L'excés de dissenys disponibles en el mercat, així com aquesta vida útil retallada, fan que el moble ni tan sols adquireixi la dignitat que es mereix, ja que de seguida s'espatlla, es desmunta o es trenca. La seva qualitat, si es que n'ha tingut en algun moment, decreix instantàniament, esdevenint una peça sense cap rellevància que tractem amb completa indiferència. A més, allò que es considera "de disseny" esdevé ser excessivament car, només a l'abast d'un petit grup de persones, de manera que proliferen altres peces amb lleugeres diferències que evidencien la vulgar còpia entre unes i altres, fent més assequible aquell element i afavorint una predilecció per allò més barat, sovint marcat per una baixa qualitat.

Antigament el moble es concebia com una peça autònoma i diferenciada de tot allò que l'envoltava, proposant-se com un element posterior a la definició arquitectònica de l'edifici i actuant, a més a més, com a element ornamental o estètic. Aquells dissenys eren pràctics en l'època en la que visqueren, però actualment, pel canvi en la nostra manera de viure i les noves necessitats, es busca que formi part inherent de l'espai des de l'inici. Les propostes d'avenç i modernisme, tant en l'arquitectura com en la indústria i la producció, van posicionar el moble un punt clau per l'evolució en el seu disseny, ja que qualsevol objecte es podia dissenyar.

No em refereixo, en cap cas, que el moble hagi d'esdevenir un objecte merament funcional, sinó que ha de ser capaç de formar part de l'habitar, és a dir, de les nostres vivències i els nostres records, podent-nos sentir identificats amb ell i el que ens aportarà al voltant de les accions que realitzem al seu entorn. Això tampoc vol dir que un moble no pugui ser atractiu, sinó que entenc l'estètica com a una combinació de la funcionalitat de l'objecte, la sensibilitat entorn a l'experiència d'habitar, a partir de tots els sentits, i del valor que adquireix per si mateix i la dignitat amb la que s'ha concebut.

Img 8-11: El moble, l'objecte i el disseny.

Img 12-13: Anuncis de botigues de mobles.

Així doncs, durant la segona meitat del segle XX, quan es va expandir la producció industrial i en sèrie de diversos productes, el moble va poder ser un element més que es beneficiés d'aquesta mecanització. La seva industrialització va permetre crear fàcilment sèries de mobles completes amb la utilització tant de nous materials, com el metall, o d'altres més tradicionals, com la fusta, el cuir o el vímet, podent posar-los a l'abast de tothom. Aquest avenç va portar a molts dissenyadors i arquitectes a proposar dissenys per a tot tipus d'objectes i mobiliari, esdevenint innovadors i moderns. I, sobretot, van apostar per mobles que no només responguessin a una experiència visual, sinó que van proposar jugar amb textures i materials, molts d'ells naturals, que aportaven una nova vivència de cada habitació, perfilant una necessitat emocional entorn el mobiliari, tot afavorint el benestar i l'entusiasme de l'usuari.

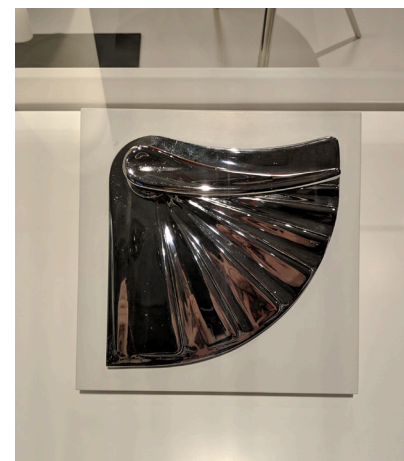
I no només es van dissenyar i industrialitzar grans mobles com sofàs, cadires o taules. El més mínim detall en l'habitatge esdevenia imprescindible en la manera de percebre'l ja des del primer contacte, és a dir, des del moment en el que hi entrem. Per tant, fins i tot la porta i el tirador, uns dels primers elements que t'acompanyen en l'acte d'entrar i que, tal i com afirma Pallasmaa suposa un "apretón de manos", podien ser ideats per l'arquitecte per tal de completar l'experiència visual i tàctil entorn a la llar.

Img 14: maneta d'Antoni de Moragas. Fotografia pròpia

Img 15: maneta de Josep Martorell, Oriol Bohigas i David MacKay. Fotografia pròpia

Img 16: maneta d'Antoni Casadesús Caralps. Fotografia pròpia

Img 17: maneta de la Casa Milà - La Pedrera, d'Antoni Gaudí

Img 18: maneta de la Villa Mairea, d'Alvar Aalto

Img 19: maneta del Museu Kolumba, de Peter Zumthor

L'HABITATGE DE POSTGUERRA A CATALUNYA

Noves tipologies d'habitatge que aposten per la modernitat

A continuació, es presenten cinc casos d'estudi, tant d'habitatges socials com d'altres més acomodats, construïts a Barcelona entre els anys 1940 i 1960, durant una època de canvis en la manera de concebre l'habitatge.

Els cinc arquitectes triats pertanyien al Grup R, és a dir, es basaven en el racionalisme i els corrents d'avantguarda i apostaven per l'avenç en l'arquitectura i la manera de concebre-la, enfocada principalment en la percepció sensorial, el confort i la manera d'habitar-la. Així doncs, els habitatges i els arquitectes triats són:

Casa de la Marina (1954)

Josep Antoni Coderch i de Sentmenat i Manuel Valls Vergès

Juga amb espais irregulars per aprofitar cada racó i aporta una gran riquesa visual i de relació a partir del trencament amb la ortogonalitat.

Habitatges Gomis (1954)

Antoni de Moragas i Gallissà i Francesc de Riba i Sales

Suavitza la transició entre l'espai col·lectiu exterior i la privacitat de la llar mitjançant una gran diversitat de materials i d'acabats, per poder gaudir de la tranquil·litat de la llar.

Habitatges Pallars (1959)

Oriol Bohigas Guardiola i Josep Maria Martorell Codina

Té en compte l'ús que se li donarà a aquell habitatge per poder centrar l'atenció en els aspectes més importants del dia a dia dels usuaris, aportant gran rellevància a cada zona.

Casa Oller (1943)

Francesc Mitjans i Miró

Per a famílies més acomodades, proposa superfícies similars en cada estança per aportar flexibilitat cadascuna, podent variar l'ús en funció del resident.

Habitatges Balmes (1955)

Francisco Juan Barba Corsini

Per a famílies benestants, optimitza casa estança, oferint només el necessari tot gaudint de la mateixa comoditat alhora que privacitat.

L'objectiu consisteix en comparar i valorar diferents aspectes de cada habitatge a partir de tres blocs generals, on es plantegen preguntes que permetran aprofundir en la tipologia i clarificar quines inquietuds hi plantejava l'arquitecte, com es resolen els accessos i recorreguts, la manera d'habitar d'aquest espai, la flexibilitat que pot aportar en la manera de viure o el paper del mobiliari.

Img 20: Casa de la Marina

Img 21: Habitatges Gomis

Img 22: Habitatges Pallars

Img 23: Casa Oller

Img 24: Habitatges Balmes

Primerament, cada projecte es presentarà únicament a partir de la planta de l'edifici per tal de fer servir el mateix recurs que va usar l'arquitecte. Seguidament, es plantejarà cada bloc acompanyat d'esquemes que exemplifiquen els trets més característics de cada cas. Aquests tres apartats, amb les seves respectives qüestions són les següents:

El llindar

- Com és l'entrada?
- El replà és un espai col·lectiu?
- Què veus a l'entrar a l'habitatge?

L'espai domèstic

- Hi ha privacitat dins de l'habitatge respecte els diferents espais?
- Quina relació hi ha entre la cuina i el menjador?
- Hi ha espais perduts?
- Hi ha algun element únic?
- Per a quin tipus de família està pensada?
- Quines sensacions tenim si imaginem ser a dins?

El moble

- Són el mobiliari i l'espai limitants?
- Com es representa el mobiliari?

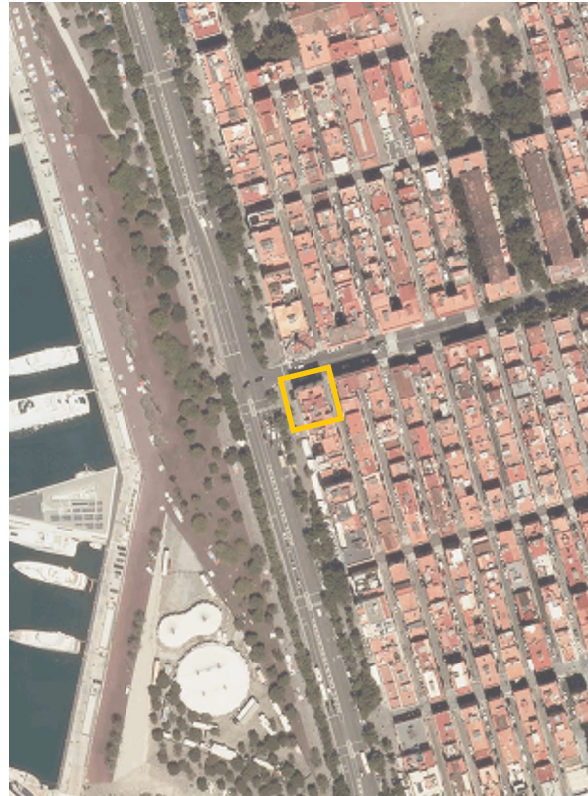

Img 25: Ortofoto de Barcelona de l'any 1956. Ubicació dels habitatges estudiats

L'HABITATGE DE POSTGUERRA

El context i el seu entorn

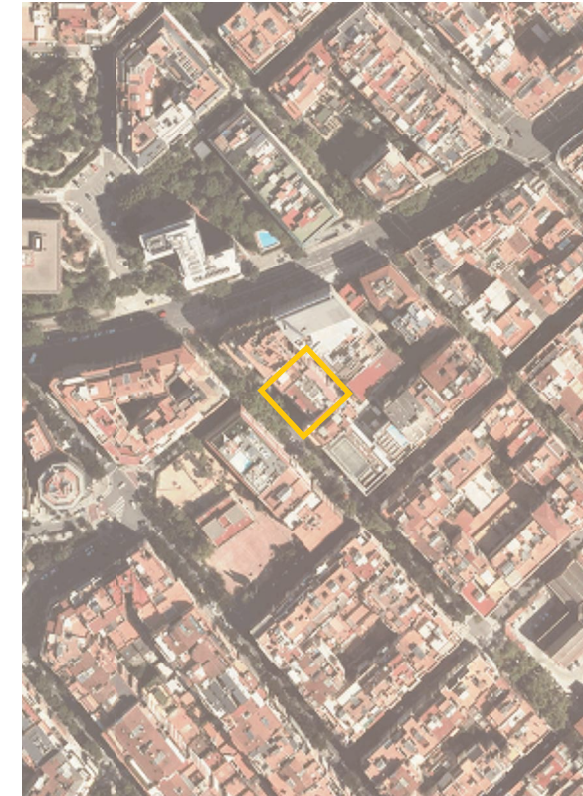
Img 26: Ortofoto de Barcelona actual.
La Barceloneta

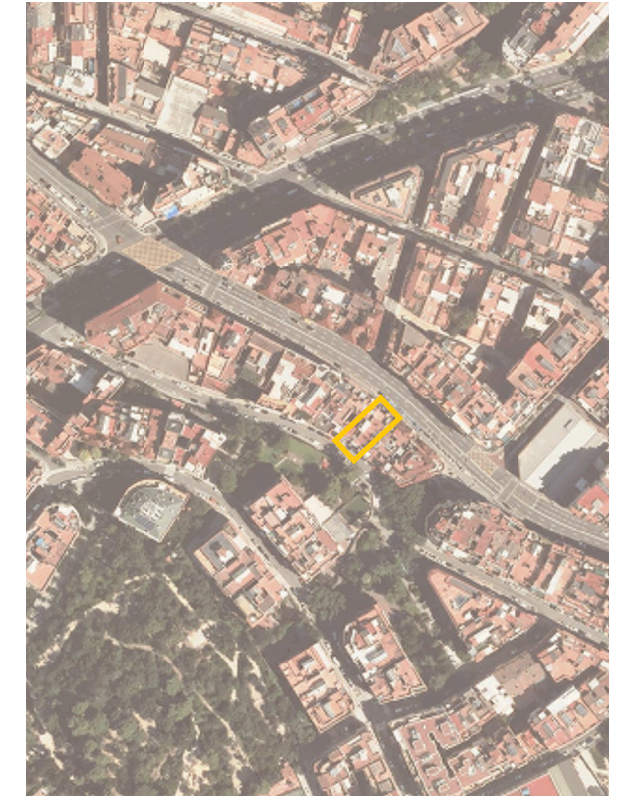
Img 27: Ortofoto de Barcelona actual.
Vallcarca

Img 28: Ortofoto de Barcelona actual.
El Poblenou

Img 29: Ortofoto de Barcelona actual.
L'Eixample

Img 30: Ortofoto de Barcelona actual.
Sant Gervasi

Casa de la Marina

Situat al Passeig Joan de Borbó, 43, va ser construït durant els anys 1951 – 1954 per l'arquitecte Josep Antoni Coderch i Manuel Valls. Profundament preocupat per la modernitat i el respecte a la tradició, Coderch va ser un referent en l'arquitectura social i racionalista. L'edifici, situat al barri de la Barceloneta, ocupa un solar gairebé quadrat en cantonada, on l'arquitecte va voler trencar amb la ortogonalitat tant present del barri, tradicionalment de pescadors, i li va conferir a l'edifici més presència i dinamisme a partir de les diagonals que presenten les façanes laterals. Així mateix, el seu interior, amb habitatges de superfície mínima i renda baixa, busca aprofitar el màxim l'espai, a més d'oferir una àmplia diversitat d'ambients a partir de la irregularitat, la diagonalitat i el joc de llum i ombres, podent oferir una llar digne als seus ocupants.

Habitatges Gomis

Situat a l'Avinguda de Vallcarca, 123, va ser construït durant els anys 1953 – 1954 pels arquitectes Antoni de Moragas i Francesc de la Riba. Es va concebre com a un edifici d'habitatges econòmics adquirits pels propis inquilins, de format compacte i amb coberta a dues aigües, construït a partir de tècniques i materials artesanals. Generalment, aquest tipus d'habitatges prescindeix de la decoració i els acabats, per tal de fer-los més assequibles, però, en aquest cas, els arquitectes van decidir cuidar cada detall sense haver d'encarir el cost de l'obra. Van parlar especial atenció en el tractament dels paraments, la singularitat del paviment, els elements de l'escala o els marcs i les portes, els quals són alguns dels elements que l'acompanyen i et guien al llarg del recorregut entre la ciutat i la llar, entre l'espai col·lectiu i la més íntima privacitat.

Habitatges Pallars

Situat al Carrer Pallars, 299-317, va ser construït durant els anys 1958 – 1959 pels arquitectes Oriol Bohigas i Josep Martorell. Conformava un conjunt de 130 habitatges socials destinats als treballadors d'una fàbrica metal·lúrgica del Poblenou, *Metales y Platerías Ribera*. La industrialització i les migracions cap a la ciutat van fer evident la necessitat de construir amb prestesa nous habitatges pels treballadors de manera econòmica i fàcil a partir de materials tradicionals. Aquest conjunt, que s'adapta a la característica tipologia tancada de l'illa de l'Eixample, pren consciència de com hi viurà el resident a qui va destinat, famílies que passen la major part del dia fora de casa, de manera que aconseguís optimitzar l'espai i fer més agradable aquelles estances que més s'utilitzaran, conformant com a centre la cuina.

Casa Oller

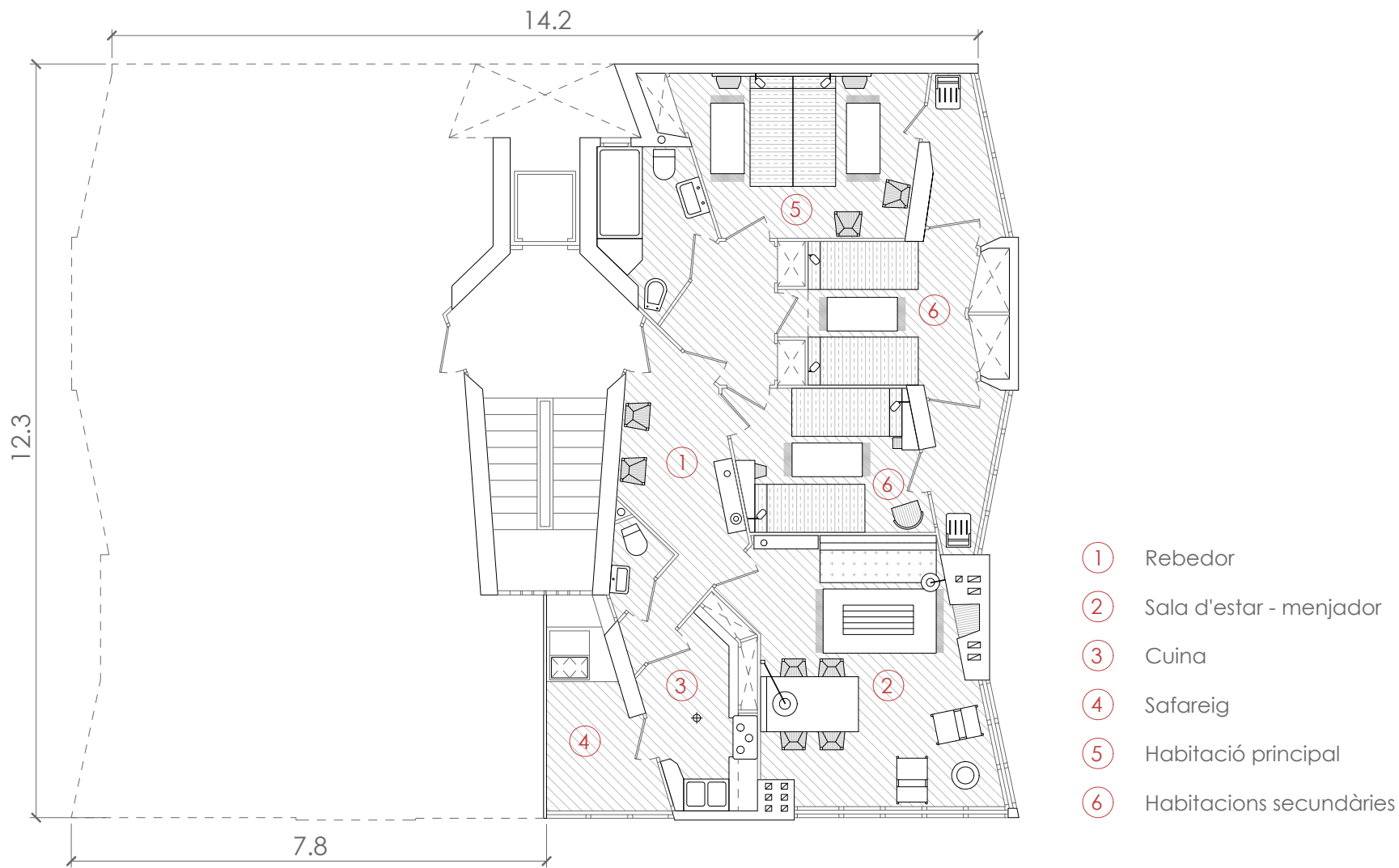
Situat al Carrer Amigó, 76, va ser construït durant els anys 1941 – 1943 per l'arquitecte Francesc Mitjans. Va ser el primer edifici que va construir, a més de ser la seva residència. Mitjans va ser estudiant i soci de la GATCPAC, un moviment arquitectònic que es basava principalment en el racionalisme i en la voluntat de progrés tant social com arquitectònic. Aquest grup, però, es va dissoldre degut a l'esclat de la Guerra Civil Espanyola. Tot i així, podem veure diferents trets característics del racionalisme en l'edifici de Mitjans, com ara la horitzontalitat i presència de l'estructura, estances de línies senzilles basades en el rectangle, funcionalitat en l'ús i relació dels espais, etc. Amb un caràcter més acomodat respecte els habitatges socials de l'època, Mitjans li ofereix dignitat i flexibilitat a tots els seus espais.

Habitatges Balmes

Situat al Carrer Balmes, 349, va ser construït el 1955 per l'arquitecte Francisco Juan Barba Corsini. Definit com un habitatge benestant, destaca per la distribució justa i necessària d'estances per evitar caure en excessos ni pretendre presumir d'infinat d'espais poc justificats. A partir de la doble orientació de l'edifici, proposa la diferenciació de les dues façanes, per aportar-hi diferent categoria, però gaudint en el seu interior dels mateixos avantatges. Un aspecte a destacar és la precisió del disseny del mobiliari, que s'adapta a cada estança i a cada racó allunyant-se del tradicional moble aïllat i convencional. El dibuix remarca la preocupació de l'arquitecte a l'hora d'ocupar cada espai, podent fer funcional i còmode cada recorregut i cada manera d'habitar, permetent comprendre, fins i tot, la materialitat que adquirirà aquell habitatge.

CASA DE LA MARINA
Josep Antoni Coderch i de Sentmenat

Img 31: Redibuix d'un habitatge de la Casa de la Marina. E 1:100

CASA DE LA MARINA
Josep Antoni Coderch i de Sentmenat i Manuel Valls Vergès

El llindar

• Com és l'entrada a l'edifici?

La part més visual de l'edifici correspon a les sis plantes d'habitatges que s'unifiquen per la verticalitat dels seus acabats tradicionals: les persianes de llibret blanques cobreixen les zones vidriades, mentre que la ceràmica vidriada taronja remarca la part opaca. Aquest volum, a l'igual que la terrassa de la planta superior, se separa de la inferior pel vol del seu contorn i pels retranquejos de les façanes laterals.

La planta baixa també s'estructura a partir de diagonals, que remarquen els accessos als locals i a l'edifici, i suavitzen la cantonada, permetent integrar-se amb l'entorn i la ciutat. L'acabat dels murs és de pedra, oferint-li un caràcter pesat, que es contraposa amb la transparència dels locals i de l'accés, amb finestrals de dalt a baix. Les dues diagonals d'accés a l'edifici s'intersequen i et condueixen a l'interior, una a partir de la opacitat i l'altra emmarcada per la transparència. L'escalinata principal, més estreta en l'extrem més allunyat, et rep i et condueix a l'escala, que divideix la planta en dos habitatges per replà.

• El replà és un espai col·lectiu?

El nucli de l'edifici es compon per un ascensor i una escala situats al centre de la planta. Tot i ocupar l'interior, aquest replà rep parcialment il·luminació natural a través de l'escala, que comunica amb l'exterior a través de les terrasses dels habitatges.

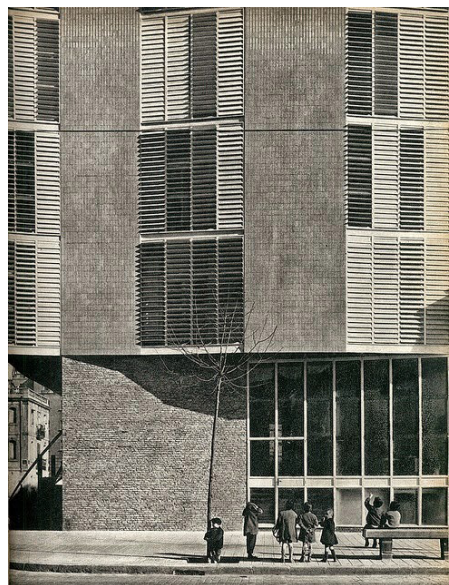
L'escala, més estreta al replà intermedi, pot semblar que limiti l'espai de circulació, però la il·luminació que li arriba de l'exterior permet crear un ambient més agradable. D'aquesta manera, quan et dirigeixes cap el replà principal, es genera un contrast, ja que l'amplada de l'escala augmenta oferint una sensació de dilatació, reforçada per la proporció i la irregularitat del replà. Tal i com passa a la porta del carrer, els murs que defineixen el nucli et dirigeixen cap a l'entrada a l'habitatge.

• Què veus a l'entrar a l'habitatge?

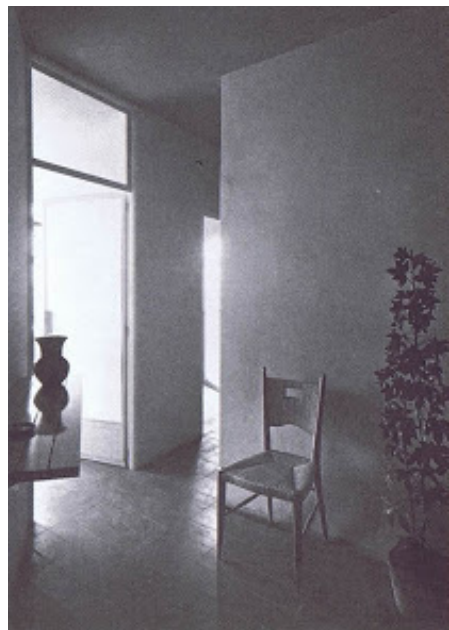
Ens rep una estança irregular que continua amb la diagonalitat de la porta d'entrada i que, tot i semblar un espai interior tancat, les portes que separen les habitacions tenen la part superior transparent per poder il·luminar el rebedor i reforçar la visual obliqua principal de la casa, que també va acompanyada per la direcció del paviment. Coderch incorpora una lleixa a l'envà frontal que, no només funciona com a moble funcional a l'arribar a casa, sinó que evidencia la direcció en la que ens desplaçarem quan entrem. A més, a simplicitat dels paraments i els acabats eviten distraccions i intensifiquen les visuals.

Img 32: Contrast de materials i retranquejos de les façanes laterals.

Img 33: Contrast entre la pedra i el vidre en l'accés de planta baixa.

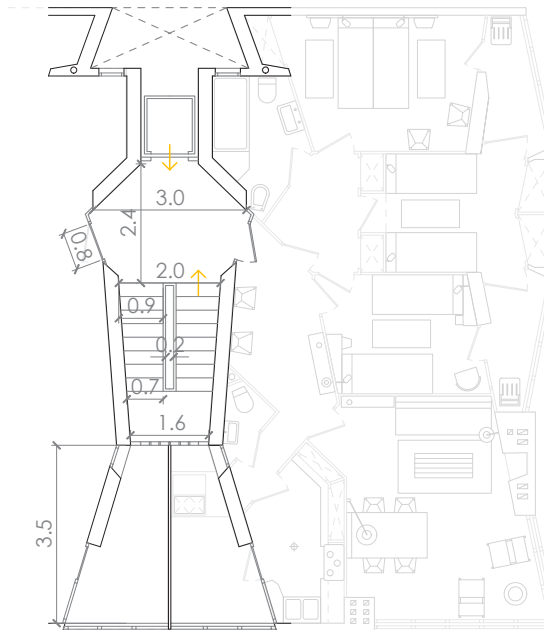
Img 34: Rebedor d'un habitatge de la Casa de la Marina.

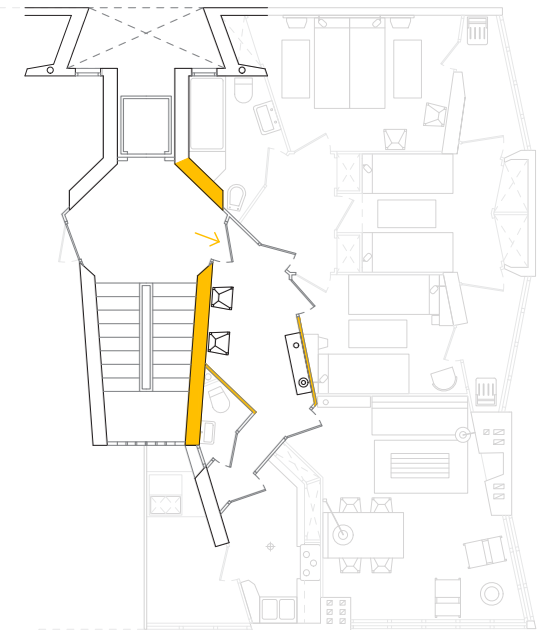
Img 35: Dinamisme. El moviment horitzontal de les lames genera una façana dinàmica que remarca la situació i activitat dels diferents habitatges.

Img 36: Verticalitat. L'alternació entre persianes i ceràmica doten l'edifici de verticalitat. El vol i els girs separen el caràcter de les diferents parts.

Img 37: El replà

Img 38: El rebedor

L'espai domèstic

- **Hi ha privacitat dins de l'habitatge respecte els diferents espais?**

L'habitatge està dividit en dues parts separades entre elles per espais intermedis interiors, que funcionen com a zona de pas, extensió, reunió o emmagatzematge.

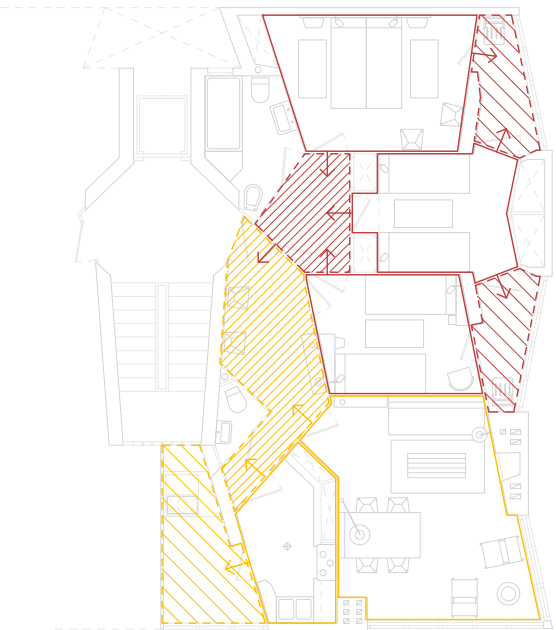
La meitat inferior, amb la façana orientada a nord, es destina a zona de dia. Se separa de la zona de nit a través del rebedor, que a partir de la disposició dels envans, et dirigeix la mirada cap a la sala d'estar, podent arribar a veure les vistes de la ciutat. Tot i semblar la orientació amb menys sol, part de la cantonada on s'ubica la sala-menjador s'allibera a partir d'un gran finestral que va de sostre a terra. Les singulars persianes de llibret ofereixen privacitat respecte a l'exterior, però permeten tenir àmplies vistes de la ciutat. A més, doten l'interior de l'habitatge d'un singular joc de llum i ombra, que varia al llarg del dia, fent-se més evident durant la tarda.

La meitat superior, orientada en aquest cas a sud-oest, es destina a la zona de nit, amb tres habitacions dobles amb sortida a dues terrasses compartides. Les diagonals que es generen entre la porta d'entrada a cada habitació i la de sortida a les terrasses fan que aquests espais exteriors gaudeixin de certa independència encara que siguin compartits. Pel que fa a l'interior, les tres habitacions estan vinculades entre elles per un espai de pas i emmagatzematge, que permet fer més privada la zona de nit o, pel contrari, relacionar-se amb el rebedor i crear un gran espai amb usos diversos. L'habitació central és la única que té un accés independent a través del rebedor, de manera que pot servir d'estudi o zona de treball.

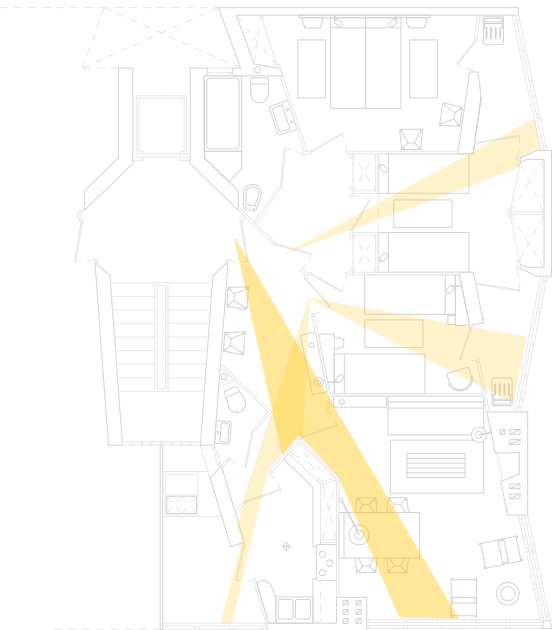
- **Quina relació hi ha entre la cuina i el menjador?**

La cuina i el menjador se situen en estances contigües, però es relacionen entre elles a través del rebedor. El fet de tenir aquest distribuïdor amb una direccionalitat diferent a la de l'entrada, podria ser degut a la voluntat d'evitar accedir al lavabo a través de l'entrada a l'habitatge, per tal de que els envans que ens condueixen la mirada i el moviment siguin el més senzills i nets possible, evidenciant la principal visual de la planta cap al gran finestral. Així doncs, les portes que donen accés a la cuina i al lavabo queden ocultes en una primera mirada.

A diferencia d'altres distribucions d'habitatges, és la cuina la que s'obre a una àmplia terrassa, amb safareig, que pot funcionar com a espai d'extensió i il·luminació indirecte.

Img 40: Zona de dia i zona de nit. Espais intermedis i exteriors

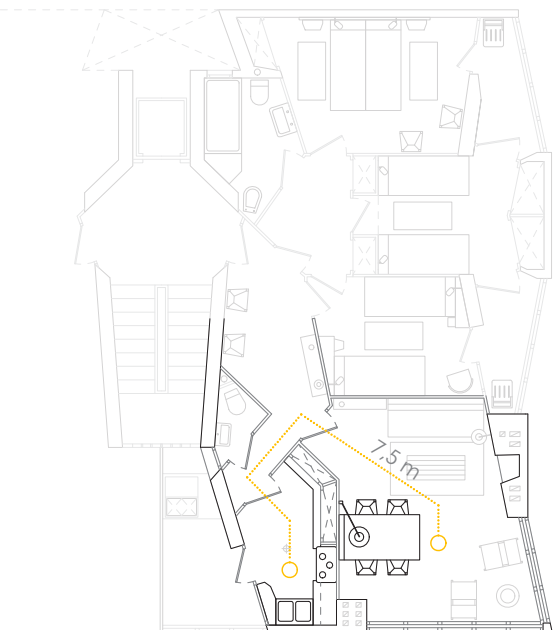
Img 41: Visuals

Img 39: Habitació central amb accés a les dues terrasses.

Img 42: Recorreguts

Img 43: Relació entre la cuina i el menjador

L'espai domèstic

• Hi ha espais perduts?

Tot i semblar que les complexes divisions entre les estances puguin ser una dificultat a l'hora d'estructurar-les i moblar-les, la planta gaudeix d'una distribució perfectament aprofitada, fent que cada espai compleixi amb el seu ús a més de poder albergar-ne d'altres i relacionar-se amb el seu entorn. I no només en l'espai interior de la casa, sinó també amb espais intermedis amb la ciutat, sempre respectant la privacitat i intimitat. A més, les superfícies entre la zona de dia i la de nit són similars, oferint a cada zona la mateixa importància i fent que puguin fer-se servir en qualsevol hora del dia.

• Hi ha algun element únic?

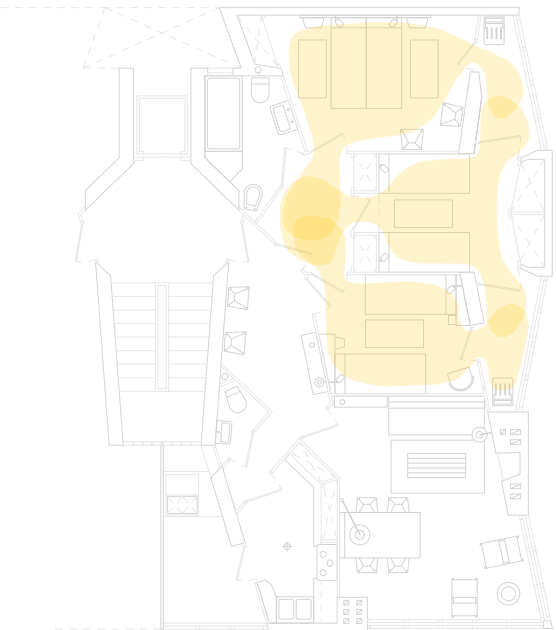
A més de la poca ortogonalitat dels envans ja mencionada, que dota l'interior de singulars visuals i percepcions, un element a destacar són les terrasses de les façanes laterals. El més habitual és que siguin el menjador o la sala els que disposin d'espais exteriors, ja que es destinen a les activitats de dia, permetent expandir-se en un espai de relació amb l'entorn. Però, en aquest cas, l'arquitecte va decidir oferir aquestes terrasses a les habitacions, orientades a nord-oest, i que, gràcies a la seva composició en zig-zag, cada habitació pogués tenir visuals diferents, fent més únic cada espai exterior.

• Per a quin tipus de família està pensada?

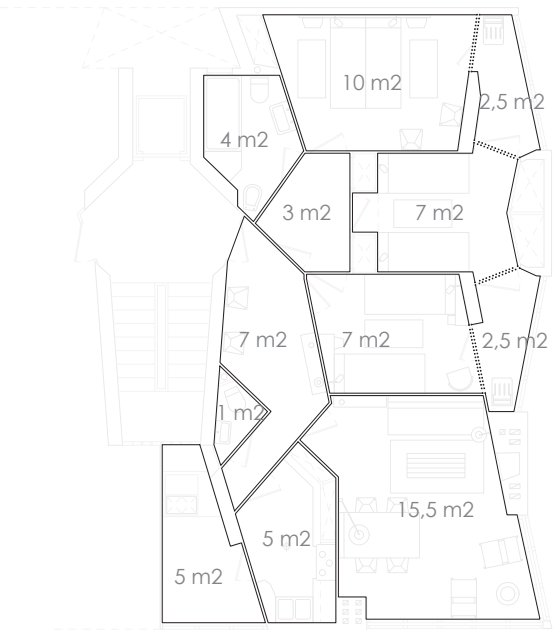
L'habitatge està pensat per albergar fins a sis persones, ja que té tres habitacions dobles. Tot i tenir espais generosos sense un us concret, diversos i flexibles, (com els balcons o les zones de pas i rebedor) que poden ser habitats de diferents maneres, l'àmbit de la zona de dia més característic per la trobada de tots els membres, la sala-menjador, podria considerar-se petita per a aquestes sis persones. És per això, que una d'aquestes habitacions, amb un accés independent des del rebedor, pot estar pensada per a ser un despatx o zona de treball, o, fins i tot, una habitació per a convidats.

• Quines sensacions tenim si imaginem ser a dins?

La limitada superfície de l'habitatge no deriva en espais tancats i completament restringits per envans. La seva disposició permet engrandir les sales, i la il·luminació que arriba de l'exterior a totes les habitacions fa més confortable la transició entre elles, oferint una sensació d'amplitud i lleugeresa. Les diagonals permeten dotar els racons d'intimitat, amb la possibilitat de ser espais col·lectius. A més, les lames orientables regulen el pas de llum en funció del que desitgi cada ocupant, creant ambients diversos al llarg d'un dia. Les grans obertures eviten que ens deslliguem de la ciutat, però que a la vegada ens sentim protegits a segurs.

Img 46: Relacions entre estances

Img 47: Àrees

Img 44: Una de les terrasses, espai semi exterior i privat.

Img 45: La cantonada s'allibera, contrastant amb la xemeneia de pedra. Les lames ofereixen un joc de llum i ombres.

El moble

- **Són el mobiliari i l'espai limitants?**

La falta d'ortogonalitat en les estances fan que la disposició del mobiliari sigui una mica més complexa de l'habitual, ja que s'acostuma a situar el moble arraconat a les parets o les cantonades per fer més senzilla la distribució de l'espai.

Però, en aquest cas, els angles entre envans generen racons que fan més complexa la percepció de cada estança. Així doncs, aquests racons són aprofitats per situar-hi un armari encastrat (com en el cas de l'habitació principal), per ubicar-hi la sortida als balcons (com en les habitacions secundàries), per col·locar-hi mobiliari mòbil podent fer servir aquest espai de diferents maneres segons el moment (com la zona dels finestrals de la sala - menjador), o amb una taula fixe que fa de suport i acaba de configurar l'espai (com en una de les habitacions). D'aquesta manera, cap cantonada queda desaproveitada, ja que gaudeixen de força diversitat.

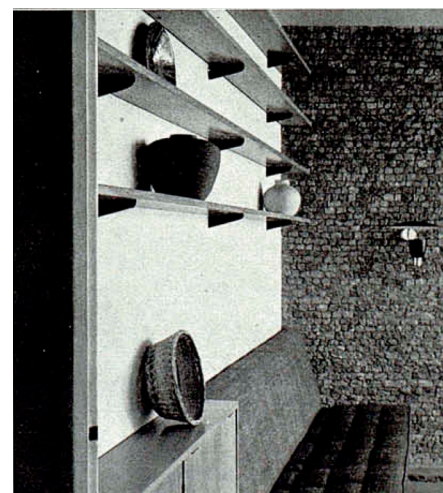
Tot i així, aquesta distribució d'envans dificulta el canvi d'us de l'habitació o el seu moblament, però trasllada la flexibilitat de la casa a unes altres estances sense mobles o gairebé buides, que funcionen com a espai d'extensió i relació i on s'en possibilita la màxima pluralitat d'usos.

- **Com es representa el mobiliari?**

Tots els mobles de la casa estan pensats i dissenyats per ubicar-se en el lloc que ocupen, ja que s'adapten a la forma de les habitacions per poder oferir la millor distribució possible.

No només es representen les peces principals d'un habitatge, sinó que l'arquitecte situa en la planta elements com làmpades, que remarquen la posició dels mobles a qui fa servei, com la taula del menjador, l'aplic per la sala d'estar, o les lamparetes situades sobre els llits, i fins i tot hi representa moquetes que ofereixen confort i presència a l'espai. Alguns dels mobles que hi trobem, com les cadires Barceloneta de la sala d'estar, són de la casa de mobles Llambí, amb qui Coderch va col·laborar per dissenyar i patentar les lames de pales horitzontals de la façana.

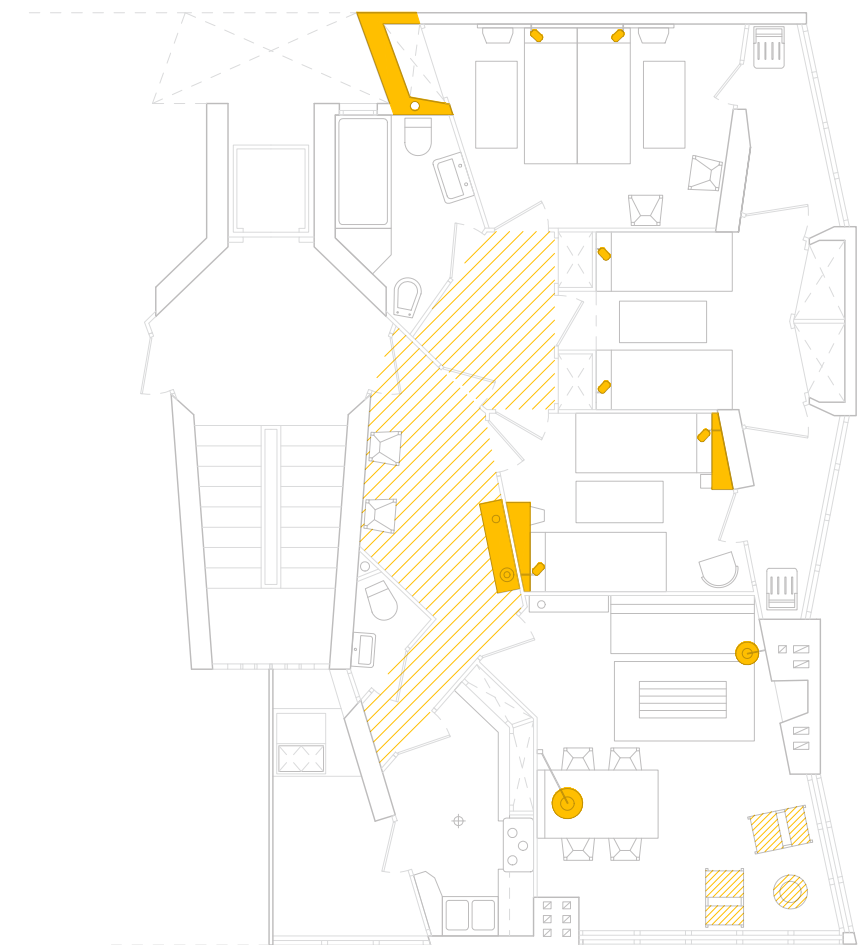
A més, per una banda, es destaca la materialitat i la textura d'algunes cadires, que són de vímet, per remarcar i fer més característica la peça, però per l'altra, aporta la mateixa trama en tots els llits per concedir-los la mateixa categoria i permetre que les diferències entre unes habitacions i les altres vagi lligada a l'espai i les sensacions que se'n deriven.

Img 48: Contrast entre la xemeneia, de textura irregular, i la paret llisa i blanca, ocupada pel mobiliari

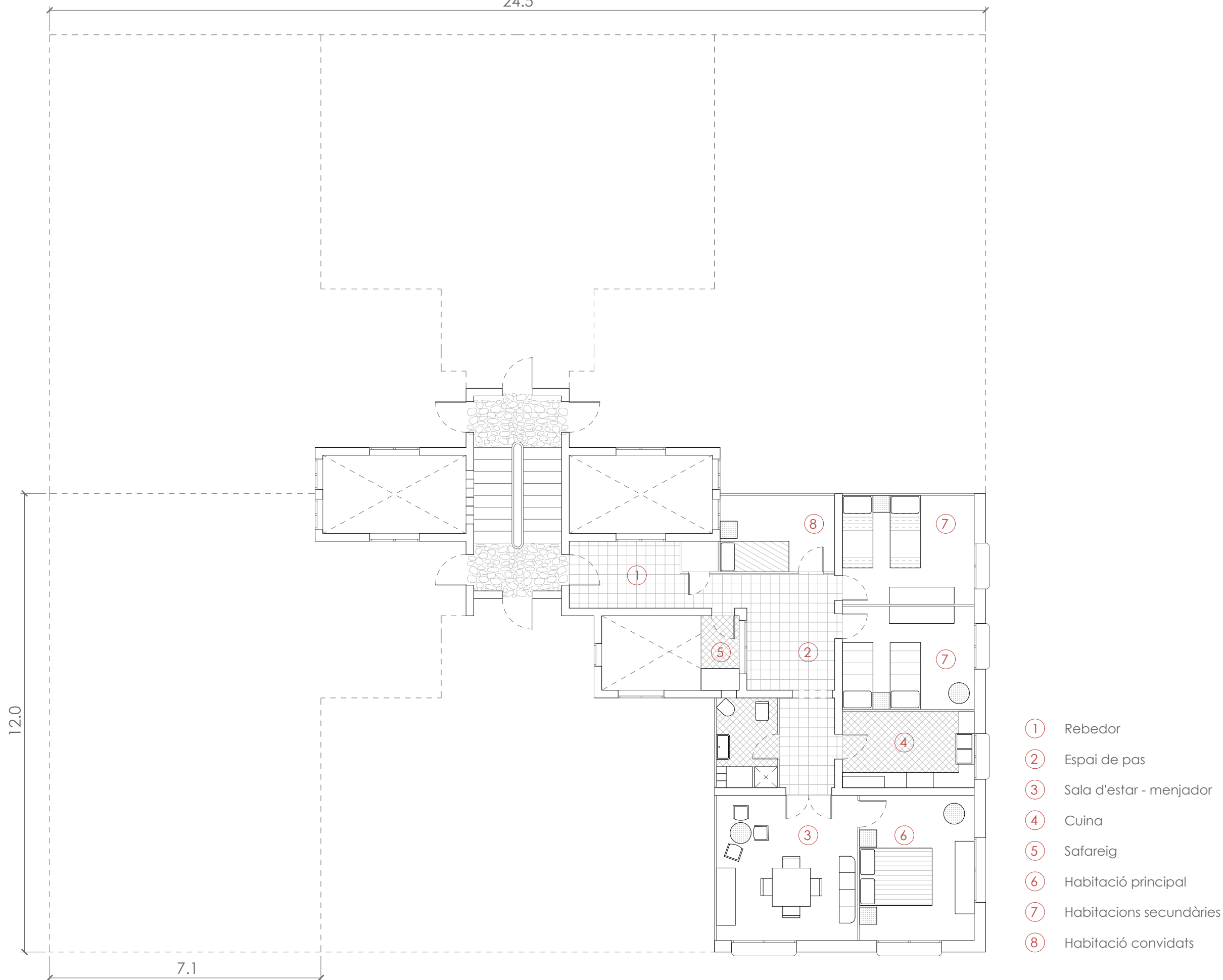
Img 49: Cadires Barceloneta de la casa de mobles Llambí

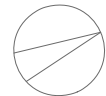
Img 50: Mobiliari fixe i mòbil. Espai de flexibilitat

HABITATGES GOMIS
Antoni de Moragas i Gallissà i Francesc de Riba i Sales
24.5

Img 51: Redibuix d'una casa dels
Habitatges Gomis. E 1:100

HABITATGES GOMIS

Antoni de Moragas i Gallissà i Francesc de Riba i Sales

El llindar

- **Com és l'entrada a l'edifici?**

El conjunt d'edificis se situa de manera esgraonada en un terreny en pendent, les base del qual està elevada respecte la cota del carrer i, la façana, enretirada respecte la vorera. Aquesta terrassa exterior, que permet engrandir l'espai pel vianant i a la qual s'hi accedeix per dues escales enfrontades, es destina als comerços que hi ha en planta baixa. La porta no s'emplaça just davant del carrer, sinó que s'ha de travessar un passatge esgraonat entre la façana lateral i un muret cobert de vegetació a recer de l'exterior. Aquest passadís permet aïllar-te del bullici del carrer i adornar-te que estàs canviant d'ambient, d'un espai col·lectiu com la ciutat a un de més privat com és la llar. Una entrada porxada ens remarca la porta d'accés, cap a un segon espai intermedi cobert en penombra, un pas més allunyat de l'exterior, com a transició entre la llum i la foscor, degut a la reixa permeable que delimita. El vestíbul lineal combina materials i colors oferint diferents textures, patrons, sensacions i il·luminació, a partir de fusta vista o pintada de blanc, maó i guix. Ens permet arribar fins a l'escala, que divideix la planta en tres habitatges per replà.

- **El replà és un espai col·lectiu?**

El replà és de dimensions molt limitades, compartit entre tres habitatges, gairebé exclusivament per accedir a la casa. El paviment és el mateix que el del passatge exterior, que t'acompanya fins a l'entrada de la casa. El nucli de comunicacions, que només disposa d'escala, se situa al centre de la planta i s'il·lumina amb llum difusa a través d'un pati de ventilació pels habitatges. Tot i ser petit, la sinuositat dels acabats, tant de la volta de l'escala com dels girs de la barana de fusta, i la llum que li arriba de l'exterior fan que sigui més amè i dinàmic que si estigués resolt amb línies exclusivament ortogonals. El mur portant de maó vist és el que ens guia en el recorregut, però són el marc de fusta blanc i la porta de fusta clara de lames verticals els que accentuen un canvi.

- **Què veus a l'entrar a l'habitatge?**

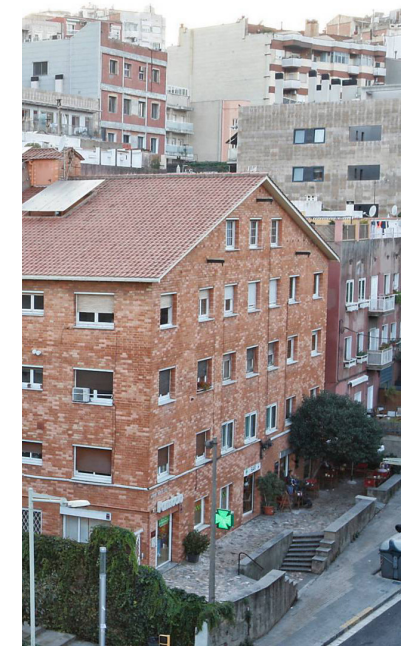
Només entrar ens trobem en un rebedor rectangular il·luminat per un costat a través d'un pati de ventilació. A l'igual que al nucli, la llum de l'exterior continua present en el nostre recorregut, fent del rebedor un lloc més ampli, agradable i funcional. Al fons hi podem percebre un segon espai que gira 90°, igualment il·luminat a través del safareig, i que ens guia i acompanya cap a l'interior. El gir en l'habitatge fa que haguem de recórrer aquesta vinculació d'espais de pas, oferint-nos diferents visions i sensacions a través de la llum, la penombra i les proporcions, convertint-se en una transició entre el replà i l'interior.

Img 52: El passatge lateral que et condueix fins la porta d'entrada, acompanyat per vegetació i amb el paviment continu fins a l'habitatge.

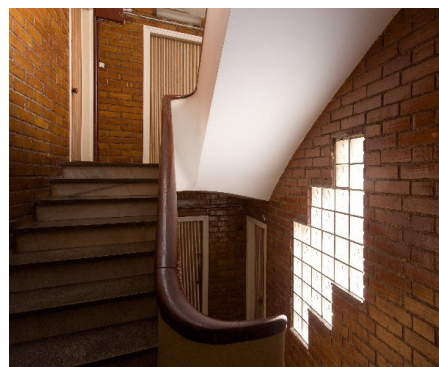
Img 55: Conjunt d'edificis d'habitatges, de murs de maó i coberta a dues aigües, situats en un terreny amb pendent.

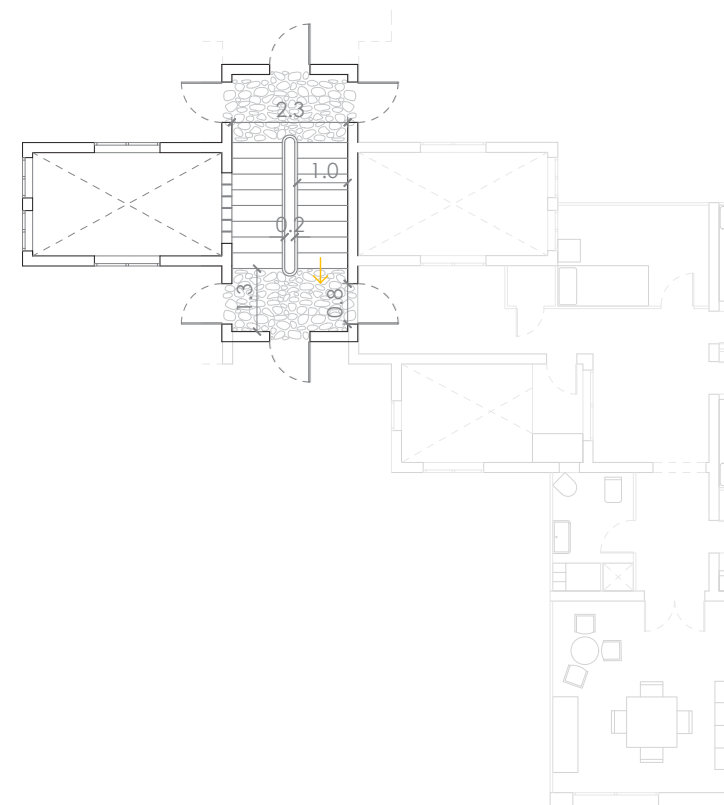
Img 56: Terrassa d'accés destinada als comerços.

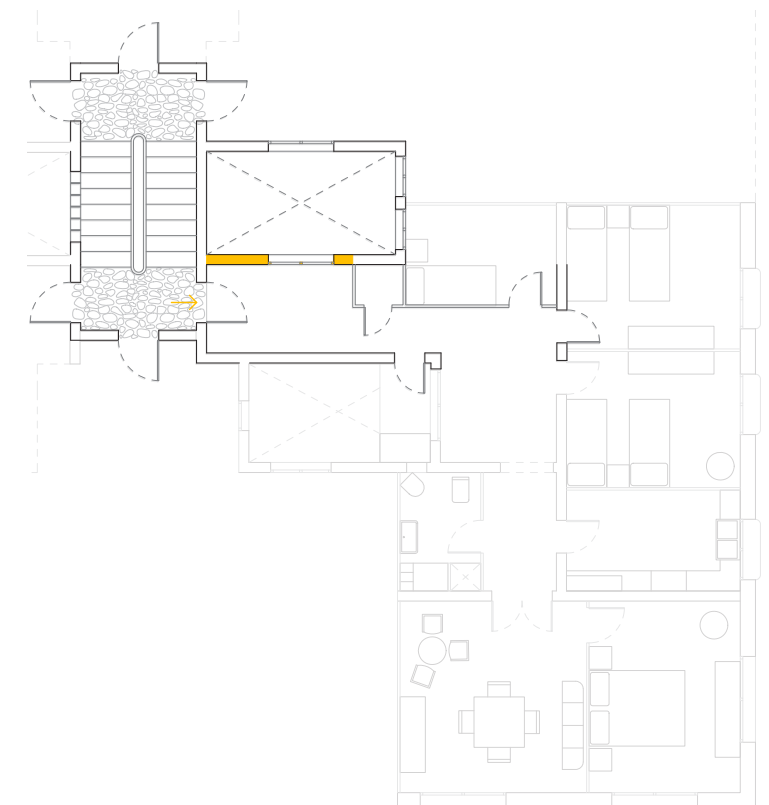
Img 53: Relació entre els espais intermedis fins a entrar al vestíbul de l'edifici. Transició entre la llum i la foscor.

Img 54: Nucli d'escaleres d'un dels blocs. S'il·lumina per un lateral. Els marcs blancs de les portes destaquen respecte els murs de maó.

Img 57: El replà

Img 58: El rebedor

L'espai domèstic

- **Hi ha privacitat dins de l'habitatge respecte els diferents espais?**

En aquests habitatges la separació entre zona de dia i zona de nit no és tan evident com en altres exemples. El recorregut que es fa a través d'espais intermedis des de la porta d'entrada fins la sala-menjador dóna accés a totes les habitacions de la casa. Aquests tres àmbits no són independents entre ells per la separació física amb portes, sinó pels girs en la planta o pel llindar entre un i l'altre. Estan constantment relacionats, però poden fer-se servir de manera individual. Així doncs, aquestes peces ambigües, il·luminades i ventilades pel pati de llum i el safareig, esdevenen el centre de l'activitat i el moviment en l'habitatge, fent que l'interior sigui un espai col·lectiu i familiar, ja que les tres habitacions secundàries s'hi agrupen al voltant.

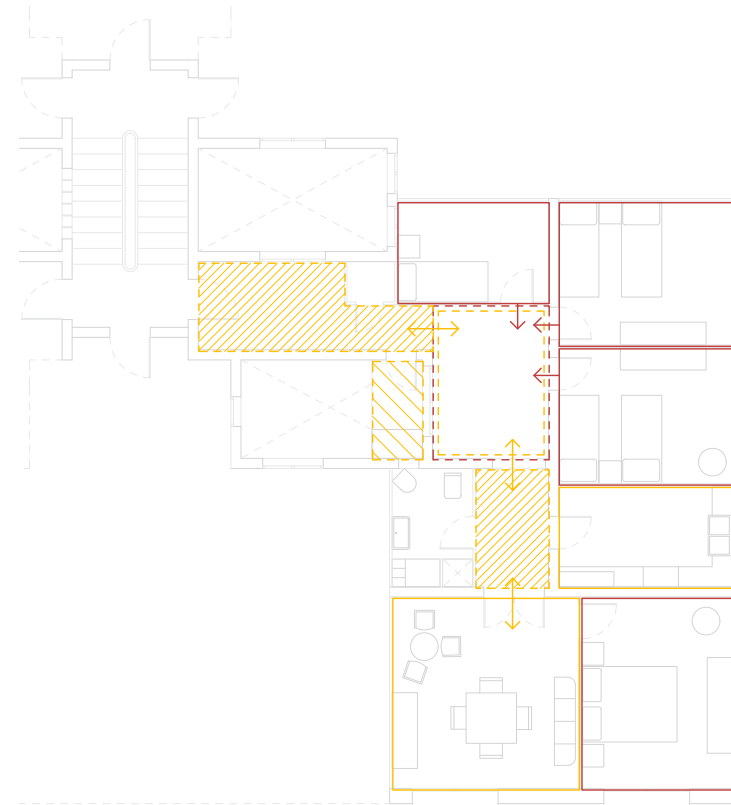
L'habitació principal ocupa una posició privilegiada: la cantonada. Les seves mides s'equiparen a les de la sala-menjador, adquirint una gran importància i independència en la planta. La sala, a diferència del que podria semblar, només disposa d'una finestra de mides no gaire grans, que permet l'entrada de llum suficient per a il·luminar-la, però que evita que des de fora es pugui veure fàcilment l'interior. A més, la finestra de la sala es desplaça respecte la trajectòria lineal dels espais de pas, fent que el primer que veiem al recórrer l'habitatge sigui el seu interior i no allò que hi ha fora. Una vegada més, ens n'adonem que el bloc de pisos inicia una desconexió amb la ciutat ja des de l'entrada, per tal que puguem gaudir d'una residència més tranquil·la i privada.

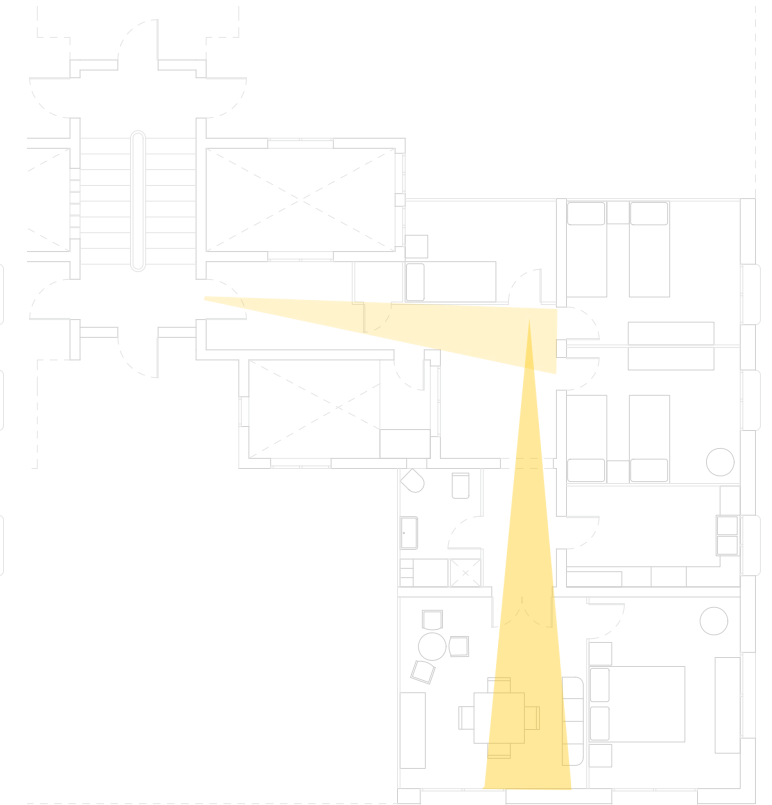
Img 59: La finestra, sensiblement petita, es desplaça respecte l'eix de circulació de la planta.

- **Quina relació hi ha entre la cuina i el menjador?**

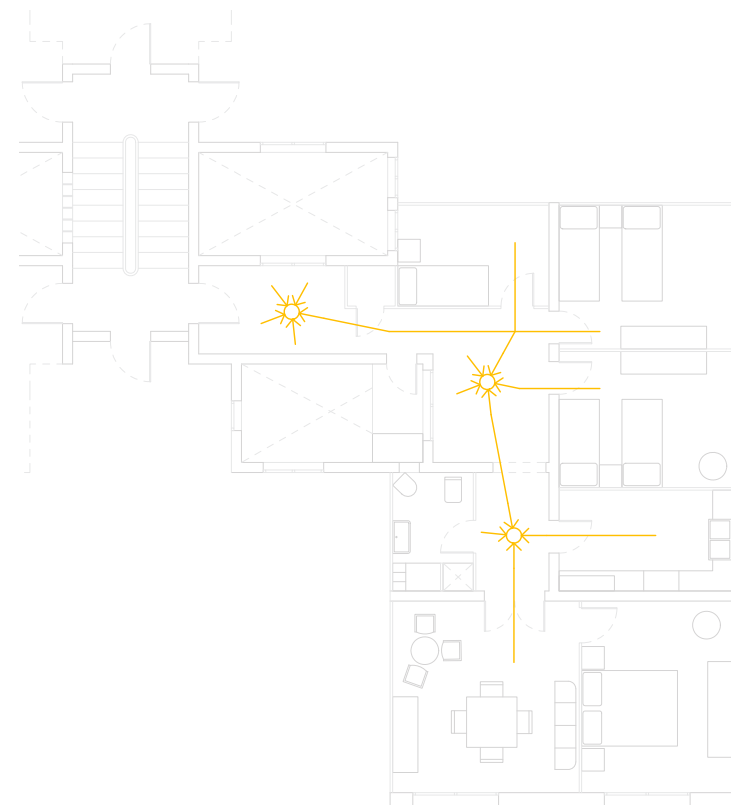
La cuina, situada a la franja central de la casa, es relaciona amb el menjador a través d'una estança intermèdia, que gaudeix de més independència pel llindar entre un espai i l'altre. En aquest cas, la cuina ja no es vincula amb un espai exterior que acostuma a acompanyar-se del safareig, sinó que es destina aquesta peça directament en contacte amb la façana a carrer, fent que només funcioni com a estança interior. D'aquesta manera, el safareig pot deslligar-se de la cuina, un espai que acostuma a ser brut, per relacionar-se més adequadament amb les habitacions a través d'una estança ambigua de pas que li pot fer servei. Així doncs, la cuina passa funcionar únicament com a lloc per cuinar, fent que el seu ús sigui més puntual.

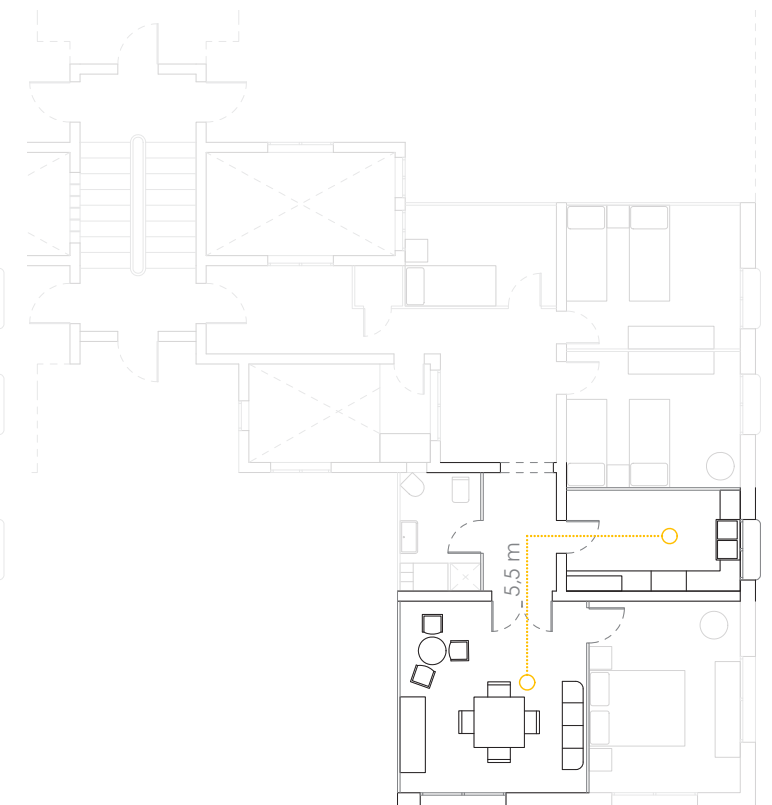
Img 60: Zona de dia i zona de nit. Espais intermedis i exteriors

Img 61: Visuals

Img 62: Recorreguts

Img 63: Relació entre la cuina i el menjador

L'espai domèstic

- **Hi ha espais perduts?**

La relació entrecreuada que s'estableix entre la zona de dia i la de nit permet entendre l'habitatge com a un conjunt, que no diferencia i ni deslliga uns espais dels altres, per tal de poder aprofitar al màxim tot el potencial de la casa. Així doncs, els tres espais intermedis, amb proporcions similars a les habitacions secundàries, poden entendre's com una extensió de les mateixes, com a espai per a un nou ús, ja sigui permanent o puntual, o simplement un indret de transició entre el carrer i l'espai comú familiar, tot depenent de les persones que l'habitaran. A més, el moviment entre elles permet tenir la privacitat adequada en cada moment, acceptant diverses funcions en un mateix moment.

- **Hi ha algun element únic?**

Portes en fora de l'habitatge, ja he destacat l'aspecte més rellevant del projecte: el recorregut fins la privacitat a través de la multiplicitat d'ambients i sensacions que se'ns ofereix fins a entrar. Però considero que el més curiós de l'interior és la peça central que articula el rebedor amb la sala-menjador. Tot i no tenir un ús determinat, se li ofereix una posició central en la planta, a més de proporcionar-li il·luminació natural directament des d'un pati de ventilació. Aquesta zona de pas està vinculada amb el safareig, una peça que acostuma a situar-se juntament amb la cuina, per tal de tenir una terrassa de servei i ventilació. Però, en aquest cas, se li dóna independència i es vincula més idòniament amb les habitacions, les quals en faran un ús més pertinent. Així doncs, aquest àmbit adquireix gran protagonisme en la dinàmica de l'habitatge.

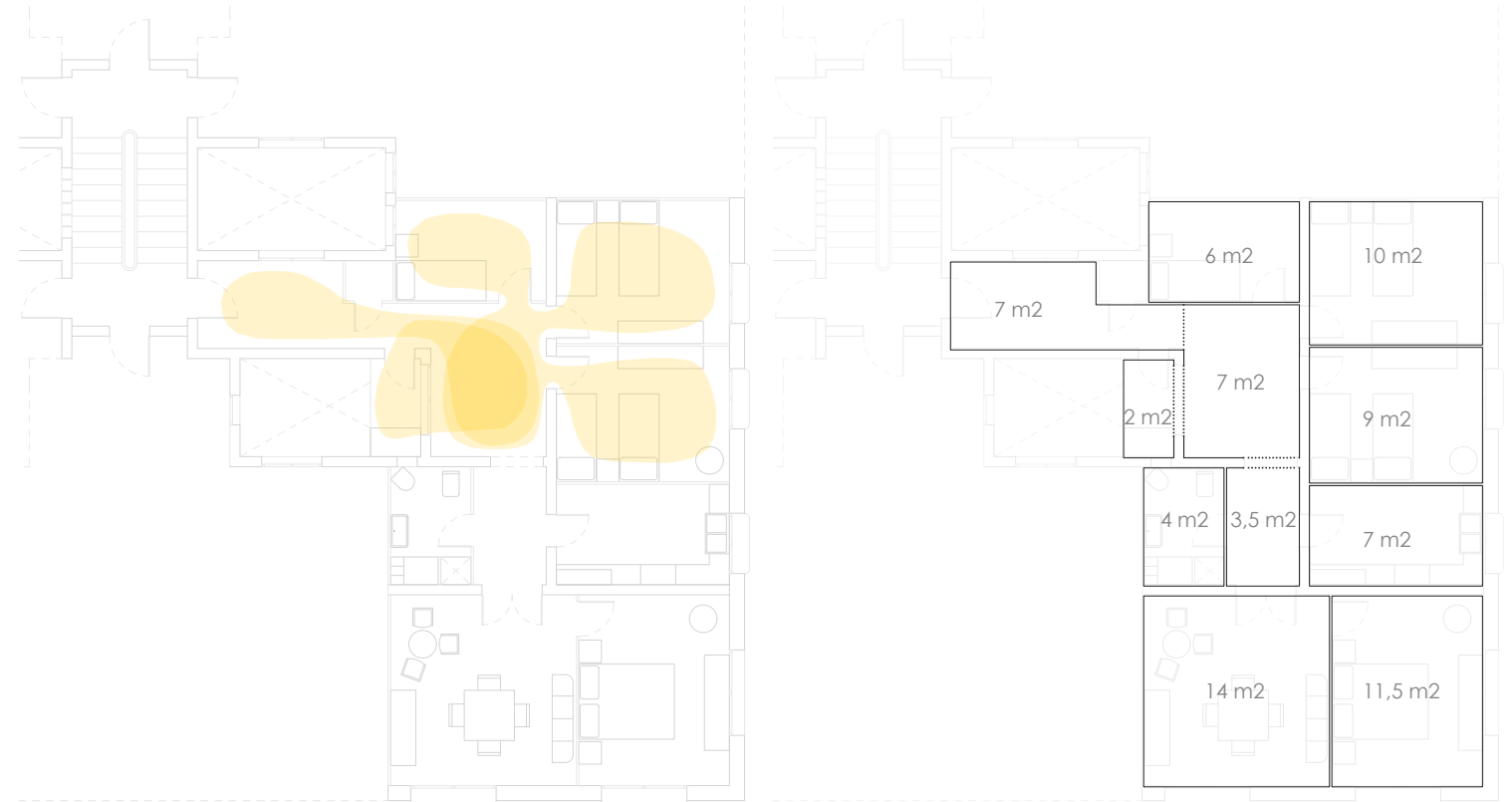
- **Per a quin tipus de família està pensada?**

Degut a la poca relació que adquireix l'interior de la casa amb la ciutat pot semblar estar pensada per aquells que busquin desconnectar després d'un llarg dia de feina i enrenou.

- **Quines sensacions tenim si imaginem ser a dins?**

Ja des de l'inici del recorregut, sentim una desvinculació progressiva respecte l'exterior. Primer de la ciutat, més dura, a partir de dos plans verticals que no ens deixen veure l'exterior, però que permeten envoltar-nos de natura. Després, per un espai a recer, que ens cobreix un tercer pla a partir del sostre, per conduir-nos d'un espai lluminós, l'exterior, cap a un de més tancat, tranquil i privat, l'habitatge.

Hi ha un constant canvi de sensacions i de manera de percebre l'entorn, d'un ambient més frenètic i dinàmic al carrer cap a un més protegit i calmat, sempre acompanyat pel paviment continu, des del passatge fins a la porta d'entrada a la casa. Un cop allà, pot semblar portar-nos a un àmbit aïllat ja que tota l'atenció es concentra cap a l'interior, però ens hi podem sentir còmodes, estables i segurs, rodejats només de la família, dels habitants i de la llar.

Img 64: Relacions entre estances

Img 65: Àrees

El moble

- **Són el mobiliari i l'espai limitants?**

Inicialment, l'habitatge pot semblar excessivament compartimentat, amb el perill que esdevingui poc funcional i mal aprofitat, però acaba esdevenint una important característica de la seva distribució.

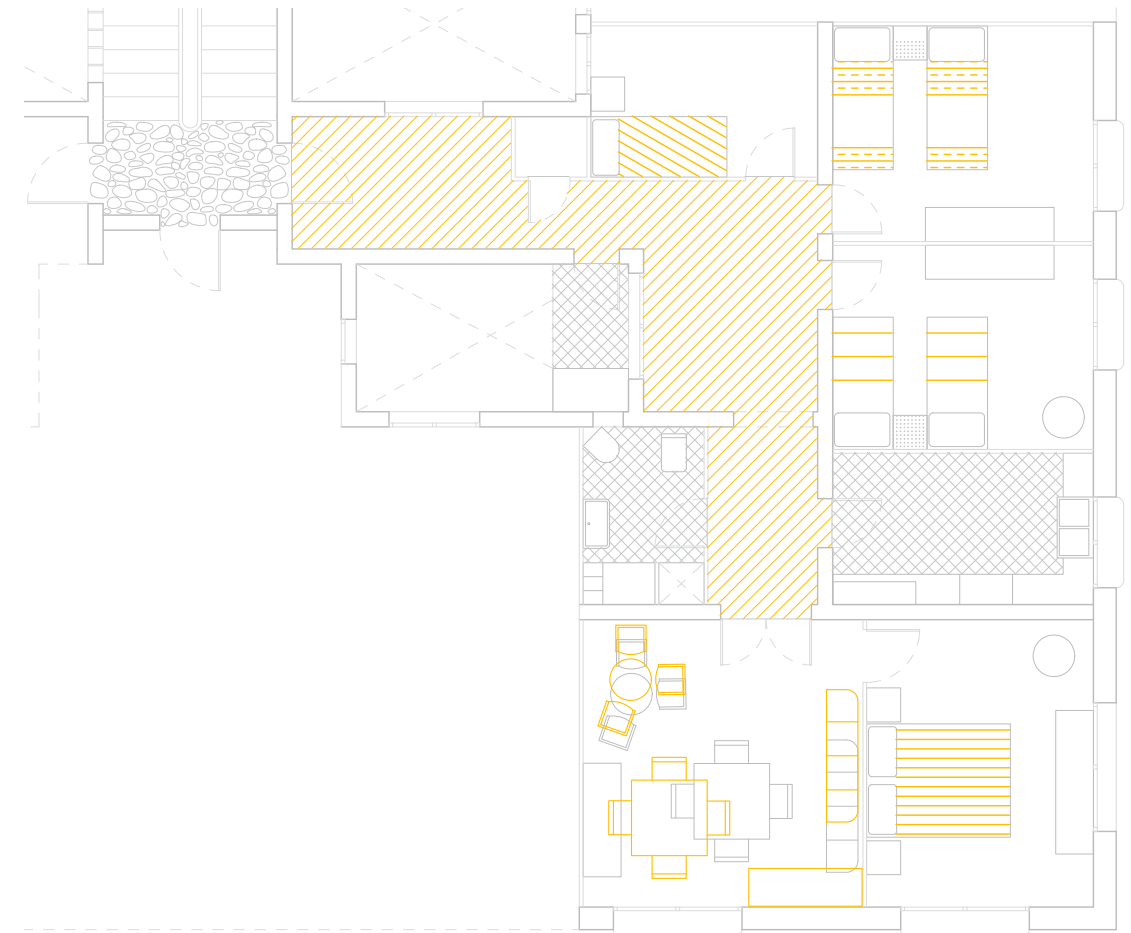
No hi ha una sala definida com a tal, tot i que s'intenta que el conjunt estar - menjador, que disposa d'unes dimensions ajustades, ocupi el mateix espai amb tots els mobles que acostumen a definir-los, fent que la estança acabi sent molt compacta i amb una distribució que considero no del tot encertada. D'aquesta manera, se li han cedit metres quadrats a l'habitació principal, que li han proporcionat gairebé la mateixa mida que la zona comuna, oferint-li molt d'espai que es podrà utilitzar per a la comoditat i privacitat de les persones que l'ocupin.

Les mides de la resta de peces són força similars, però la distribució no permet la variació d'us entre elles. La flexibilitat dins l'habitatge ve donada per les tres peces centrals concatenades que no estan determinades per cap moble. Aquesta indefinició és la que permet fer-les servir de diverses maneres.

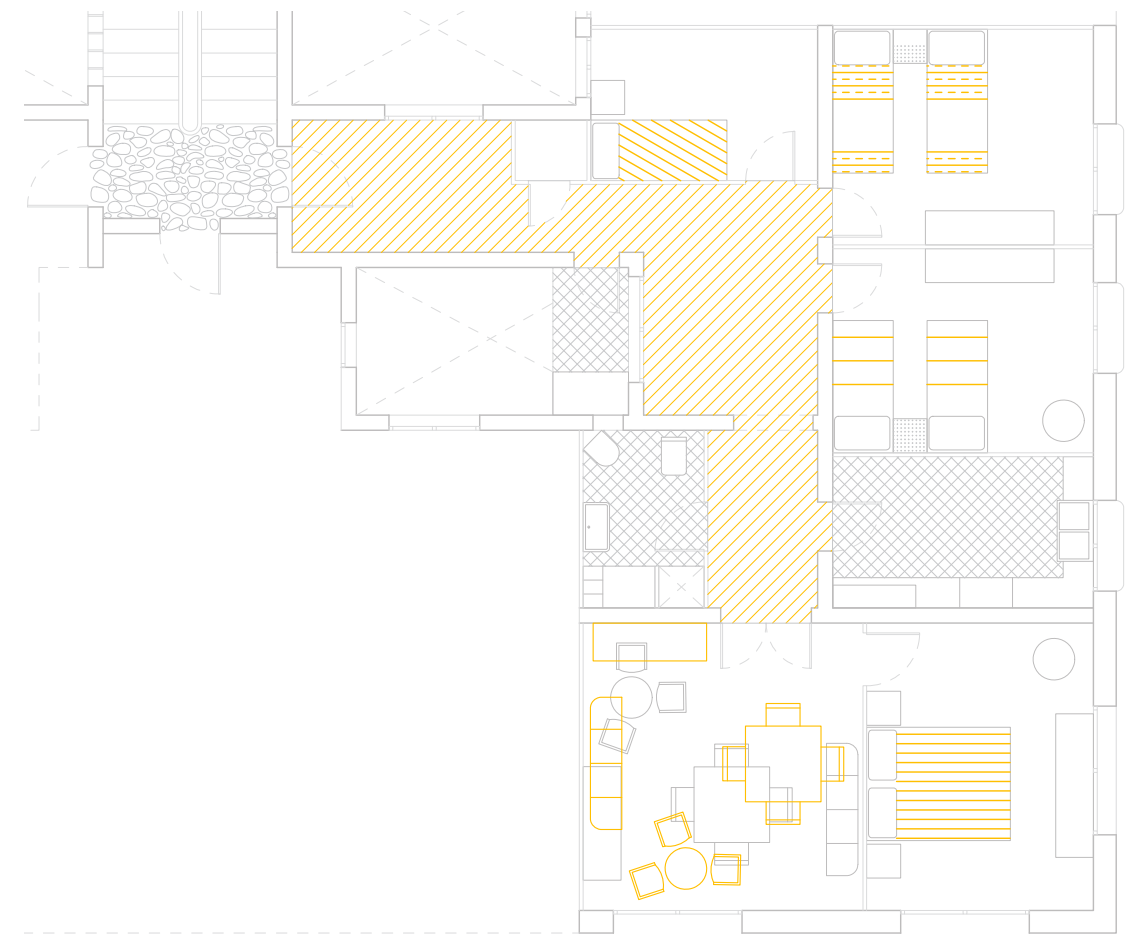
- **Com es representa el mobiliari?**

El mobiliari de cada habitació està representat per destacar diferents característiques, per una banda, la sala menjador té un dibuix bastant senzill, en el qual no destaca res en especial. En canvi, es fa una distinció entre els llits de cada habitació, per remarcar la variabilitat entre elles, els diversos trets que poden aportar i les diferents persones que les ocuparan.

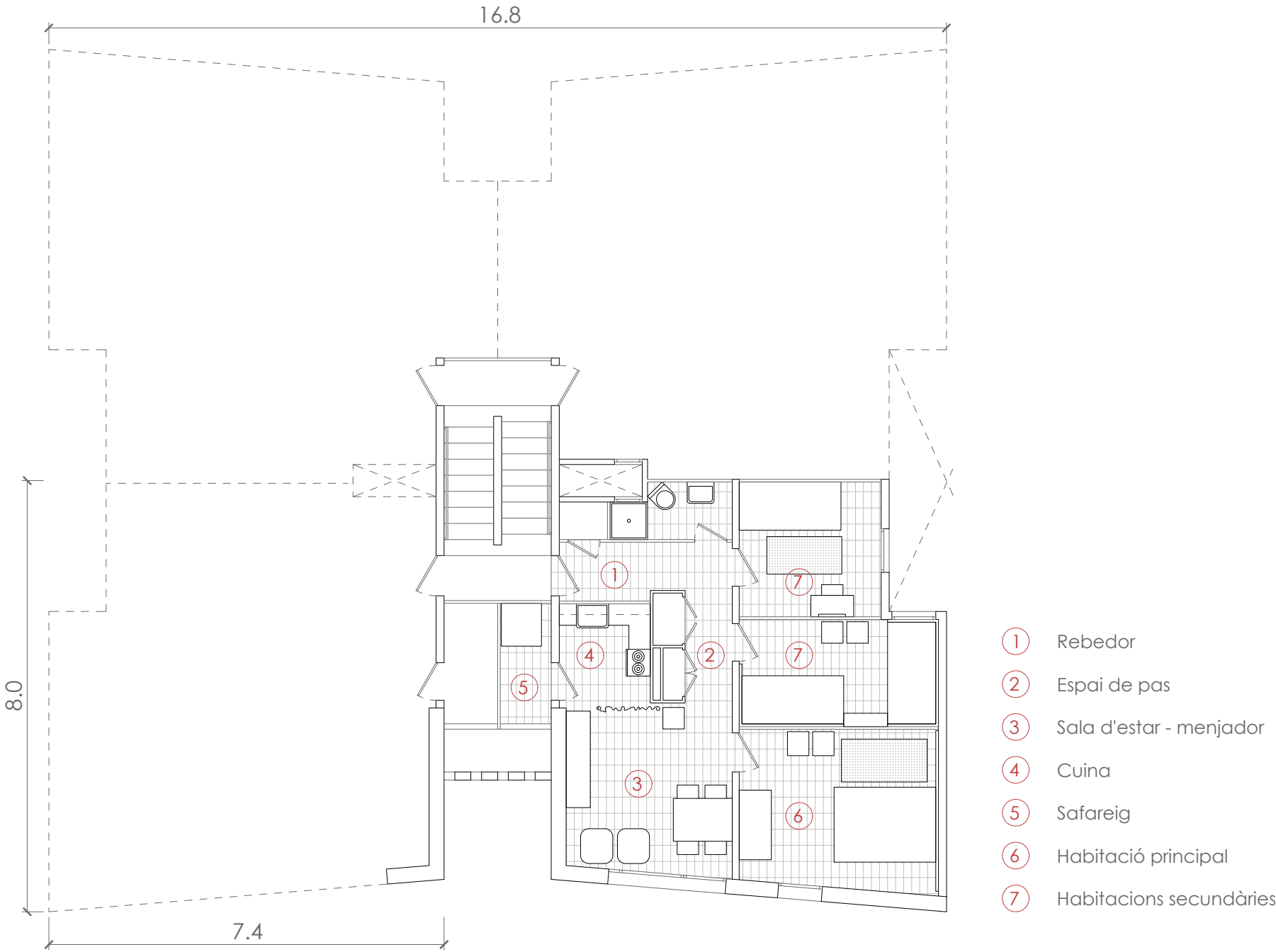
En el cas d'aquests habitatges, els paviments són el que més destaquen en relació als detalls de la planta. Ja des de l'inici, els acabats són protagonistes en el recorregut que es fa a través de l'edifici, així que en l'habitatge el que es destaca és la diferenciació entre paviments del replà de l'escala, de les tres estances centrals i de les zones humides, per ressaltar les transicions entre unes i altres i la manera de recórrer-les i ocupar-les.

Img 66 i 67: Mobiliari mòbil. Espai de flexibilitat.
Representació dels llits

HABITATGES PALLARS
Oriol Bohigas Guardiola i Josep Maria Martorell Codina

Img 68: Redibuix d'una casa dels
Habitatges Pallars. E 1:100

El llindar

- **Com és l'entrada a l'edifici?**

El projecte, se situa al Poblenou seguint el traçat urbà d'illes de l'Eixample i s'alinea al carrer per tal de seguir l'esquema i tancar l'illa. Tot el volum, de PB+5, és de totxo vist, formant una façana contínua que s'independitza de la planta baixa a través d'una franja de forjat més clara i llisa. Tot i ocupar tot el llarg, inclosos els xamfrans, els retranquejos de l'escala i els safareitjos fan que es percebi com diversos blocs independents. Així, a través d'un tram de façana retirat i l'ombra que produeix en el conjunt, fa que es remarquin les entrades a cada complex.

L'edifici no disposa de vestíbul com a tal. Quan ens dirigim cap a l'entrada, amb la façana més enretirada, la massivitat del totxo s'esvaeix lleugerament gràcies a la gelosia que separa els safareitjos del carrer. Una reixa baixa a ras de carrer delimita l'espai públic i marca on comença un ambient més particular. Un cop la traspassem, un primer ambient limitat per únicament per parets de totxo i ben assolellat ens guia cap a un espai porxat i més protegit, lleugerament en penombra, on s'ubica l'escala.

- **El replà és un espai col·lectiu?**

El nucli central (que només disposa d'escala), així com el replà, són de dimensions molt limitades, conformatos per tres murs de totxo que delimiten cada tram d'escala. Els graons es recolzen directament en aquests murs, permetent que no hi hagi contrapetja. D'aquesta manera, deixa de ser una caixa completament tancada, ja que es pot veure la planta inferior a mesura que es puja. A més, a través de la gelosia de totxo que separa el safareig del carrer, pot filtrar-se la llum natural fins el nucli de comunicacions, degut a que un envà baix separa l'espai exterior de l'habitatge del replà. Així, tot el nucli queda il·luminat i obert, convertint-lo en un espai més amè i donant més sensació d'amplitud.

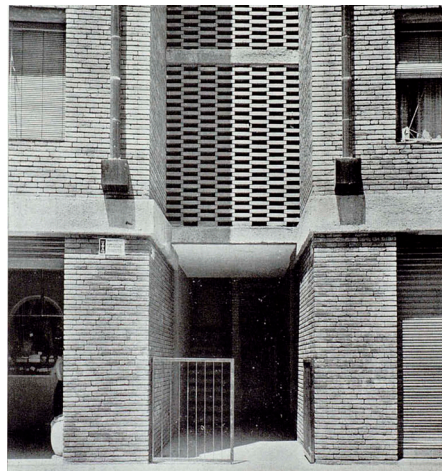
Tot i així, el fet que l'edifici va ser projectat per famílies treballadores, el més probable és que el replà es convertís únicament en espai de pas per accedir a l'habitatge.

- **Què veus a l'entrar a l'habitatge?**

El primer que veiem és un petit rebedor que funciona com a coixí entre el nucli i la casa, però que forma pràcticament un conjunt amb la cuina i el menjador, dels quals se separa per un envà baix entre el rebedor i la cuina i uns armaris que conformen l'accés als dormitoris. Aquest centre organitza la circulació al seu voltant de manera gairebé circular, permetent certa il·luminació a l'entrada de la casa a través de la cuina.

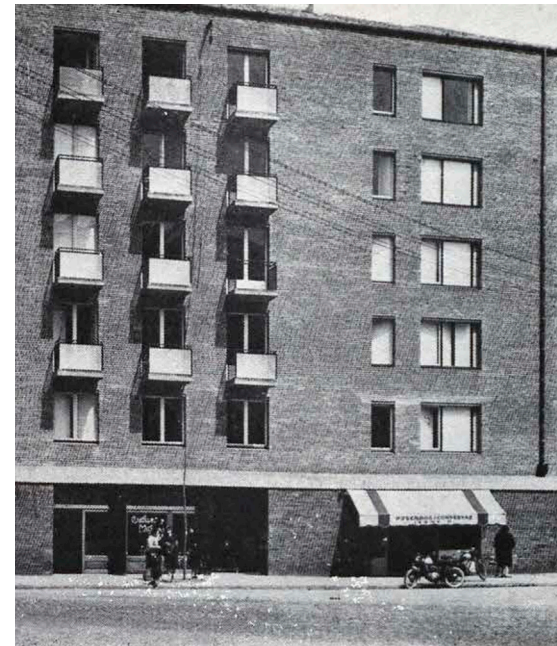
Img 69: Retranquejos en el conjunt, volums independents.

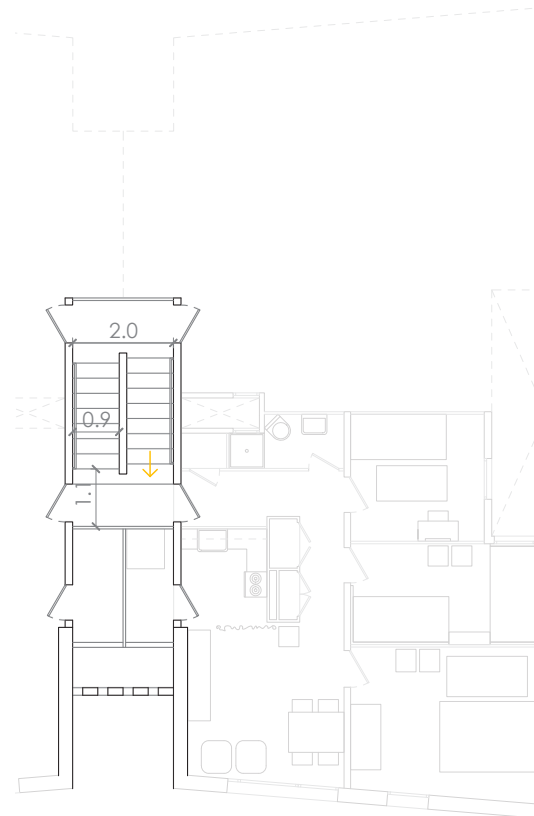
Img 70: Accés a un grup d'habitatges, gelosies del safareitjos.

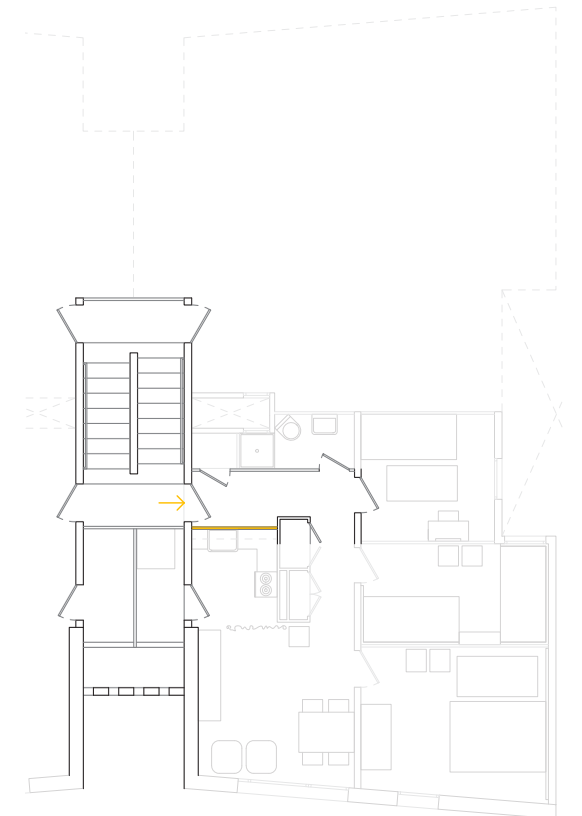
Img 71: Graons sense contrapetja, permeten el pas de llum.

Img 72 i 73: Els pisos dels xamfrans tenen una distribució diferent, que queda expressada en la façana. Només la cantonada orientada a sud té petits balcons.

Img 74: El replà

Img 75: El rebedor

L'espai domèstic

- **Hi ha privacitat dins de l'habitatge respecte els diferents espais?**

En aquests habitatges la separació entre zona de dia i zona de nit és completament estricte, dividint per la meitat cada planta en relació amb les crugies. La zona principalment dia està conformada per un conjunt de menjador i cuina, únicament separada a través d'una cortina. A diferència de la resta d'exemples, és la primera distribució que vincula directament la cuina amb la resta de peces, inclòs el rebedor. Aquest espai central articula l'habitatge al seu voltant. Al ser habitatges destinats a famílies treballadores en una fàbrica, la major part del dia estan deshabitades, així que són estances que s'utilitzen principalment per la tarda-nit. És per això que no disposa d'una sala d'estar com a tal, fent que l'espai de repòs siguin les habitacions.

Per una altra banda, la zona de nit se separa de la resta a través del pas que ofereixen dos grans armaris centrals, que en remarquen l'entrada i que els hi fan servei. Cada habitació compleix únicament la seva funció per dormir, a vegades permetent tenir-hi una petita taula o superfície. Per tant, la vida col·lectiva dins la casa s'articula principalment al voltant de l'activitat de la cuina i el menjador.

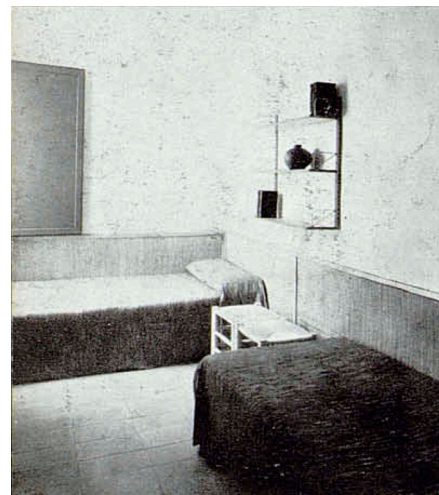
- **Quina relació hi ha entre la cuina i el menjador?**

La cuina, situada al centre de la distribució de la planta, esdevé el cor de l'habitatge, organitzant les circulacions al seu voltant i funcionant com a punt de reunió de la família, ja que es vincula directament amb el menjador, separats únicament per una cortina.

A l'estar habitat principalment durant la nit i primera hora del matí, l'activitat entre la cuina i el menjador acaba sent crucial, per permetre un espai més dinàmic i ben aprofitat. A més, la cuina permet certa comunicació entre el rebedor i el menjador, ja que se separen per un envà a mitja alçada, de manera que es concep tota la zona com a un únic ambient perceptiu, encara que estigui limitat per parets o mobles.

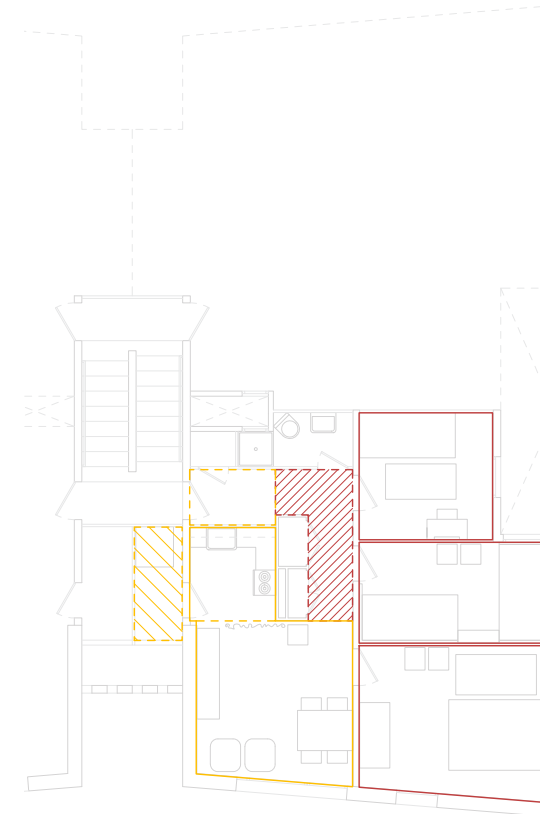
Img 76: Zona de dia, principalment menjador.

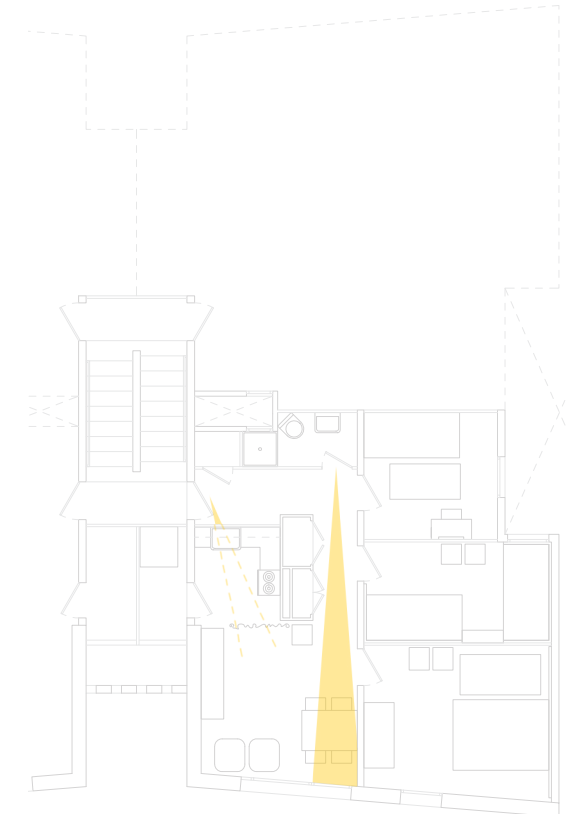
Img 77: Zona de nit, habitacions.

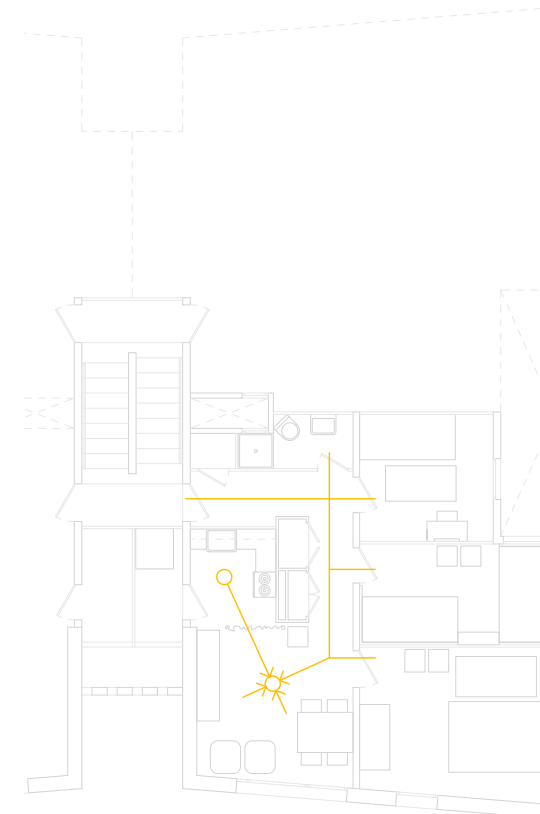
Img 78: Separació de la cuina a través d'una cortina, relació directa amb el menjador.

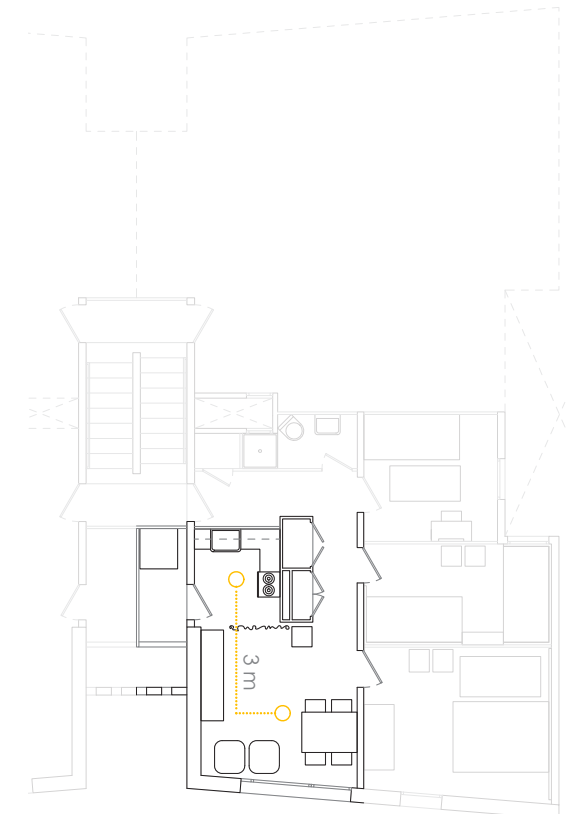
Img 79: Zona de dia i zona de nit. Espais intermedis i exteriors

Img 80: Visuals

Img 81: Recorreguts

Img 82: Relació entre la cuina i el menjador

L'espai domèstic

- **Hi ha espais perduts?**

Com ja he mencionat, l'habitatge no està pensat per ser habitat tot el llarg del dia, sinó especialment durant la tarda-nit. És per això que no disposa d'una sala d'estar definida, sinó que es destina la zona de dia essencialment al menjador i la cuina. Les habitacions ocupen una superfície major que la zona de dia, denotant la importància i l'ús primordial d'aquestes estances, sent l'habitació principal de la mateixa mida que el conjunt menjador-cuina. Així doncs, l'activitat més privada transcorre en relació a aquestes estances, de manera que el passadís, més enllà de garantir la circulació, es converteix en un espai de servei a les habitacions, permetent la privacitat entre zones i l'emmagatzematge.

- **Hi ha algun element únic?**

El més remarcable de l'habitatge és el conjunt central d'armaris i cuina, que desvincula la zona de dia respecte la de nit per oferir més independència i privacitat, a més d'afavorir la permeabilitat entre el menjador i la cuina, que poden conformar un únic espai. El més habitual era trobar la cuina sempre separada respecte el menjador a través d'algun distribuïdor o passadís sense funció. En aquest cas, els arquitectes van optar per aprofitar l'espai i facilitar la relació entre dues sales de manera més coherent i funcional. Tot i així, segons la Revista Quaderns, molts inquilins van posar molt d'esforç en modificar la planta per separar el conjunt rebedor-cuina-menjador, adaptant-ho a una distribució separada més convencional.

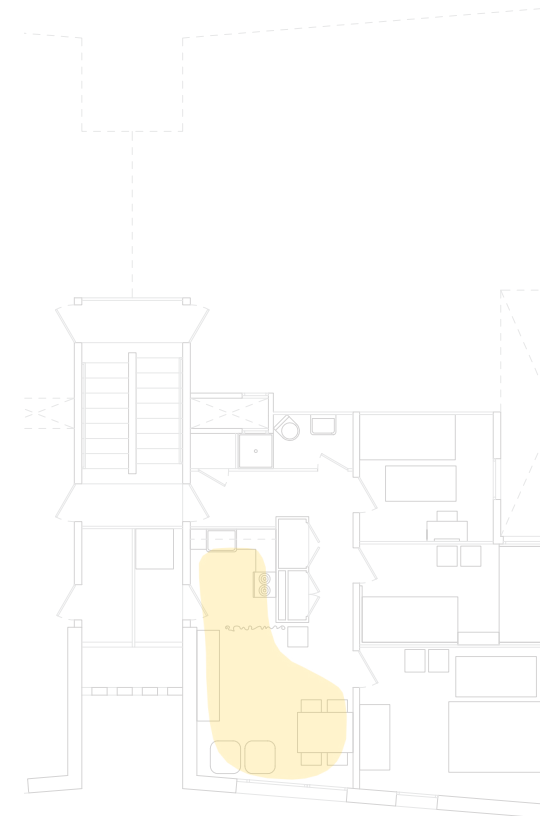
- **Per a quin tipus de família està pensada?**

Cada habitatge, amb tres habitacions, estava pensada per a famílies de fins a cinc membres, treballadores en una fàbrica metal·lúrgica, de manera que cada casa havia d'estar deshabitada al llarg del dia, ja que els nens disposaven de guarderia a la fàbrica on treballessin les famílies.

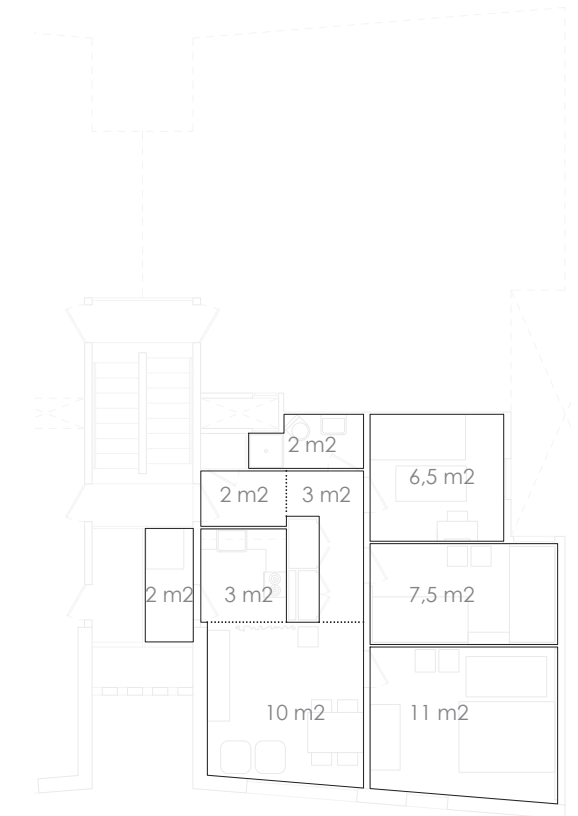
- **Quines sensacions tenim si imaginem ser a dins?**

Ja des de l'accés a través del nucli d'escapes es percep la llum natural com a primordial pel projecte, ja que es permet la seva entrada a través de la gelosia i els safarets, de la mateixa manera que a l'interior de la casa es vincula el rebedor amb el menjador i la seva finestra a través d'un envà baix que separa la cuina. Tot i així, les vistes i l'asolellament no són el més rellevant en la proposta, ja que no sempre s'aconsegueix la millor orientació i, a l'estar generalment desocupada, perd importància. Es minimitza, doncs, la finestra practicable fent que l'interior ventili a través d'un porticó vertical més petit independent.

Així doncs, l'habitatge es concentra en el que passa en el seu interior, permetent gaudir de la col·lectivitat familiar en l'espai comú, després de separar-se de l'activitat frenètica del carrer i de la fàbrica, i deslligant-se, a la vegada, a través d'estances més privades com les habitacions.

Img 83: Relacions entre estances

Img 84: Àrees

El moble

- **Són el mobiliari i l'espai limitants?**

Les limitades dimensions de l'habitatge no permeten oferir gaire flexibilitat, principalment perquè estava pensada per a famílies que hi passarien molt poques hores i no requeririen grans espais ni relacions entre ells. Cada habitació pot funcionar per sí mateixa, esdevenint un nucli independent i deslligat de la resta on l'activitat s'hi desenvolupa gairebé únicament al seu interior.

El que més destaca al llarg del recorregut de la casa és que el primer conjunt de mobles mòbils que ens trobem són la taula i les cadires del menjador. A través d'un contrast entre la foscor i l'estretor del passadís amb la il·luminació i l'amplitud del menjador es genera un efecte túnel que fa destacar com a protagonista la taula que ens trobem just al davant, denotant la importància del paper que desenvolupa aquest moble en la manera d'habitar d'aquesta llar. Així doncs, tot i poder situar-se en la paret oposada, encara més a prop de la cuina, la seva posició esdevé clau per a comprendre aquest espai.

- **Com es representa el mobiliari?**

Tenint en compte que un dels habitatges es va moblar com a model a partir de mobles de sèrie econòmics que es trobaven al mercat, la simplicitat i esquematisme en el dibuix del moble destaca la importància que adquireix l'espai i, principalment, el recorregut que s'estableix entorn la cuina i la seva relació amb el menjador, ja que sí que es representa amb més interès els armaris del passadís i la cortina que separa el nucli de la casa. Tot i així, l'arquitecte sí que dibuixa alguns elements que proporcionen confort a l'usuari i a l'habitatge com, per exemple, els capçals dels llits, que donen més protagonisme a les habitacions i un confort visual i tàctil ja que són de fusta, o el porticó de la finestra del menjador que permet ventilar l'interior sense esdevenir un obstacle pel menjador.

Img 85: La taula del menjador és el primer moble que veiem.

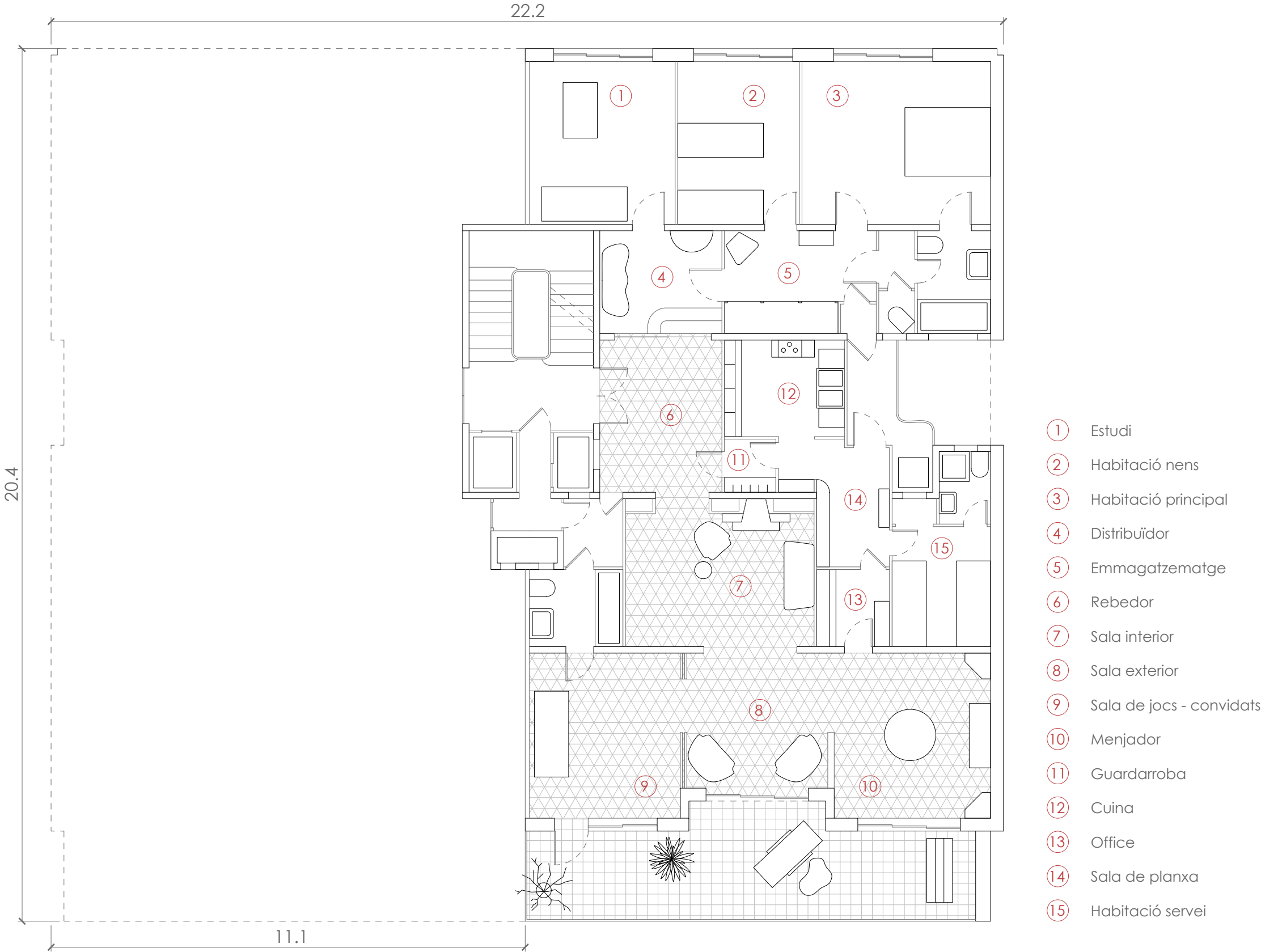
Img 86: El capçal del llit aporta més confort, visual i tàctil, a l'habitació.

Img 87: Mobiliari fixe.

CASA OLLER
Francesc Mitjans i Miró

Img 88: Redibuix d'un habitatge de la Casa Oller. E 1:100

El llindar

- **Com és l'entrada a l'edifici?**

El primer que veiem de l'edifici és el jardí davanter que es va proposar gràcies a que la façana s'enretira vuit metres respecte el pla de carrer. A més, la façana principal està composta per balcons a tot el llarg, encaixats actualment entre mitjeres, que ofereixen a l'accés una sensació de més amplitud que qualsevol altre edifici característic de l'Eixample. El fet de retirar-la i proposar un espai vegetal fan que es converteixi en un espai més amable pel carrer i més fàcil de contemplar.

Una vegada has travessat el jardí, un gran pas, tant per vianants com rodat, et condueix fins el vestíbul central (amb un accés diferenciat del servei), on la gran protagonista és l'escala de fusta de 2,9 metres, més ample de l'habitual en un edifici de l'Eixample, que recorre les plantes dividides en dos habitatges per replà.

- **El replà és un espai col·lectiu?**

Es distingeixen dos espais en el nucli d'accés als habitatges, independents l'un de l'altre i separats per una porta. El replà principal, que farà servir la família, està vinculat a l'accés per l'escala i l'ascensor pels residents. Degut a que el nucli central, format per escala i dos ascensors, mesura 2,9 metres, aquest replà principal es converteix en un punt de trobada amb els veïns més amable que un d'habitual. Pot semblar que estigui pensat únicament com a transició entre l'entrada a l'edifici i l'accés a la casa, però realment el primer que veus al girar el replà i dirigir-te a la casa és una porta doble de 1,3 metres d'amplada, que ocupa gairebé tot l'ample del replà, fent que no sigui una simple paret que tanca el recinte de l'escala, sinó que la concebis des de l'inici com a part de casa teva.

L'espai secundari, pensat pel servei, es fa a través de l'ascensor de càrrega. A l'igual que el replà comunitari, és compartit entre els dos habitatges, però dista molt de poder-se considerar un replà, ja que no gaudeix de l'amplitud característica del principal. És de dimensions molt menors, de 0,8 m d'amplada, pel qual es pot considerar com un simple passadís, i la porta, molt menys admirable, només mesura 0,6 m. Aquest accés està únicament pensat per accedir a l'interior sense cap tipus d'enaltiment al que hi trobarem al travessar el llindar.

- **Què veus a l'entrar a l'habitatge?**

Només travessar la porta principal et rep una estança molt ampla que divideix la planta en dos: per un costat hi ha l'espai més privat, corresponent a les habitacions, i per l'altre hi trobem una concatenació d'espais corresponents a la zona de dia. Mitjans no va proposar cap tipus de mobiliari per a aquest rebedor, per tal que pugui tenir un ús més ambigu i formar part d'altres usos. Aquesta relació en diagonal entre la sala i la terrassa et permet tenir visuals directes cap a l'exterior, és a dir, tot i que entris a l'habitatge, tens la sensació de formar part del carrer però en un espai privat com és la llar. Sempre pots tenir la ciutat present. Aquesta connexió, a més, permet evitar que l'entrada sigui un espai completament tancat i fosc.

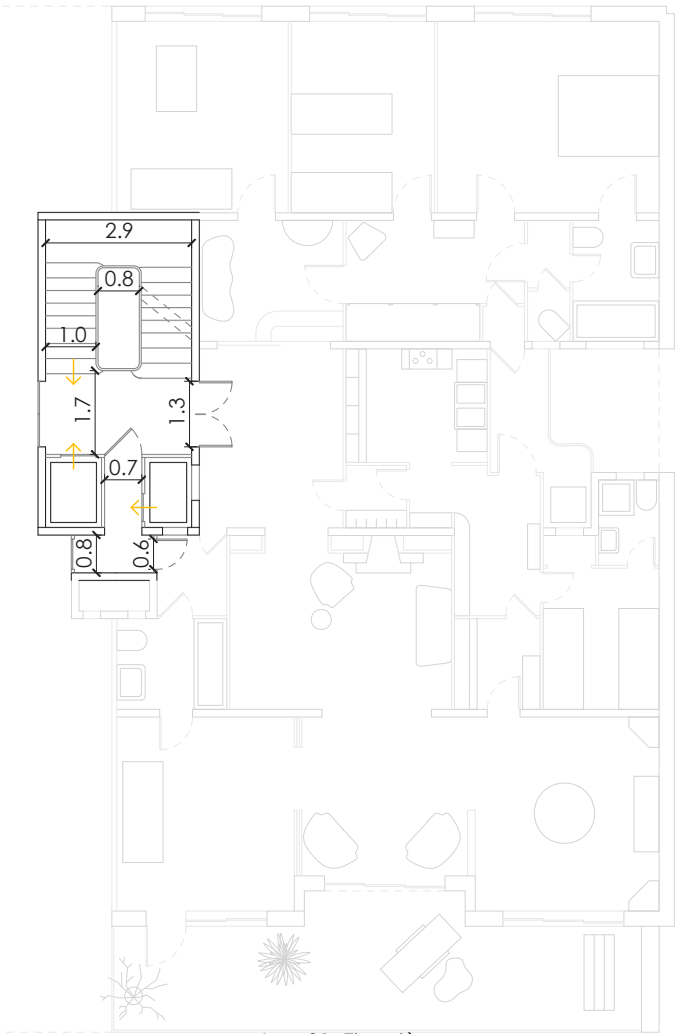
L'entrada de servei et condueix a un espai de transició que evita accedir directament a l'habitatge. La zona destinada al servei, com veurem més endavant, està delimitada per aquests subespais que la separen de la casa principal.

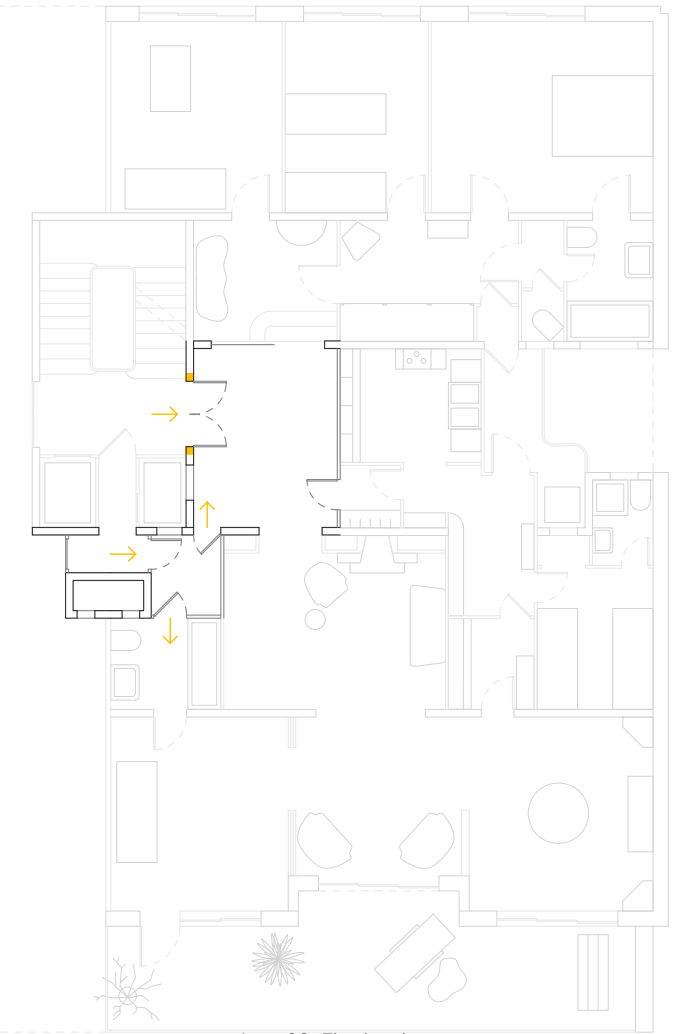
Img 89: Façana principal, abans de tenir veïns. Llibertat per enretirar-se.

Img 90: Camí d'accés, presidit per vegetació que t'acompanya fins a l'entrada.

Img 91: El replà

Img 92: El rebedor

CASA OLLER Francesc Mitjans i Miró

L'espai domèstic

- **Hi ha privacitat dins de l'habitatge respecte els diferents espais?**

Ja he mencionat la divisió de la planta en un espai més privat, corresponent a les habitacions i un altre espai pensat per a la col·lectivitat més relacionat amb la zona de dia. Cal destacar, però, que l'espai d'habitacions compta amb estances intermèdies destinades a separació, distribuïdor o emmagatzematge, que poden funcionar igualment com a espai de relació entre les diferents habitacions, fent que no siguin espais completament tancats en el seu ús.

La diagonalitat en les estances de la zona de dia permet que la relació no sigui completament directa i exposada, sinó que la privacitat ve donada pel moviment en l'espai i les visuals que es poden limitar a partir dels envans. A més, l'arquitecte va proposar portes corredisses per limitar aquestes relacions en cas de voler separar completament els espais i dotar-los de més privacitat i autonomia.

Un últim àmbit molt més diferenciat de la resta és aquell destinat al servei. L'accés a aquesta zona es fa a través de subespais, com ara un office, una petita sala pel telèfon o una doble porta a la terrassa. Les portes, molt més petites, evidencien el diferent caràcter d'allò que hi ha al darrere. A més, disposa d'un accés independent al principal, també diferenciat per un subespai. Aquest accés condueix igualment al rebedor de l'habitatge, i implica travessar-lo per accedir a l'espai de servei, que pot considerar-se un habitatge dins la casa principal.

- **Quina relació hi ha entre la cuina i el menjador?**

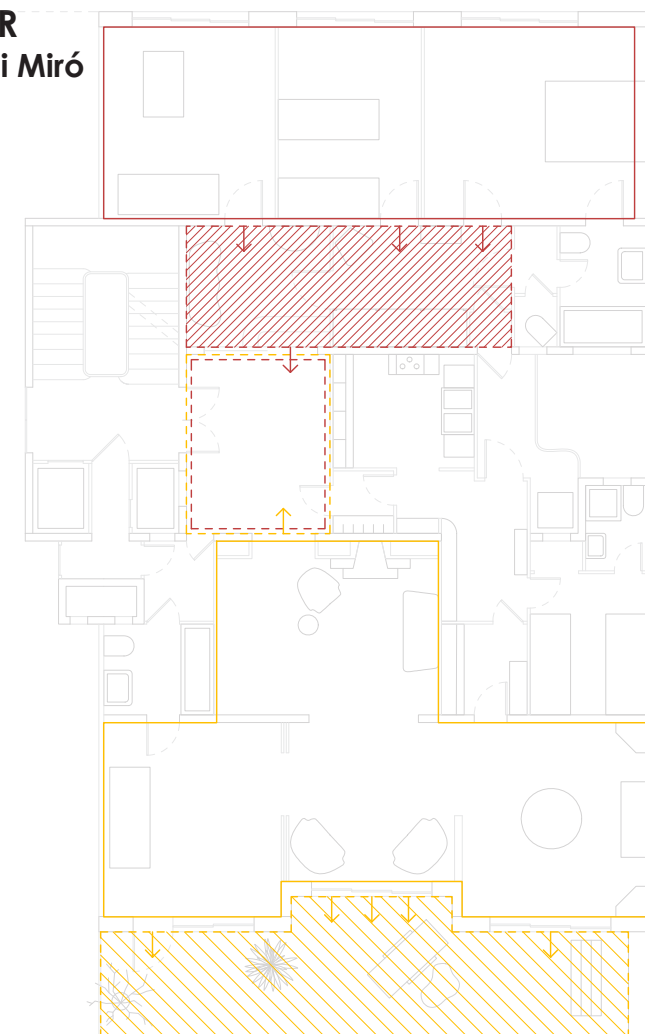
A partir de l'article de Lluís Nadal, ja he mencionat la importància que crec que té la relació entre la cuina i el menjador, que habitualment es fa a través de distribuïdors, dificultant la seva connexió. En aquest habitatge, la cuina es relaciona amb l'àmbit del servei. Se situa al centre de la planta, per a facilitar la relació entre l'accés del servei amb la cuina a través del rebedor. Aquesta situació li permet tenir ventilació natural a través del pati de ventilació, però dificulta la transició cap al menjador que proposa Mitjans, ja que s'ha de travessar la sala destinada a planxa i l'office, dividit amb portes.

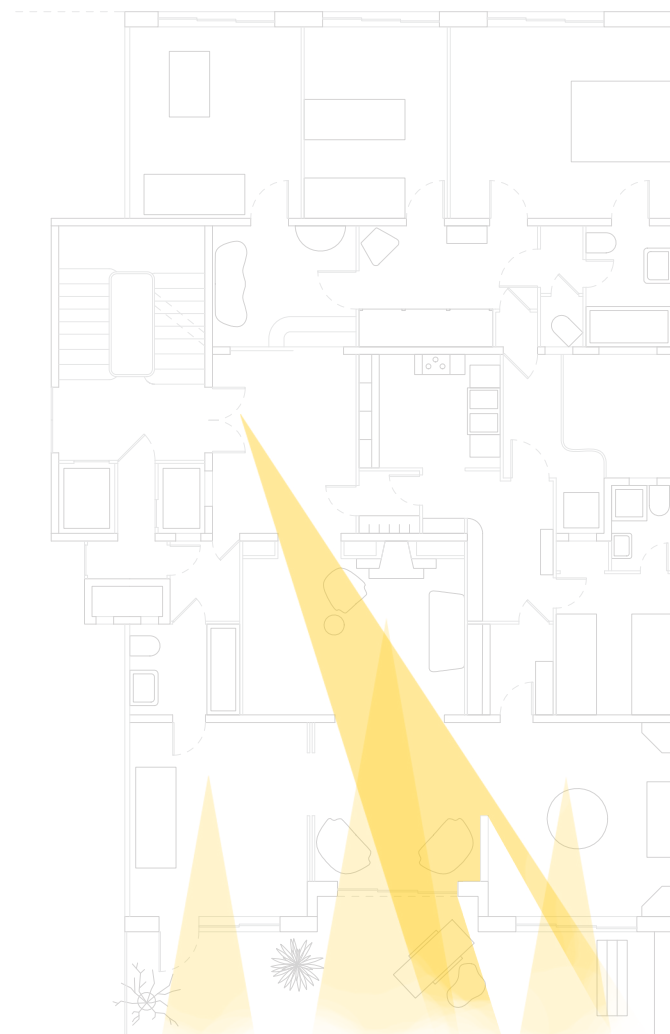
Img 93: Diagonalitat i visuals
L'interior de la Casa Oller des de la Sala exterior cap a l'entrada

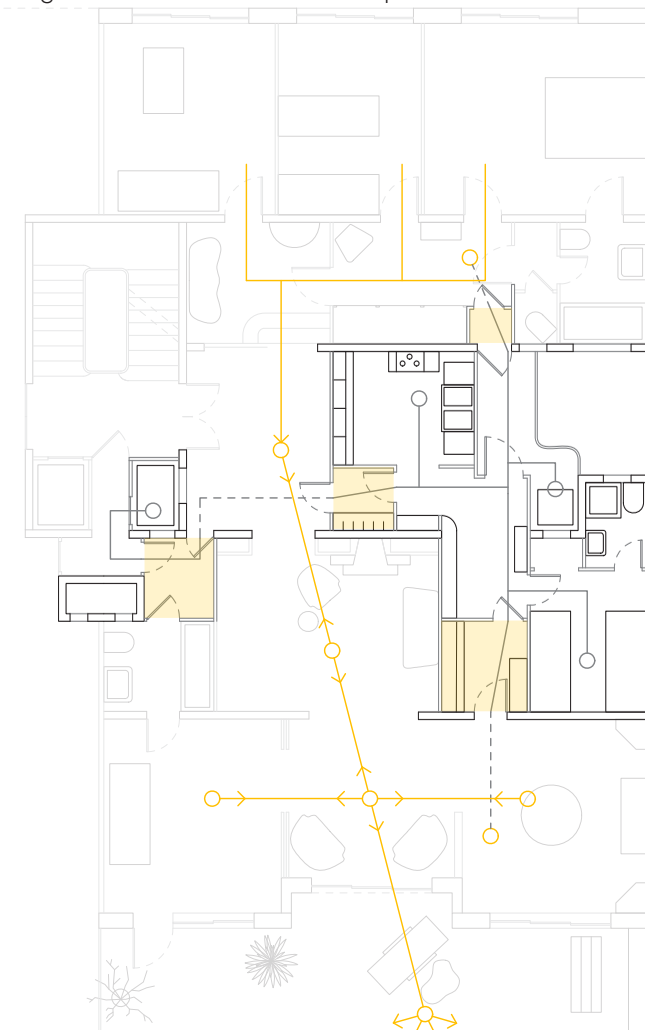
Img 94: Vista de la terrassa, que ocupa tota la façana frontal

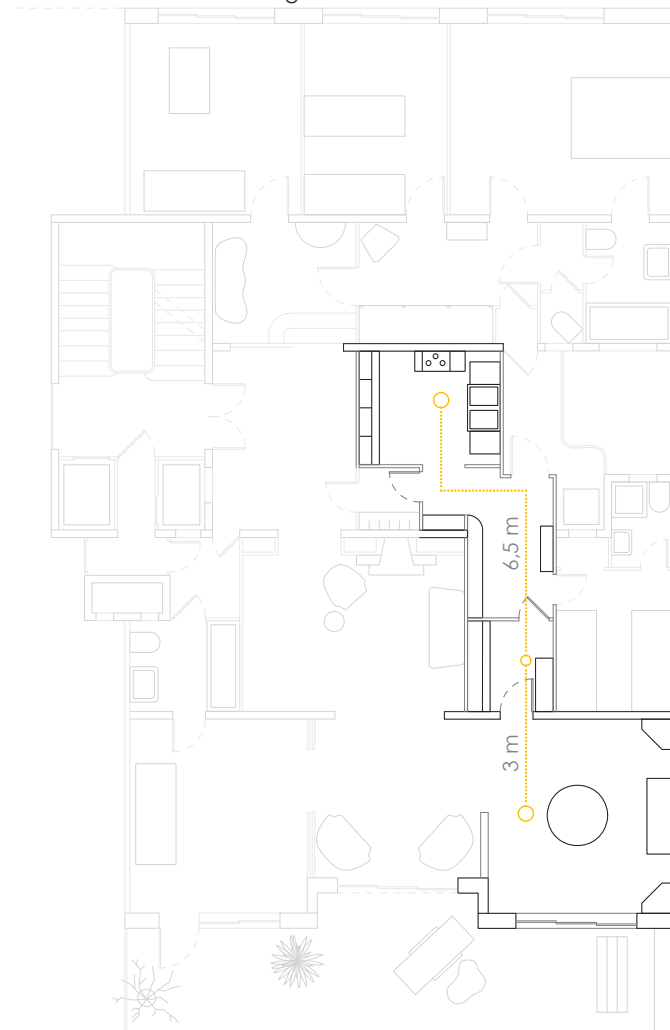
Img 95: Zona de dia i zona de nit. Espais intermedis i exteriors

Img 96: El rebedor

Img 97: Recorreguts

Img 98: Relació entre la cuina i el menjador

L'espai domèstic

- **Hi ha espais perduts?**

No considero que en aquesta planta hi hagi cap espai perdut o desaprofitat. Mitjans dota a cada espai amb un ús concret i ben vinculat amb la resta, i la flexibilitat de la planta permet variar cada activitat que s'hi dugui a terme. Per tant, la diversitat en la relació amb l'espai fa que totes les sales puguin participar de la manera d'habitar de l'usuari. Tot i semblar que algunes estances tinguin una mida més gran de l'habitual, com per exemple el rebedor, permeten definir aquests espais com a àmbit flexibles, en els quals s'hi poden desenvolupar diverses activitats, tant en moments diferenciats del dia, com en un mateix instant.

- **Hi ha algun element únic?**

El més característic d'aquest habitatge és la proporció similar entre totes les seves estances. La racionalització dels espais i les mides similars (entre 10 i 17 m² aproximadament) fan que cada espai pugui albergar usos diferents, sense estar lligats únicament a una mateixa manera d'habitar-los.

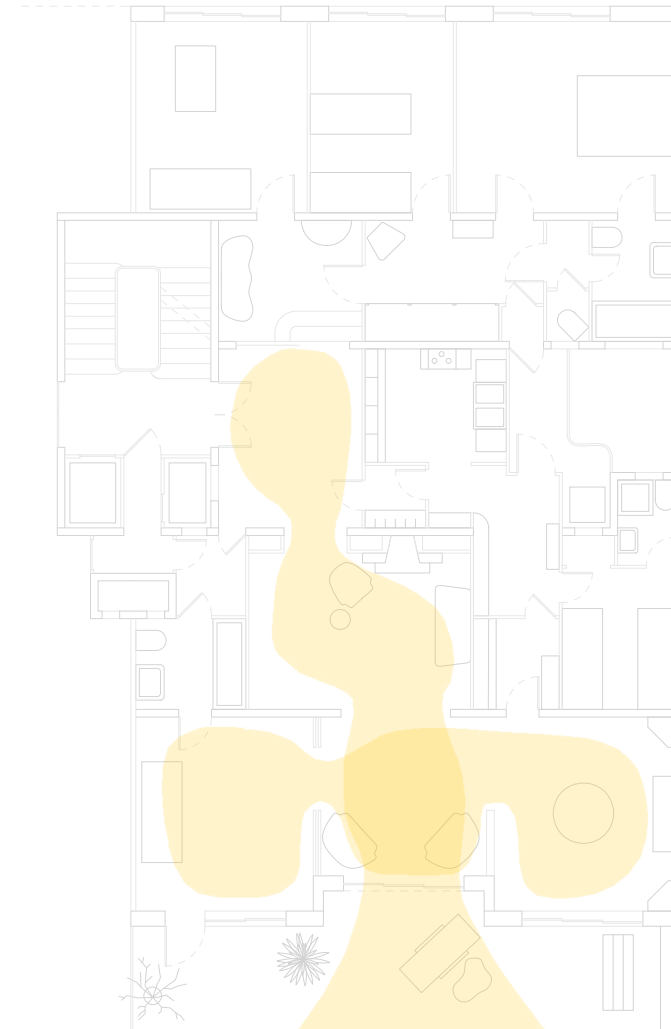
- **Per a quin tipus de família està pensada?**

Considero que aquest habitatge es pot adaptar a qualsevol tipus d'usuari gràcies a la flexibilitat dels seus espais. La facilitat d'adaptació entre la privacitat i la col·lectivitat, a més de la relació amb la ciutat a partir de la seva terrassa i l'adequada ventilació de cada estança permeten adaptar aquesta casa a qualsevol tipus de requeriment. A més, la diferenciació entre zona de dia, zona de nit i zona de servei permet oferir diferents característiques a cada estança en funció de la persona que viurà en aquell espai.

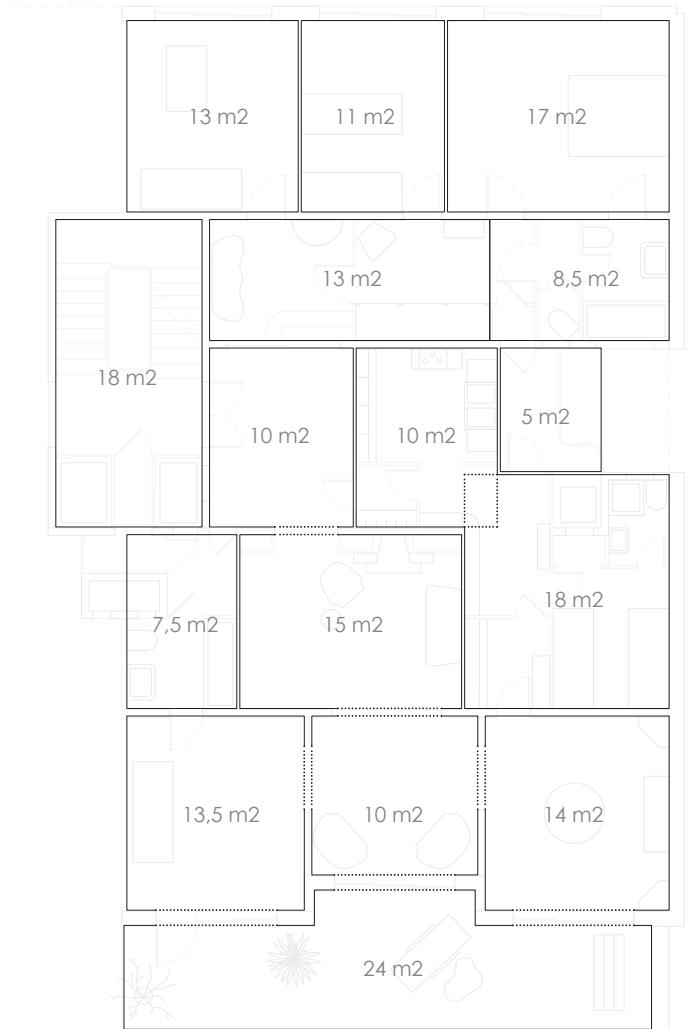
- **Quines sensacions tenim si imaginem ser a dins?**

Les proporcions i mides de les sales, així com la seva concatenació permeten dotar l'habitatge de gran amplitud, permetent afavorir la col·lectivitat en les activitats que duguin a terme els ocupants. A més, a través de la separació d'espais per mitjà de portes corredisses o sales intermèdies, es pot oferir més intimitat i tranquil·litat en relació amb l'ús. La terrassa lineal i la separació de l'edifici respecte la línia de carrer també permeten tenir més privacitat tant en la sala com en el menjador, però permeten que l'usuari participi de l'exterior i l'entorn.

Cal definir també la relació amb la il·luminació natural, que destaca per provenir de les grans finestres que donen a la terrassa, orientada a sud – oest. Aquesta terrassa es pot considerar com un espai interior i exterior a la vegada, molt ben il·luminat al llarg del dia. Les persianes en forma de llibret, vinculades a la tradició, permeten tamisar la llum que entra a l'interior i convertir l'espai de l'interior en funció de la llum que es desitja. També s'ha de remarcar que totes les estances disposen de ventilació natural, fet que fa molt més agradable habitar qualsevol habitació.

Img 99: Relacions entre estances

Img 100: Àrees

El moble

- **Són el mobiliari i l'espai limitants?**

Tot i que Mitjans defineix cada estança amb un nom i hi dibuixa alguns mobles per caracteritzar els espais, la similitud entre ells fa que cada persona que hi visqui pugui destinar cada sala a aquell ús que més desitgi, podent canviar-ne la funció en qualsevol moment. Observem les dues distribucions proposades als esquemes de la dreta. A partir del mateix mobiliari que mitjans representa en la planta, he definit dues noves distribucions de les estances per veure quines implicacions té el fet que els mobles canviïn de lloc.

En la primera, he considerat l'habitatge del servei tal i com el concep Francesc Mitjans. L'únic que varia és el mobiliari de la casa principal, però diferenciant de la mateixa manera la zona de dia i la zona de nit. El que podem observar és que totes les estances poden canviar de situació sense prescindir de les relacions entre elles i les visuals, creant nous recorreguts i connexions, amb els seus avantatges i inconvenients.

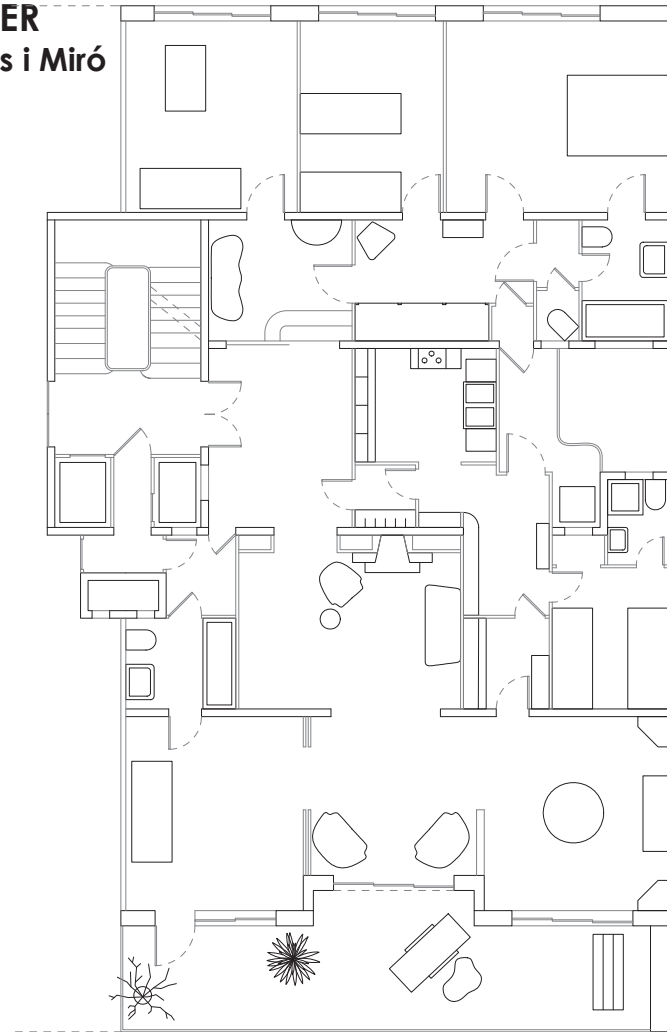
El menjador ocupa l'espai central, més pròxim a la cuina i igualment connectat amb un office que fa de transició. Les sales, al situar-se a la façana principal, poden formar part de la terrassa i la ciutat, degut a la relació transversal entre les dues. El despatx, originalment situat a la zona de nit, passa a gaudir d'una posició més rellevant, amb lavabo propi. Estaria pensat per l'ús de la família i no tant per rebre a algun convidat o client de manera independent, ja que s'ha de creuar tot l'habitatge per entrar-hi. El que té d'avantatjós és la possibilitat d'expandir-se a la sala exterior en algun moment puntual i formar un estudi molt més generós.

En la segona proposta de distribució he volgut portar a l'extrem el canvi de mobiliari i la orientació i posició de cada sala, per tal d'oferir un canvi de concepte en l'espai destinat a servei o convidats.

La sala d'estar és al centre, amb la mateixa relació amb la terrassa que proposa l'arquitecte. La cuina i el menjador se situen linealment amb l'office al mig, per oferir al rebedor un ús diferent al d'un distribuïdor o espai d'extensió. Les habitacions es beneficien de la terrassa, per evitar ser únicament per dormir. També es relacionen entre elles a partir de la sala, en cas d'obrir les portes corredisses i voler engrandir la zona de nit. El servei ocupa la façana posterior, amb una habitació més generosa i un despatx o sala propis. Així, l'espai del que es disposa no és tan limitat i extremadament compartimentat com és habitual. Se li ofereix més comoditat i valor, ja que l'accés el realitza per l'entrada principal. Pot arribar a ser, fins i tot, un espai per a una segona família. L'accés secundari a l'habitatge passa a ser anecdòtic. El que era abans la zona de servei, pot convertir-se en un espai de suport (dormitori de convidats, jocs, treball, i emmagatzematge). S'entén que aquest espai serà utilitzat en moments puntuals, de manera que les seves dimensions encaixen millor amb el programa proposat.

- Com es representa el mobiliari?

L'arquitecte el proposa com a peces simples i esquemàtiques, independents entre elles per poder adaptar-se a la flexibilitat que permet l'espai. No estan especialment lligades a la posició que ocupen, de manera que pot entendre's cada estança com un espai on aportar-hi la distribució desitjada per a cada usuari, sense marcar un ambient com a fixe.

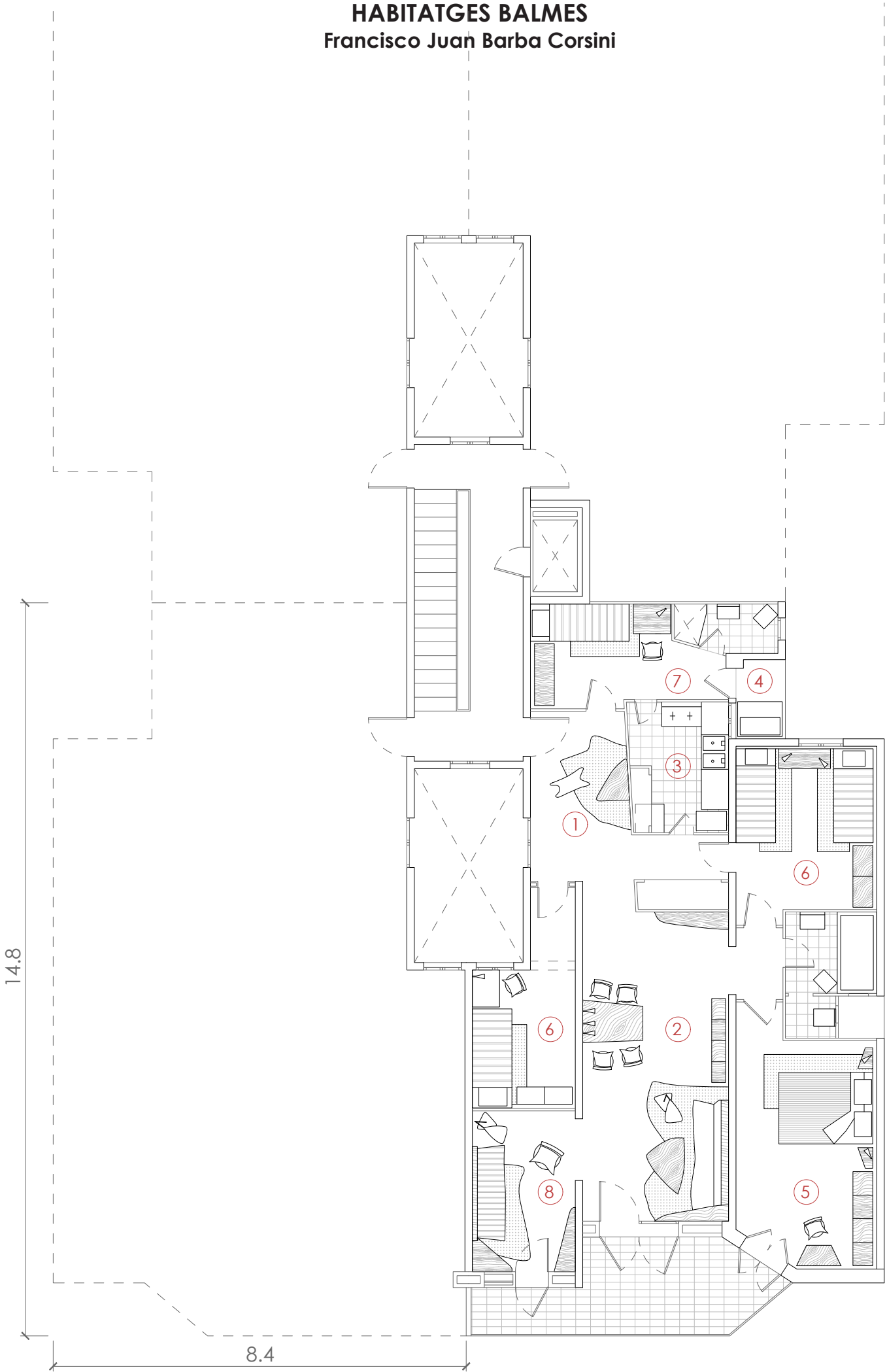
Img 101: Mobles originals

- 1 Estudi
- 2 Habitació nens
- 3 Habitació principal
- 4 Distribuïdor
- 5 Emmagatzematge
- 6 Rebedor
- 7 Sala interior
- 8 Sala exterior
- 9 Sala de jocs - convidats
- 10 Menjador
- 11 Guardarroba
- 12 Cuina
- 13 Office
- 14 Sala de planxa
- 15 Habitació servei

Img 102 i 103: Noves propostes de distribució

HABITATGES BALMES
Francisco Juan Barba Corsini

- ① Rebedor
- ② Sala d'estar - menjador
- ③ Cuina
- ④ Safareig
- ⑤ Habitació principal
- ⑥ Habitacions secundàries
- ⑦ Habitació servei
- ⑧ Sala / Estudi

Img 104: Redibuix d'una casa dels
Habitatges Balmes. E 1:100

El llindar

- **Com és l'entrada a l'edifici?**

Amb la façana principal orientada al Carrer Balmes, la primera impressió de l'edifici continua amb l'aparença monumental dels edificis contigus, adaptant-se a l'alçada general del carrer a partir de les seves nou plantes. A peu de carrer, es pot apreciar la continuïtat de la pedra en la façana respecte la resta d'edificis, però en alçada es diferencia i s'independitza dels veïns a partir dels murs portants de maó vist.

Degut a la pendent del carrer, l'ample de la façana s'esgrona en tres trams, diferenciant tres accessos diferents, pels locals i pel bloc d'habitatges. A més, s'ofereix un espai porxat a recer per tal d'aïllar-se una mica del carrer i brindar un espai intermedi de desconexió abans d'entrar.

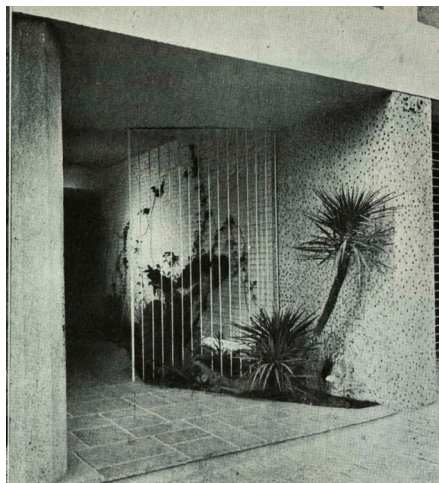
Una reixa metàl·lica de barres verticals deixa entreveure l'interior del portal. Disposada en diagonal per conduir-nos cap a l'interior, permet allotjar un parterre que contrasta amb la duresa del carrer. El vestíbul lineal, que s'eixampla a l'arribar al nucli central, és acompanyat fins a l'escala per aquests trams de vegetació baixa, així com pel paviment irregular de formes rectangulars. L'escala, situada en un lateral, gira en el seu tram final per recollir al residents en el seu recorregut fins a casa.

- **El replà és un espai col·lectiu?**

El nucli d'escala, que també disposa d'ascensor, té una forma força allargada degut a que l'escala és lineal. El replà, amb accés a quatre habitatges, ventila i il·lumina a través de dos patis enfrontats entre ells. Aquest espai és compartit entre els residents i el servei, però s'independitzen els seus recorreguts a través de la separació de l'escala i l'ascensor. A causa de la seva distribució, esdevé un àmbit més aviat de pas que de reunió, ja que la seva composició acaba assimilant-se a un passadís de distribució.

- **Què veus a l'entrar a l'habitatge?**

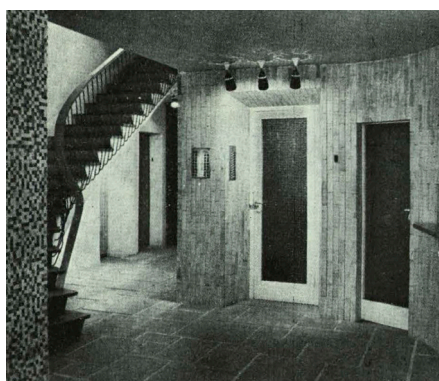
Només entrar ens rep un espai que, tot i estar obert cap al menjador i la sala d'estar, la disposició dels envans i el mobiliari permeten oferir-li més intimitat i independència. La paret que ens separa de la cuina, així com la de l'armari, tenen certa inclinació, obrint-se cap a la sala, per tal de conduir-nos la mirada i el recorregut cap a l'interior de la casa. L'arquitecte, a diferencia d'altres, ens proposa la distribució de mobiliari en aquest rebedor concedint-li un ús o possible ocupació, sense perdre la flexibilitat de l'espai i la vinculació amb altres estances en funció de la necessitat de l'usuari. A més, estar en el punt més allunyat de la façana, gaudeix d'il·luminació natural.

Img 105: Portal d'entrada amb vegetació.

Img 106: Vestíbul amb vegetació a banda i banda.

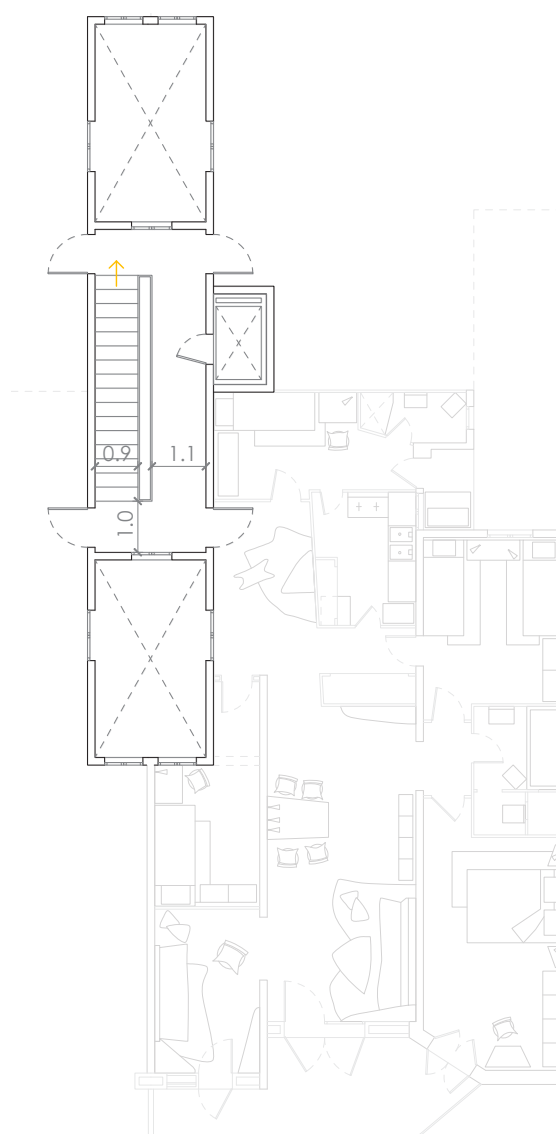
Img 107 i 108: L'escala i el vestíbul et recullen i et condueixen.

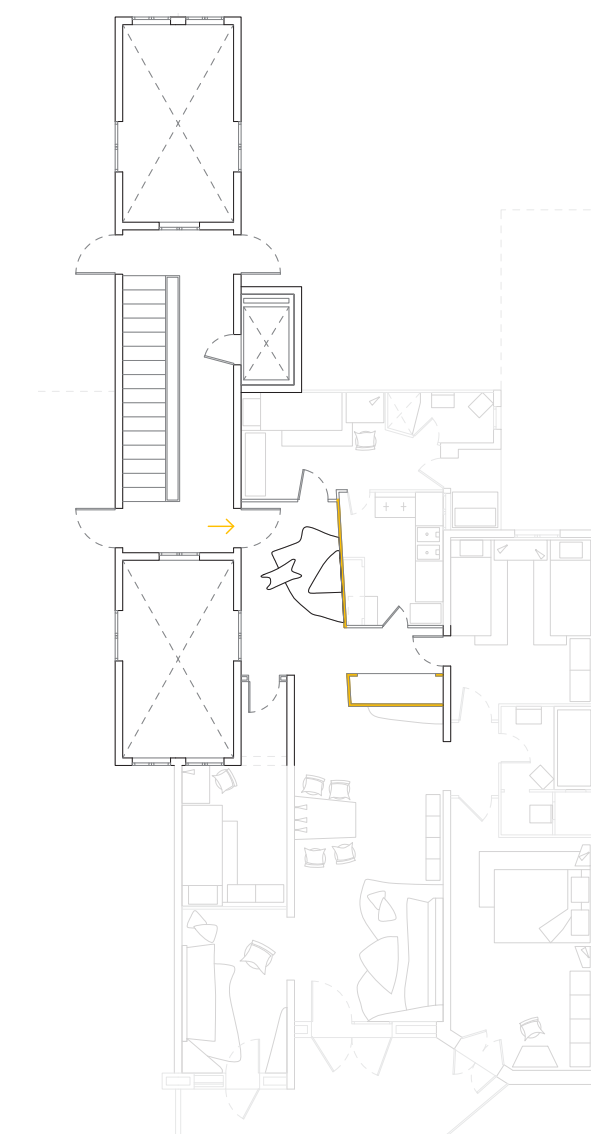
Img 109: Façana principal, amb més categoria, del Carrer Balmes.

Img 110: Façana posterior, més humil, del Carrer Atenes.

Img 111: El replà

Img 112: El rebedor

L'espai domèstic

- **Hi ha privacitat dins de l'habitatge respecte els diferents espais?**

El programa està dividit a partir de les tres crugies que composen la planta de l'habitatge. La part central l'ocupa la zona de dia, com a un conjunt entre el menjador i la sala d'estar directament comunicat amb la terrassa. La crugia de la dreta és ocupada per la zona de nit familiar, amb accés des del menjador a través d'un espai d'independència que separa les habitacions de l'espai comú, per donar més intimitat i privacitat. La banda esquerra es destina a peces addicionals o complementàries, com serien una possible habitació per convidats, amb un accés més independent des del rebedor, o una sala - estudi comunicada amb la sala d'estar i amb sortida a la terrassa, en una zona més autònoma.

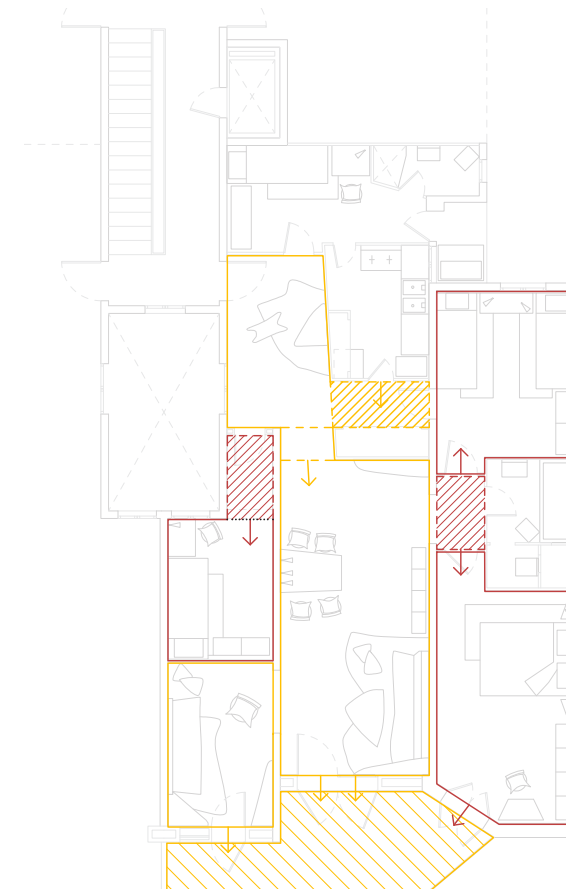
La part superior de l'habitatge, amb un accés pròxim a la porta d'entrada a través del mateix rebedor que els propietaris, s'hi situa la zona de servei, de manera més compacte que la resta de la casa. Tot i compartir entrada, els recorreguts de cada usuari es desvien en diferents direccions, sense destorbar-se uns i altres. El servei només creuarà part de l'habitatge per anar al menjador o a l'habitació pensada pels nens, amb una porta pròxima a la cuina.

La privacitat entre els espais més privats i la zona de dia es fa a través d'espais intermedis de reduïdes dimensions, que desvinculen unes sales de les altres, per distingir l'àmbit col·lectiu del privat. En el cas de l'habitació de convidats, és a través d'un espai tancat, que evita les visuals directes al llit des de la porta. Les habitacions i el lavabo tenen un petit distribuïdor limitat per tres parets obert al menjador, però que ofereix privacitat perquè les portes no s'obren directament a la zona de dia. La cuina també se separa de la sala-menjador a través d'una zona oberta limitada per un armari.

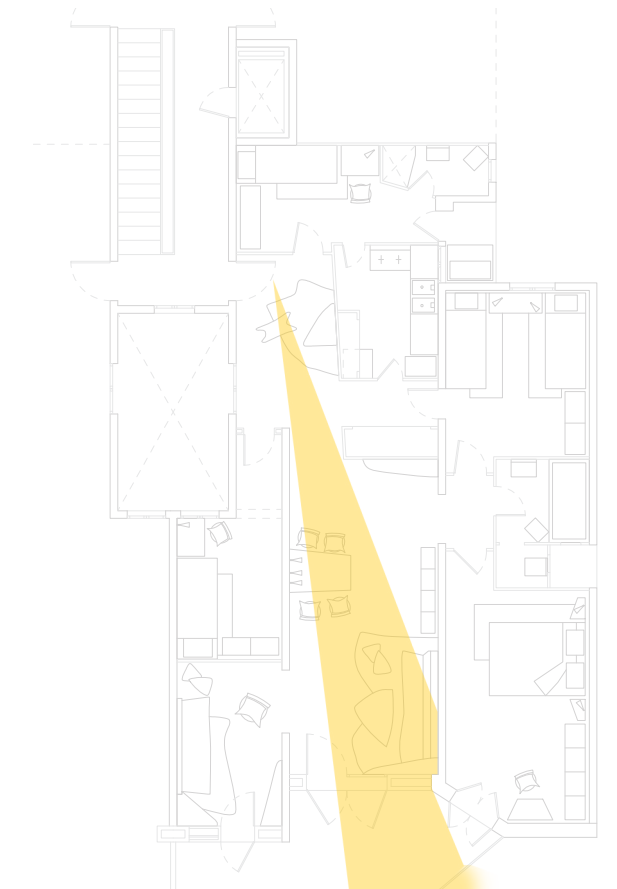
- **Quina relació hi ha entre la cuina i el menjador?**

La cuina es vincula principalment a la zona de servei, amb un accés des de l'habitació per tal que la persona que hi treballarà no hagi de creuar la resta de la casa, i una altra porta destinada a l'entrada i la sortida per arribar al menjador.

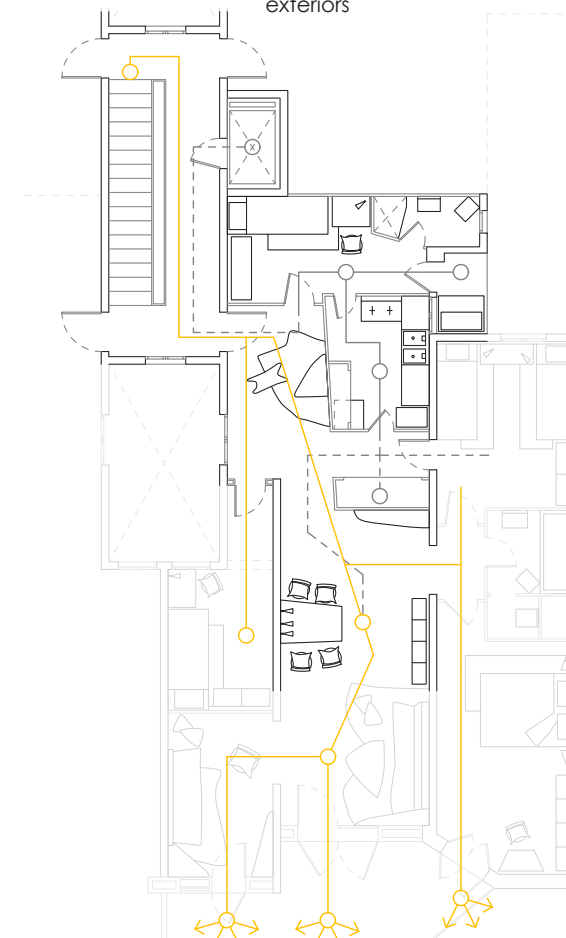
Un armari, situat en horitzontal, evita la visual directe amb la zona de dia, per independitzar encara més la zona de servei. Aquest moble, que deu funcionar com a office, crea un espai intermedi obert entre la zona de pas del servei i la resta de la casa, obligant-te a girar tant a l'anada com a la tornada del menjador.

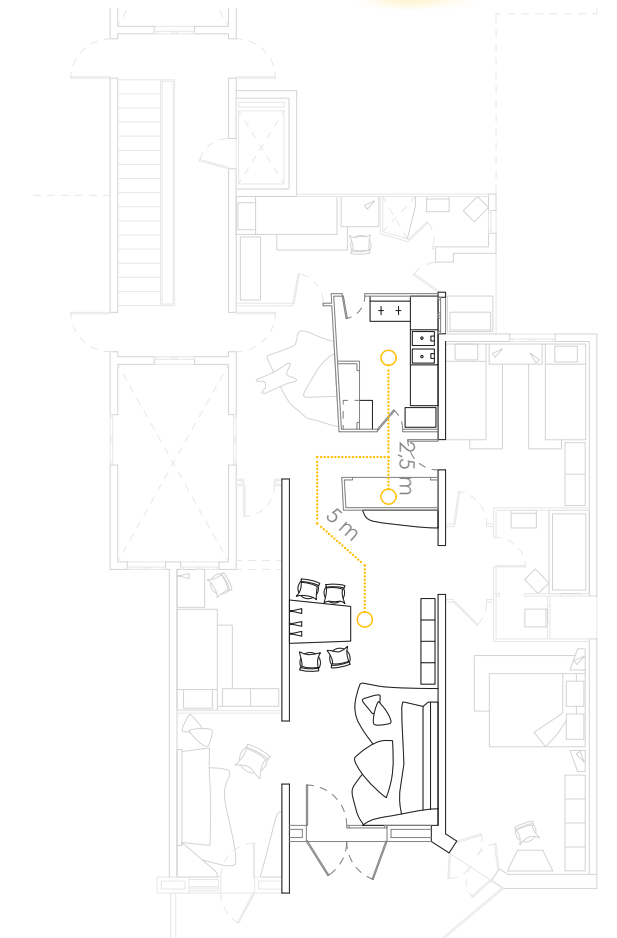
Img 113: Zona de dia i zona de nit. Espais intermedis i exteriors

Img 114: Visuals

Img 115: Recorreguts

Img 116: Relació entre la cuina i el menjador

L'espai domèstic

- **Hi ha espais perduts?**

La separació de cada zona en funció de les tres crugies verticals que conformen l'habitatge permeten distribuir l'interior de tal manera que la seva relació es fa linealment al llarg de la crugia a través de sales àmplies i còmodes. Els tres únics espais intermedis (cuina, habitacions i convidats) de menors dimensions tenen la funció d'actuar com a separadors respecte els espais comuns, com a coixí entre la transició de les estances col·lectives i als ambients privats o independents. Tot i no poder ser ocupats, no són espais perduts ja que compleixen un paper més enllà de ser de pas.

- **Hi ha algun element únic?**

El que considero més característic d'aquesta planta és el moble que separa la zona de servei respecte el menjador i la sala. Habitualment, els habitatges més benestants que disposen de zona pel servei desvinculen el seu àmbit a partir de petites sales intermèdies que actuen com a transició entre les estances de la persona que hi treballa i de les que en són propietàries, per no tenir un contacte visual directe entre un i l'altre.

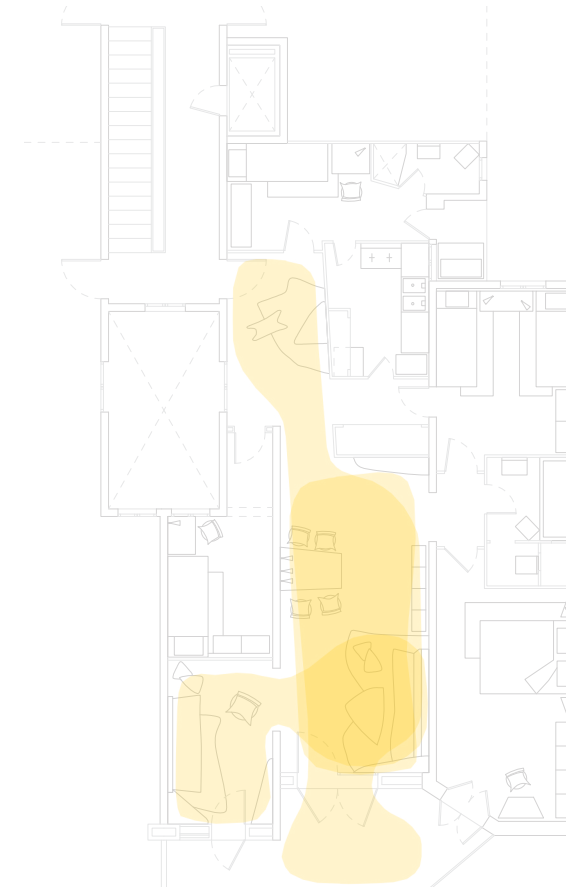
En aquest habitatge, s'ha aconseguit tenir una àrea pel servei sense haver de duplicar el nucli d'accés i l'entrada. La separació d'ambdós usuaris, que entren per la mateixa porta, es produeix una vegada s'arriba al rebedor, separant els seus camins en una direcció o una altra. La relació de la persona que hi treballa amb la resta de l'habitatge es fa a través d'aquest espai intermedi que genera el moble, que segurament funciona com a office i emmagatzematge relacionat amb la cuina. Però l'arquitecte decideix no limitar-lo fent-lo tancat i completament aïllat, sinó que dialoga amb la resta de la distribució, delimitant un ambient i un altre, oferint més intimitat a l'entrada o dirigint la principal visual de la casa amb l'ajuda de l'envà de la cuina.

- **Per a quin tipus de família està pensada?**

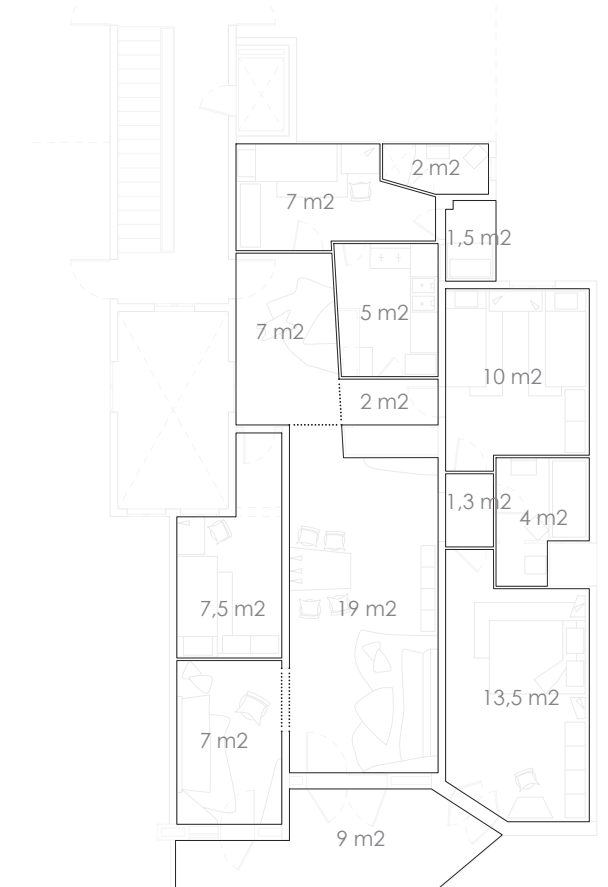
Degut a la seva ubicació i a les dimensions de la casa, està pensat per a famílies una mica més acomodades, que puguin permetre's tenir servei. Tot i així, l'estructura de l'edifici, de murs de maó va permetre fer l'edifici més econòmic que amb formigó, principalment a causa de la crisi que hi va haver en la construcció durant els anys de postguerra. És un habitatge de bona categoria, però que no presumeix de tenir sales excessivament grans, amb gran diversitat d'estances gairebé poc empleades. Es limita a tenir els espais necessaris per a dur-hi una vida còmoda i generosa.

- **Quines sensacions tenim si imaginem ser a dins?**

Les proporcions i mides de les estances ofereixen gran comoditat, a la vegada que familiaritat, sense perdre'ns en ambients excessivament grans i descontrolats. La separació del programa a través d'espais intermedis ens permet gaudir d'intimitat i tranquil·litat respecte la resta d'activitats. A més, l'estreta relació amb el balcó i el carrer generen un espai de complementació i descompressió, permetent bona il·luminació i ventilació al llarg del dia. El servei, que habitualment se l'exclou completament de la interacció amb l'habitatge, gaudeix en aquest cas d'un accés i circulació més digne que en altres habitatges. Tot i així, l'espai que se li destina és molt compacte i poc flexible, potser fins i tot excessivament limitat.

Img 117: Relacions entre estances

Img 118: Àrees

El moble

- **Són el mobiliari i l'espai limitants?**

La distribució de l'habitatge bé definida principalment per les crugies (que separen les diferents zones) i la relació amb el servei. Cadascun d'aquests ambients s'independitza de la resta, i principalment l'àmbit comú, a través dels espais intermedis que funcionen com a coixins. Aquesta diferenciació d'usos dins l'habitatge fa que cada estança estigui pensada per complir el seu paper, ja que a més està estretament relacionat amb els recorreguts per l'interior, la relació entre ells i amb la terrassa exterior.

És per això que cada estança té perfectament definit el mobiliari, ocupant un espai que li pertany i que el fa seu a través de la seva disposició, forma o adaptació a l'habitació. El conjunt menjador - sala d'estar n'és l'exemple més evident: una vegada entrem en aquesta estança, a la qual el rebedor ja ens hi ha introduït a partir d'un lleuger gir dels envans, veiem que la taula se'ns situa just al davant, aferrada al mur com reclamant la seva posició, que es reforça per la presència d'aplics fixes. Això ens obliga a girar més sobtadament, però es suavitza aquest nou recorregut a partir de la forma de la taula, que s'estreny en el seu extrem lliure a partir de la inclinació dels seus costats més llargs, i el moble de cantonada triangular situat en el costat oposat, que ens facilita i obre el camí. Això dona pas a que ens enfoquem en la sala, la qual s'acomoda confortablement en la cantonada amb la terrassa, on una superfície en forma també triangular ens remarca la sortida cap aquest espai exterior. El sofà s'allunya de l'habitual forma ortogonal, més rígida i estàtica, oferint-nos una transició més activa cap a la ciutat a través de la sinuositat del seu acabat. A més a més, Barba Corsini dibuixa moquetes en moltes de les estances, per remarcar encara més la posició que ocupen i l'ambient que s'hi proposa. La disposició de la tauleta que acompanya el sofà i la làmpada de peu ens conviden a tornar a girar a través de la seva irregularitat, que permet col·locar-les en l'espai de manera lliure, sense haver d'ocupar una posició fixe i amb menys personalitat.

Així doncs, tot i que la disposició i proporció de les habitacions sigui més rígida, atenent a una diferenciació d'usos i ritmes, la flexibilitat que admet el moble en l'espai ve donada principalment per aquelles peces auxiliars que poden moure's a voluntat pel resident. Així, s'evita crear espais rígids a partir de la variabilitat en la forma, generalment amb curvatures que no marquen una posició clara i concreta per tal d'oferir diferents maneres de percebre l'espai.

- **Com es representa el mobiliari?**

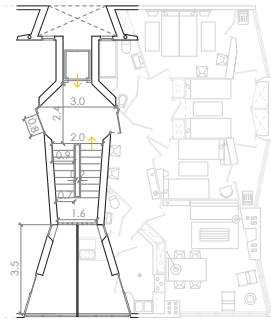
El moblament de l'habitatge està completament dissenyat, definit i posicionat, fins i tot alguns elements complementaris o de decoració, com serien les làmpades (de la sala, en la taula del menjador o els escriptoris) i les moquetes (en la sala d'estar i les habitacions), que reafirmen la posició dels mobles principals i destaquen el propòsit d'aportar més comoditat en l'espai. L'arquitecte en destaca fins i tot la materialitat, dibuixant la textura de la fusta en tots aquells mobles on hi serà característica. Un altre aspecte a destacar és la relació que s'estableix amb els envans o els murs de càrrega. Hi ha peces que estan en contacte amb aquestes superfícies, denotant la importància en la seva posició, com per exemple la tauleta de menjador, alguns dels mobles de cantonada o els sofàs. D'altres' en canvi, es retiren de les parets com convidant a l'habitant a canviar-los de posició en funció dels seus interessos.

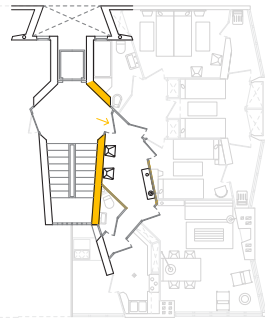
Img 119: Mobiliari fixe i mòbil. Presència del mobiliari

COMPENDI

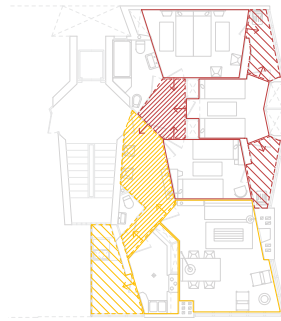
Casa de la Marina

Il·luminació natural frontal
- Lames / safareig
Escala en dos trams + ascensor
- Obertura de les visuals
2 habitatges, 2 per replà
Difuminació de la caixa
- Diagonalitat parets
- Il·luminació
- Replà irregular

Rebedor independent
- Irregular i delimitat
Separació zona dia-zona nit
Direccionalitat
- Recorregut
- A través d'envans i mobles
Té mobiliari, et guia
Il·luminació natural
- A través de les portes

Divisió en horitzontal
- Separació nit / dia
Privacitat zona de nit
- Independència, per espai
- Transició col·lectiu-privat
Petites terrasses semi-exterior
- Vinculació habitacions
- Obert a exterior, lames

Visual principal
- Diagonal
- De punta a punta
- Parcialment interrompuda
Visuals secundàries
- Habitacions - exterior
Privacitat
- Interior per diagonals
- Exterior per lames

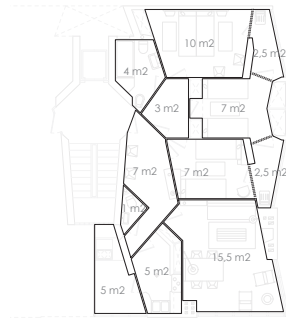
Recorregut en xarxa
- Cap a l'exterior protegit
Diagonalitat entrada - menjador
- Molta il·luminació
Exteriors com a centre

Cuina
- Relació amb safareig
- Sortida per espai intermedi
- Gir 180°
Menjador
- Al costat de la cuina
- Compartit amb la sala
- No té exterior, té finestral

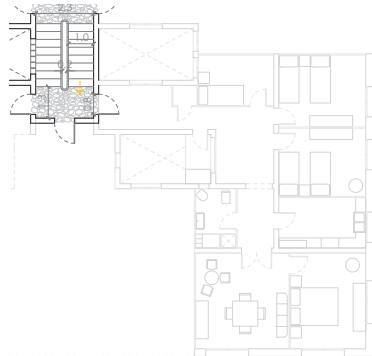

Relacions extenses
- Espais intermedis i exteriors
- Entre habitacions

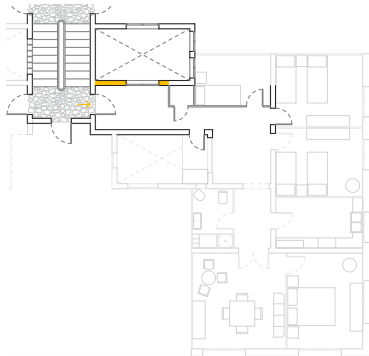

70 m2 interior + 5 m2 exterior
Estances irregulars
Superfícies molt similars
- Zona de nit i dia
Riquesa d'espais i visuals
Confort, amplitud i intimitat

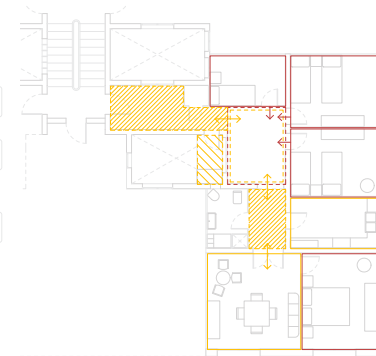
Habitatges Gomis

Il·luminació natural lateral
- Pati, llum difusa
Escala en dos trams
6 habitatges, 3 per replà
Difuminació efecte caixa
- Sinuositat acabats, dinàmic
- Joc de materials
Continuïtat carrer-habitatge
- Paviment

Rebedor independent
- Encadenació espais
Continuïtat
- Llum i penombra
- Gir a 90°
No té mobiliari
Il·luminació natural
- Pati de ventilació
- Safareig

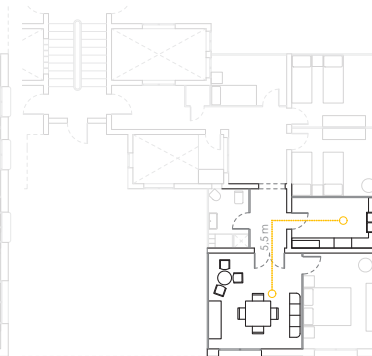
No hi ha una divisió clara
Espais intermedis compartits
Col·lectivitat zona de nit
- Relació
- Per espai intermedi
No hi ha terrasses exteriors
- Safareig com a nexa
- Pati de ventilació

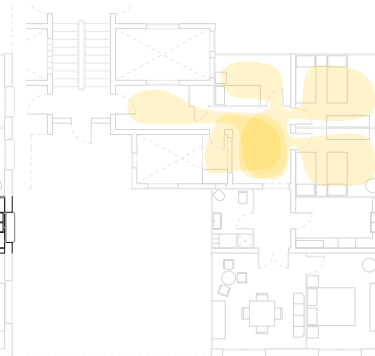
Visual principal
- Longitudinal
- De punta a punta
- Cap a interior habitatge
Visuals secundàries
- Rebedor - espai intermedi
- Il·luminació i girs
Privacitat
- Encadenació espais

Recorregut en L
- Des del carrer cap a la sala-menjador
- Cap a la privacitat
Espais intermedis com a centre

Cuina
- No relació amb safareig
- Sortida a espai intermedi
- Gir 90°
Menjador
- A prop de la cuina
- Compartit amb la sala
- No té exterior, finestra desplaçada

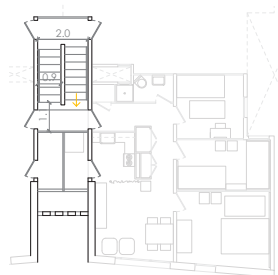

Relacions cap un centre
- Espai intermedi
- Safareig - habitacions

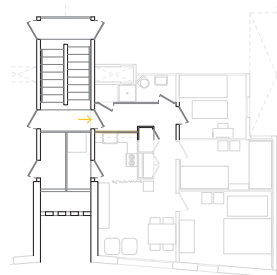

80 m2 interior + 2 m2 exterior
Estances regulars
Superfícies variades
- Rigidesa en l'ús
Flexibilitat en espais intermedis
Col·lectivitat, seguretat llar

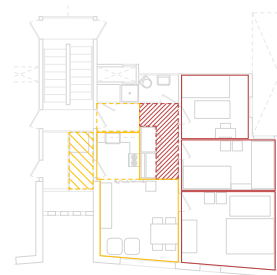
Habitatges Pallars

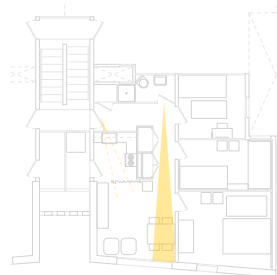
Il·luminació natural indirecte
- Gelosia / safareig
Escala en dos trams
4 habitatges, 2 per replà
Difuminació efecte caixa
- No contrapetja, més obert
- Il·luminació constant
Desvinculació del carrer
- Retranqueig, espai porxat

Rebedor independent
- Envà baix, part de relació
- Moble, separació
Continuïtat
- Cuina com a centre
- Gir a 90°
No té mobiliari
Il·luminació natural indirecte
- Menjador a través de cuina

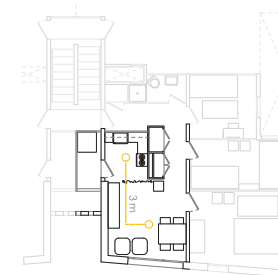
Divisió en vertical
- Separació nit / dia
Semi-privacitat zona de nit
- Passadís - moble
Una espai exterior
- Safareig
- Obert a escala, envà
- Obert a carrer, gelosia

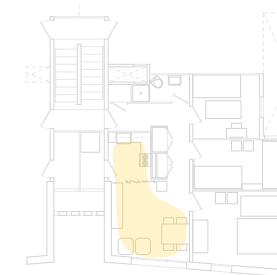
Una visual
- Longitudinal
- Continuïtat passadís
- Il·luminació finestra
Privacitat
- Separació per moble

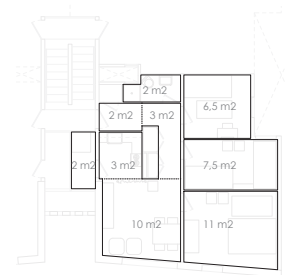
Recorregut en espiral
- Cuina com a nucli
Zona dia com a centre

Cuina
- Relació amb safareig
- Sortida directe a menjador
- Cortina de separació
Menjador
- Espai conjunt amb la cuina
- No hi ha sala
- No té exterior, finestra

Relacions espais comuns
- Cuina - menjador
- Centre de col·lectivitat

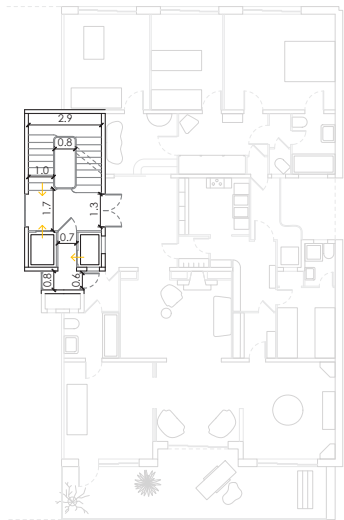

50 m2 interior + 2 m2 exterior
Estances regulars
Superfícies variades
- Més superfície zona nit
Ús nocturn, intimitat

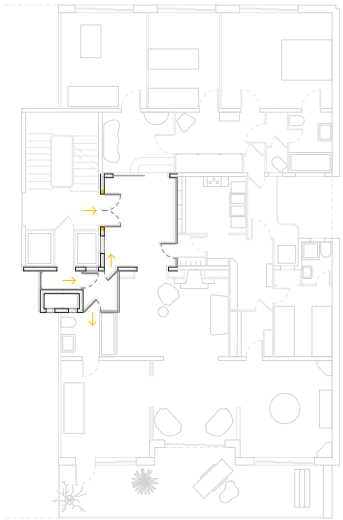

COMPENDI

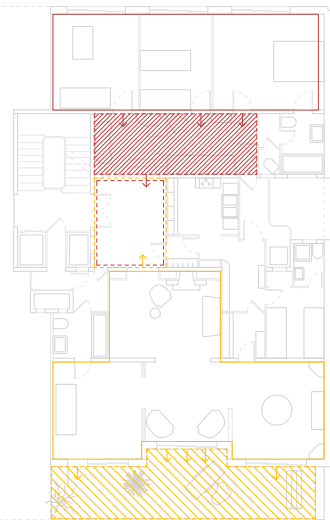
Casa Oller

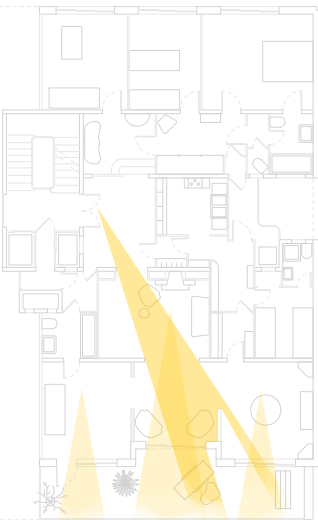
- No té il·luminació natural
Escala dos trams + 2 ascensors
Separat propietari - servei
- Família, punt de trobada
  - Servei, passadís/accés
- 2 habitatges, 2 per replà
Efecte caixa
- Espai tancat
  - Ampli, forat d'escala gran

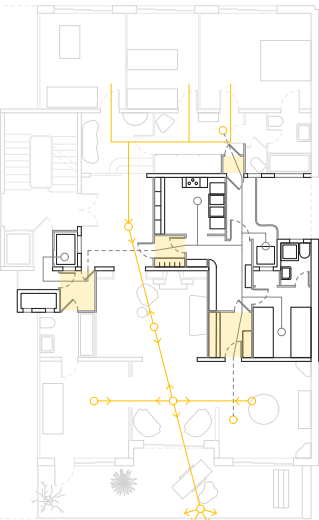
- Rebedor obert sala
- Encadenació estances
- Confluència zona dia-zona nit
Direccionalitat
- Recorregut i mirada
  - Zona dia fins la ciutat
- No té mobiliari, permet flexibilitat
No té il·luminació natural
- Perceps llum de la terrassa
- Servei
- Accés independent
  - A través d'un espai intermedi fins el mateix rebedor

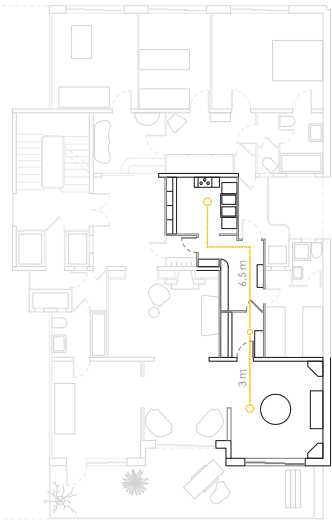
- Divisió en horitzontal
- Separació nit / dia
  - Espai intermedi compartit
- Privacitat zona de nit
- Per espai intermedi
  - Transició col·lectiu-privat
- Gran terrassa exterior lineal
- Vinculació façana sencera
  - Un gran espai

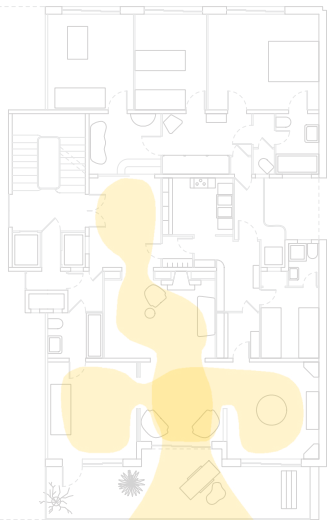
- Visual principal
- Diagonal
  - De punta a punta
  - Fins l'exterior
- Visuals secundàries
- Sales zona de dia
  - Cap a l'exterior
- Privacitat
- Per envans i mur

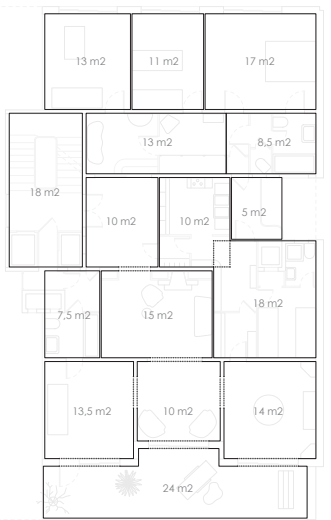
- Dos recorreguts
- Propietari/convidat - servei
  - Diferent entrada
- Diagonalitat zona de dia
- Relació terrassa
  - Relació horitzontal sales
- Servei, habitatge interior
- Varietat d'espais
  - Compartimentat però ampli
  - Menys flexible
- Sales i terrassa com a centres

- Cuina pel servei
- Accés des de planxa
  - Sortida per espai intermedi
  - Privacitat per office
- Menjador
- Allunyat de la cuina
  - Obert a la sala
  - Al costat de la terrassa

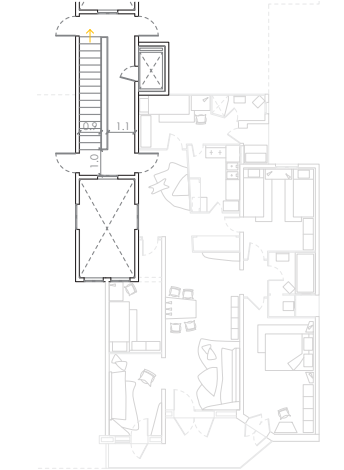

- Relacions encadenació
- Rebedor - sales - terrassa
  - Diagonal
- Expansió horitzontal
- Sala - estudi/joc - menjador

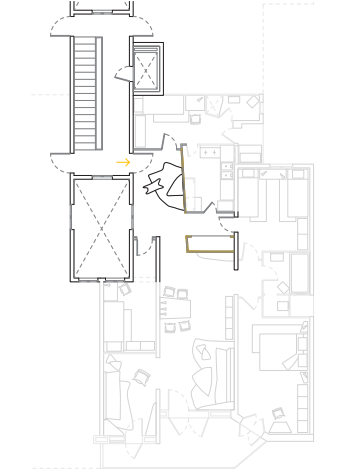

- 170 m2 interior (30 m2 servei) + 24 m2 exterior
Estances regulars i àmplies
Superfícies molt similars
- Flexibilitat i variació
- Benestar i comoditat
Diversitat d'espais col·lectius
Moltes habitacions
Relació constant amb l'exterior

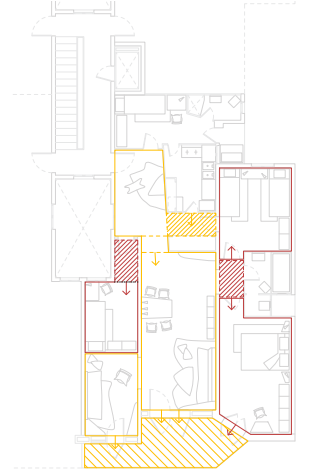
Habitatges Balmes

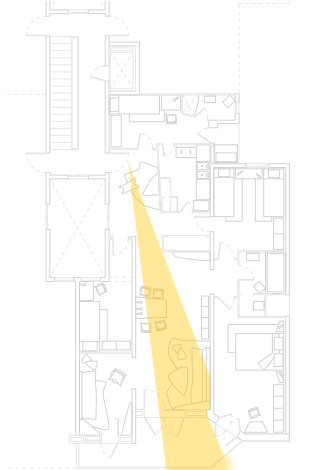
- Il·luminació natural frontal-posterior
- Dos patis ventilació
- Escala lineal + ascensor
Compartit propietari - servei
- 4 habitatges, 2 per replà
No es percep efecte caixa
- Molt allargat + il·luminació
  - Passadís / distribució
  - Il·luminació

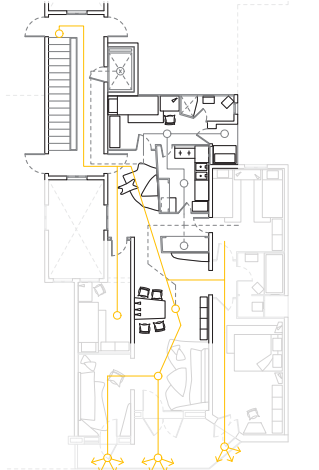
- Rebedor obert sala-menjador
- Independència per moble
- Separació habitatge - servei
Direccionalitat
- Recorregut i mirada
- Té mobiliari, permet flexibilitat
Il·luminació natural directa
- Pati ventilació
- Servei
- Mateix accés
  - Pel rebedor

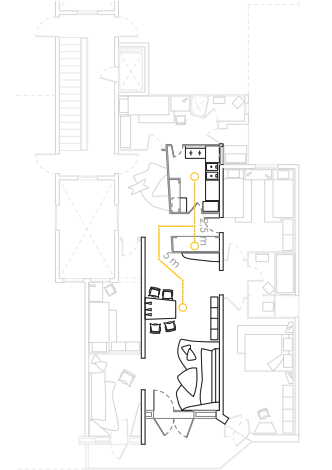
- Divisió franges verticals
- Separació suport / nit / dia
- Més vida a la meitat inferior
Privacitat per espais intermedis
- Transició col·lectiu-privat
- Gran terrassa exterior amb gir
- Vinculació façana sencera
  - Variació espais

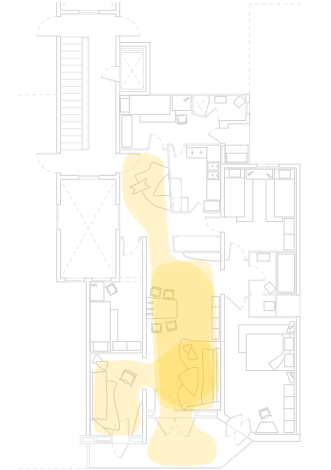
- Una visual principal
- Diagonal
  - De punta a punta
  - Fins l'exterior
- Privacitat
- Per crugies

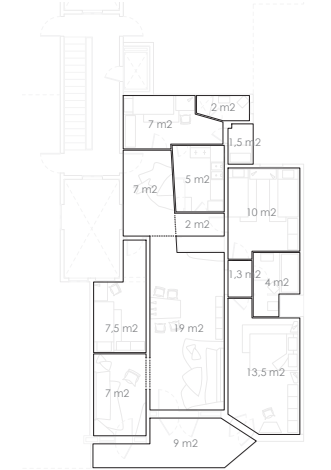
- Dos recorreguts
- Propietari/convidat - servei
  - Mateixa entrada
- Verticalitat
- Relació terrassa
- Diagonalitat
- Entrada cap a menjador
- Servei, habitatge interior
- Compacte i limitat
  - Poc flexible
- Sala, menjador i terrassa com a centre

- Cuina pel servei
- Accés des de l'habitació
  - Sortida semi-oberta, diàleg
  - Privacitat per moble
- Menjador
- Pròxim a la cuina
  - Mateix espai que la sala
  - Separat de la terrassa

- Vinculació lineal
- Rebedor - sala-menjador - terrassa
  - Vertical
- Expansió horitzontal
- Sala - saleta/estudi

- 90 m2 interior (16 m2 servei) + 9 m2 exterior
Estances regulars i generoses
Superfícies variades
Benestar i comoditat
Espai aprofitat, sense excessos
Relació constant amb l'exterior

CONCLUSIONS

L'habitatge i l'espai domèstic

L'interès creixent durant els anys de postguerra de millorar les condicions de vida de la classe baixa i mitja en cada llar va portar a adoptar diverses investigacions i solucions en relació a la manera de compondre un habitatge, sense perdre de vista la realitat del moment: escassos recursos en la construcció, tècniques tradicionals, mà d'obra barata i en precarietat de condicions, augment de la població immigrant amb recursos econòmics molt limitats, etc. Les noves propostes tenien com a objectiu comú enriquir aquesta arquitectura, podent dotar els habitatges de millor qualitat amb pressupostos ajustats.

Per una banda, va créixer la importància de la llum natural i d'una adequada ventilació per afavorir el confort, la higiene i la salut dels habitants. No només dins els habitatges s'intenta que totes les habitacions disposin de ventilació natural, sinó també els nuclis d'escala, que habitualment se situaven al centre esdevenint espais tancats i mal ventilats.

El replà, independentment de les seves dimensions, es concep com un pas entre el carrer i la privacitat de l'habitatge, proposant diverses resolucions a través de l'estructura, la compartimentació o els elements que componen el nucli d'escala. No sempre s'entenia com una extensió de la casa o un punt de reunió amb els veïns, sinó més aviat un pas previ a l'espai propi. En general, en els exemples aportats els arquitectes intenten evitar concebre el nucli com un recinte petit i completament tancat. Les limitades dimensions no són un impediment per la diferent percepció d'aquell espai, ja que juguen amb els paraments, els acabats i la filtració de llum per generar diverses sensacions, fer-lo més amè i aconseguir una transició entre l'exterior i l'interior més dinàmica i còmode.

Pel que fa a l'interior, es dota les estances, en les que predomina la ortogonalitat, de més flexibilitat, podent formar part d'altres espais sense perdre la seva pròpia privacitat en funció de l'ús que se li vulgui oferir en cada moment. S'intenta economitjar al màxim la superfície de l'habitatge, però sense perdre la diversitat en la manera d'habitar cada espai. Els passos intermedis, que acostumaven a ser simples passadissos de distribució, intenten adoptar noves formes i usos per tal d'aprofitar cada espai i poder dialogar amb la resta de les estances. Així doncs, acaben convertint-se en coixins entre una zona col·lectiva o privada, un punt d'expansió per a diverses habitacions, un espai d'emmagatzematge o separador entre ambients, etc. S'intenta, sobretot, que l'habitatge se centri en ell mateix i en els espais col·lectius que el conformen, aconseguint que els recorreguts dialoguin amb l'interior per tal de fer-lo més funcional, pràctic i personal.

També s'intenta oferir una nova relació amb la ciutat, tenint en compte l'ús que se li donarà aquell habitatge i com l'habitaran les famílies que hi viuran per tal de definir com serà el diàleg que tindrà amb l'exterior. Sense renunciar a l'entrada de llum i ventilació naturals, es perfila la necessitat d'un espai exterior, la manera en que s'utilitzarà i les relacions que s'han d'establir amb les estances. No sempre és necessari que la terrassa o el safareig estiguin lligats a la zona de dia ni que adquireixin grans dimensions per a aportar valor a l'interior.

Pel que fa als habitatges més benestants, s'intenta economitjar espai de la mateixa manera, aportant flexibilitat i comoditat en cada habitació per poder ocupar els espais d'una manera o una altra depenent del moment. S'intenta independitzar la zona de dia i la de nit per tal de tenir més intimitat i un ritme més pausat, però les relacions entre espais i ambients és constant per afavorir l'aprofitament de cada racó.

Al disposar de servei, que s'encarrega de les tasques de la llar, moltes vegades el rebedor es converteix en un nexa entre l'habitatge de la família i el dels treballadors. Aquest nou habitatge s'intenta aïllar per tal que pugui funcionar com un únic conjunt sense dependre de la resta, únicament per entrar, ja que les dimensions de l'habitatge són més limitades que un de burgès. A més, s'acostuma a desvincular de la resta a través d'espais intermedis, que poden ser oberts o tancats, per garantir la privacitat entre un ambient i un altre.

En aquests casos, l'espai exterior esdevé de més importància, podent oferir un contacte amb tot el llarg de la façana. La terrassa esdevé un centre important en el recorregut de l'habitatge, per poder gaudir de diferents sortides en funció del membre de la família o la situació que s'hi visqui.

Així doncs, durant els anys de postguerra a Barcelona l'espai esdevé un element clau per configurar un habitatge. Tot i les reduïdes superfícies que havien de tenir, s'intenta que no suposin un límit per a la qualitat de la casa ni la intimitat del resident, sinó una virtut que poder aprofitar al màxim, a través de la il·luminació, els acabats i els espais indefinits.

El moble

Un dels aspectes més rellevants és que el moble adquireix gran protagonisme en el paper que desenvolupa dins l'habitatge. En alguns casos pot adoptar un caràcter més independent per afavorir-ne la flexibilitat, assegurant que cada usuari tindrà la possibilitat d'adaptar-lo als seus interessos. En d'altres, el moble fixe és el que configura l'espai, però no se'l limita ja que se cedeix la flexibilitat a altres peces complementaries o auxiliars.

A més a més, he pogut veure com el mobiliari influeix en els recorreguts de les persones, bé sigui perquè delimiten espais per afavorir la autonomia i privacitat de cadascun d'ells, o bé perquè t'orienten cap a alguna direcció concreta per tal de remarcar la importància del traçat o del destí. I no només ens indica l'ús que se li pot oferir a una estança o la manera d'habitar-la, sinó que el dibuix d'elements quotidians en una llar, com làmpades o moquetes, pot influir en la percepció que tindrà aquell espai, ja sigui perquè li aporta comoditat, intimitat, o una posició predominant.

Un gran valor que va comportar el canvi de percepció de l'habitatge social va ser la manera d'entendre els recorreguts, en els quals la materialitat, tant de paviments, paraments o mobles, podien influir en la nostra manera de sentir-nos i de recorre'ls. La representació de la materialitat oferia un nou punt de vista més centrat en la percepció tàctil i no únicament en la visual, per entendre i habitar aquella casa. L'avantatge dels dibuixos que van aportar alguns dels arquitectes era poder plasmar en paper, no només la forma i les proporcions dels elements, sinó entendre la seva textura, expressar a partir del traç i del gruix de línia tot el que els constitueix i els defineix, mitjançant els diferents sentits. Dibuixar a mà suposa estudiar l'objecte que es té davant, fixar-se en cada detall, color, ombra i relleu, per tal d'entendre'l i interioritzar-lo. Juhani Pallasmaa afirma a *La mano que piensa*: “*Cuando dibujo el contorno de un objeto, de una figura humana o de un paisaje, en realidad estoy tocando y sintiendo la superficie del sujeto de mi atención (...)*”. Fa referència a que, quan nosaltres veiem un objecte, inconscientment ens imaginem el seu perfil, quina textura, temperatura o consistència té, a més de quin so pot produir i, fins i tot, la seva olor, molt abans de tocar-lo realment.

El moble, per tant, ha d'esdevenir un element inherent al projecte, que participi de l'activitat i la vida que es durà a dins d'un habitatge, i que formi part de la dinàmica del conjunt de l'espai. No s'hauria de concebre com una peça completament aïllada que pugui ser substituïda amb facilitat, no només per la falta de diàleg amb el conjunt de la llar, sinó pel protagonisme que mereix i la necessitat d'allunyar-nos de la cultura d'usar i tirar, tant marcada per la provisionalitat i indiferència envers els elements.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Llibres

Pallasmaa, Juhani. Los ojos de la piel. La arquitectura y los sentidos. Barcelona: Gustavo Gili, 2019. ISBN 978-84-252-2626-7

Pallasmaa, Juhani. Habitar. Barcelona: Gustavo Gili, 2019. ISBN 978-84-252-2923-7

Farré-Escofet i parís, Maria Glòria. La dimensió humana d'Antoni de Moragas i la coherència íntima del disseny. Barcelona: Gustavo Gili, 1992. ISBN 84-600-8214-8

Kahn, Louis. "El orden de los espacios y la Arquitectura". *Escritos, conferencias y entrevistas*. Croquis Editorial, Madrid, 2003, p. 85-90.

Bachelard, Gaston. "La casa. Del sótano a la guardilla. El sentido de la choza". *La poética del espacio*. Fondo de cultura económica, 2000, p. 27-37.

Zevi, Bruno. "El lenguaje moderno de la arquitectura. Capítulo VI. Temporalidad del espacio". *Leer, escribir, hablar arquitectura*. Editorial Apóstrofe, pp.16-79

Nadal, Lluís. "Vivienda: ilusión y sentido común". *Re-viure els barris*, 2006, p. 78-87

Revistes i articles (en línia)

Mitjans i Miró, Francesc. «Inmueble en Barcelona». Cuadernos de arquitectura, [en línia], 1950, Núm. 13, p. 27-30, <https://www.raco.cat/index.php/CuadernosArquitectura/article/view/108066> [Consulta: 26-06-2020].

Nebot Torrens, Francisco de P. «Inmueble en Barcelona». Cuadernos de arquitectura, [en línia], 1950, Núm. 13, p. 31-33, <https://www.raco.cat/index.php/CuadernosArquitectura/article/view/108067> [Consulta: 26-06-2020].

«3 casas de renta». Cuadernos de arquitectura, [en línia], 1955, Núm. 21, p. 22-28, <https://www.raco.cat/index.php/CuadernosArquitectura/article/view/112334> [Consulta: 26-06-2020].

«Grupo de viviendas para obreros de una factoría metalúrgica, Barcelona, arquitectos: O. Bohigas Guardiola y J. M.ª Martorell Codina. Premio FAD 1959». Cuadernos de arquitectura, [en línia], 1961, Núm. 44, p. 12-14, <https://www.raco.cat/index.php/CuadernosArquitectura/article/view/109576> [Consulta: 26-06-2020].

Monteys, Xavier. «Distribució és un terme massa estret». Quaderns d'arquitectura i urbanisme, [en línia], 2006, Núm. 250, p. 56-67, <https://www.raco.cat/index.php/QuadernsArquitecturaUrbanisme/article/view/235100> [Consulta: 26-06-2020].

«Grupo de viviendas obreras en la calle Pallars, de Barcelona. Premio F.A.D. 1959». Revista Arquitectura, [en línia], 1961, Núm. 28, p. 19-22, <https://www.coam.org/media/Default%20Files/fundacion/biblioteca/revista-arquitectura-100/1959-1973/docs/revista-articulos/revista-arquitectura-1961-n28-pag19-22.pdf> [Consulta: 26-06-2020].

«Casa de renta en Barcelona». Revista Nacional de Arquitectura, [en línia], 1956, Núm. 170, p. 5-8, <https://www.coam.org/media/Default%20Files/fundacion/biblioteca/revista-arquitectura-100/1946-1958/docs/revista-articulos/revista-nacional-arquitectura-1956-n170-pag05-08.pdf> [Consulta: 26-06-2020].

Solaguren-Beascoa de Corral, Félix. Cinco planos: caligrafía y representación en la obra de Mitjans. "DPA: Documents de Projectes d'Arquitectura", 2015, núm. 31, p. 6-17 [Consulta: 26-06-2020]. Disponible a: <http://hdl.handle.net/2117/76998>

Polítiques de l'habitatge social durant el franquisme. A: Tatger Mir, M. *Habitatge i societat a la Catalunya del segle XXI*, [en línia]. p. 15-23. ISBN: 978-84-606-7126-8. Disponible a: http://www.ub.edu/geocrit/habitatge_societat_dig.pdf

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Imatges

Img 01, 02, 03, 14, 15, 16: Fotografies pròpies

Img 04, 05, 07: Esquemes d'elaboració pròpia

Img 06, 31, 51, 68, 85, 101: Redibuix d'habitatges d'elaboració pròpia

Img 08, 09, 10, 11: [fotografia] Museu del Disseny [en línia] Disponible a: <https://cataleg.museudeldisseny.cat/col%20b7leccio/?keyword=disseny+de+producte&advanced=1>

Img 12, 13: [fotografia] Revista Arquitectura, [en línia], 1964, Núm. 64 Disponible a <https://www.coam.org/media/Default%20Files/fundacion/biblioteca/revista-arquitectura-100/1959-1973/docs/revista-completa/revista-arquitectura-1964-n64.pdf>

Img 20: [fotografia] ArtChist Disponible a: https://2.bp.blogspot.com/-whgvG3qrlCs/VV_A8jPKXI/AAAAAAAAcLE/kj-C083eRgc/s640/ad03529_2.jpg

Img 22, 69, 70, 71, 72, 73: [fotografia]. «Grupo de viviendas para obreros de una factoría metalúrgica, Barcelona, arquitectos: O. Bohigas Guardiola y J. M.ª Martorell Codina. Premio FAD 1959.». Cuadernos de arquitectura, [en línia], 1961, Núm. 44, p. 12-14. Disponible a: <https://www.raco.cat/index.php/CuadernosArquitectura/article/view/109576> [Consulta: 26-06-2020].

Img 23,56: [fotografia] AQUA Arquitectura, Twitter. Disponible a: https://twitter.com/agua_architects?lang=ca

Img 24: [fotografia]. «Casa de renta en Barcelona». Revista Nacional de Arquitectura, [en línia], 1956, Núm. 170, p. 8. Disponible a: <https://www.coam.org/media/Default%20Files/fundacion/biblioteca/revista-arquitectura-100/1946-1958/docs/revista-articulos/revista-nacional-arquitectura-1956-n170-pag05-08.pdf>

Img 26, 27, 28, 29, 30: [Ortofoto]. ICGC Disponible a: <http://www.icc.cat/vissir3/>

Img 37, 38, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 50, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 74, 75, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 87, 88, 91, 92, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119: Esquemes d'elaboració pròpia

Img 33, 48: [fotografia] «3 casas de renta». Cuadernos de arquitectura, [en línia], 1955, Núm. 21, p. 23, <https://www.raco.cat/index.php/CuadernosArquitectura/article/view/112334>

Img 34, 39, 44, 45, 49: [fotografia] HIC Arquitectura. Disponible: <http://hicarquitectura.com/2012/04/coderch-casa-de-la-marina-1952/>

Img 52, 53, 54, 55, 59: [fotografia] HIC Arquitectura. Disponible a: <http://hicarquitectura.com/2016/04/antoni-de-moragas-46-viviendas-en-la-calle-gomis-1953-54/>

Img 69, 70, 71, 77, 85, 86: [fotografia] «Grupo de viviendas para obreros de una factoría metalúrgica, Barcelona, arquitectos: O. Bohigas Guardiola y J. M.ª Martorell Codina. Premio FAD 1959.». Cuadernos de arquitectura, [en línia], 1961, Núm. 44, p. 12-14, <https://www.raco.cat/index.php/CuadernosArquitectura/article/view/109576>

Img 72, 73,76: [fotografia] «Grupo de viviendas obreras en la calle Pallars, de Barcelona. Premio F.A.D. 1959». Revista Arquitectura, [en línia], 1961, Núm. 28, p. 19-22, <https://www.coam.org/media/Default%20Files/fundacion/biblioteca/revista-arquitectura-100/1959-1973/docs/revista-articulos/revista-arquitectura-1961-n28-pag19-22.pdf>

Img 93: [fotografia] Monteys, Xavier. «Distribució és un terme massa estret». Quaderns d'arquitectura i urbanisme, [en línia], 2006, Núm. 250, p. 61

Img 105, 106, 107, 108, 109, 110: [fotografia]. «Casa de renta en Barcelona». Revista Nacional de Arquitectura, [en línia], 1956, Núm. 170, p. 5-8, <https://www.coam.org/media/Default%20Files/fundacion/biblioteca/revista-arquitectura-100/1946-1958/docs/revista-articulos/revista-nacional-arquitectura-1956-n170-pag05-08.pdf>